

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล
THE WAY IN APPLICATION OF FOUR SUBLIME STATES OF
MIND (BRAHMAVIHARA) FOR NURSING PROFESSION

นางปัทมกร ปุริโส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล

นางปัทมกร ปุริโส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Way in Application of Four Sublime States of Mind
(Brahmavihara) for Nursing Profession

Miss Pattamakorn Puriso

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักกรรมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล” เป็นส่วนหนึ่งของ การศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร.วิระชัย ยศโสธร)

..... กรรมการ
(รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญธรรม)

..... กรรมการ
(พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.ภักุขวัชร สุขเสน)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร. ประธานกรรมการ
ดร.ภักุขวัชร สุขเสน กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(นางปัทมกร บุรีโส)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล
ผู้วิจัย	: นางปัทมกร ปุริโส
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร., พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) ดร.ภักขวัชร สุขเสน, ป.ธ. ๙, ศน.บ. (รัฐศาสตร์การปกครอง), รป.ม. (นโยบายสาธารณะ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่องแนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาลนี้มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพพยาบาล (๒) เพื่อศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล

ผลการวิจัยพบว่า วิชาชีพพยาบาลนั้น เป็นวิชาชีพที่ต้องยึดแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้ป่วย พยาบาลจะต้องมี ๑) การดำเนินงานและจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล ๒) ประการ (๑) ประพฤติตนและประกอบกิจแห่งวิชาชีพโดยถูกต้องตามกฎหมาย (๒) ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมแห่งวิชาชีพ (๓) ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านการประกอบกิจแห่งวิชาชีพและส่วนตัว (๔) ใฝ่รู้พัฒนาแนวคิดให้กว้างและยอมรับการเปลี่ยนแปลง (๕) ประกอบกิจแห่งวิชาชีพด้วยความเต็มใจและเต็มกำลัง (๖) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีสติรอบรู้เชื่อมั่นและมีวิจารณญาณ ๒) พรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๓) แนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล คือ (๑) เมตตา มีความรักต่อผู้ป่วย (๒) กรุณา ความช่วยเหลือให้ผู้ป่วยพ้นจากทุกข์ (๓) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้ป่วยหายป่วย และ (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลางเมื่อรักษาผู้ป่วยไม่ได้ ในการทำหน้าที่ของพยาบาลจะต้องมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยและเพื่อนมนุษย์ เพื่อให้เขาได้รับความสุขและมีกำลังใจต่อสู้กับโรคที่เขากำลังประสบอยู่ การนำหลักพรหมวิหาร ๔ และความรู้วิชาชีพพยาบาลมาปรับใช้ในการพยาบาลก็จะทำให้มีประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วยมากยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ การใช้หลักเมตตาธรรมในการทำหน้าที่ของพยาบาลด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้และเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อให้เขาได้รับความสุขและมีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บที่เขากำลังเผชิญอยู่ เป็นการนำความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ในการรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งจะต้องปฏิบัติ คือ (๑) เมตตากายกรรม คือ การช่วยเหลือผู้ป่วยหรือคนไข้ด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นไม่รังเกียจผู้ป่วย แม้จะเป็นโรคที่สังคมรังเกียจ (๒) เมตตาวาจากรรม คือ การช่วยบอกแจ้งผู้ป่วยหรือคนไข้ในสิ่งที่

ประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน พูด มีเหตุผล ไม่พูดให้ร้ายผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยเป็นทุกข์ใจ (๓) เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดีแก่ ผู้ป่วยหรือคนไข้ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เป็น การคิดดีต่อกัน คิดเชิงบวกไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ถ้าพยาบาลคิดเชิงบวกแล้ว ปฏิบัติต่อผู้ป่วย มีความเห็นใจก็จะเกิดความสุขใจทั้ง ๒ ฝ่าย พยาบาลต้องมีความกรุณา มีความ สงสารที่จะช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ให้ผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้ให้พ้นจากความทุกข์ บนพื้นฐานจิตใจอัน บริสุทธิ์ และการประพฤติปฏิบัตินั้นให้สำเร็จ ซึ่งจะยังให้ตนเกิดมูทิตา คือ ความอímเอิบและยินดีต่อ ความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้ป่วย การใช้หลักกรุณาเป็นคุณธรรมของพยาบาลนั้น เนื่องจาก กรุณา คือ ความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วย กำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของมนุษย์และปวงสัตว์

Thesis Title : The Way in Application of Four Sublime States of Mind (Brahmavihara) for Nursing Profession

Researcher : Miss Puttamakorn Puriso

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory committees

: Phra-palad Kitti Yuttidharo, Dr., B.A. (Philosophy), M.A. (philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Phatchawat Suksen, Pali IX, B.A. (Political Science in Government), M.P.A. (Public Policy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 21, 2019

Abstract

The thesis on “The Way in Application of the Four Sublime States of Mind (Brahma-vihara) for the Nursing Profession” have three main objectives: (1) to study the performance and ethics for nurses (2) to study the four sublime states of mind (Brahma-vihara) of Buddhism and (3) to propose the application of the four sublime states of mind (Brahma-vihara) for the nursing profession.

The result of research found that the nursing is profession which must use a guideline for performing duties for patients. The nurses must have these issues ; 1) performance and six professional ethics; (1) conduct themselves and perform professional activities in accordance with the law, (2) adhere to moral and professional ethics, (3) behave as a good model in profession and characteristics, (4) pursuing knowledge, developing concepts broadly and accept the changing, (5) carrying out activities with professionalism, willingness and fullness (6) perform the duties with intelligence, confidence and good judgment, 2) the four sublime states of mind in Theravada Buddhism are *Mettā*, *Karuṇā*, *Muditā*, *Upekkhā*. 3) the application of the four sublime states of mind namely: (1) Kindness (*Mettā*) is the love of the patient (2) Mercy (*Karuṇā*) please help patients from suffering (3) Sympathetic joy (*Muditā*) glad healed the sick, and (4) Equanimity (*Upekkhā*) trust when patients are not neutral.

The role of the nurse has to be love and best wishes to the patient and human being in order for him to be so happy and encouraged to against the disease that he was facing. The nurse must applying theoretical knowledge and four sublime state of mind to provide patients which leads to the effective treatment of patient much more. The application of *mettā* in the nursing profession is to use the

principles of mercy in the duties of nurses with love, good wishes for patients and human beings both in the face and behind in order for him to be happy and encouraged to fight the illness which he is facing. It is the use of theoretical knowledge or existing knowledge to be used in the treatment of patients for maximum efficiency which must be treated as;

- 1) Mercy in physical action is to help patients willingly, to have a polite behavior, respect the other, providing assistance and support to others, not minding patients
- 2) Mercy in verbal action is to inform patients in useful ways, instructing, advising, warning in good faith, speak politely, respect each other, speak with a reason, do not speak evil that causing the patient to suffer,
- 3) Mercy in mental action is to set a good desire for patients, think of doing things that are beneficial to each other, to have optimistic view, to have smiling faces, to have a good idea in the positive thinking, not thinking of jealousy or not being malevolent. If the nurse thinks positive and treats the patient, there will be sympathy for both parties. Nurses must be kind and a pity to help or help the patient to escape from suffering based on a pure heart and lead that practice to success which will bring to the sympathy, being joyful and happy for happiness and the escape from suffering of patients. The use of compassion is the virtue of nurse, because compassion is a sympathetic pity in all human beings and animals, wishing to help get rid of, help to relieve, cure the suffering of human suffering and animals.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสในการศึกษาและการทำวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระศรีปริยัติธาดา (ป.ธ. ๙) ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลงโย, ดร. ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. ดร.ภักขวิชร์ สุขแสน, (ป.ธ. ๙) และประธานกรรมการควบคุมการสอบวิทยานิพนธ์ และประธานสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, ผศ.ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่างๆ จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตร และขอขอบคุณคณาจารย์ผู้ให้ความรู้ต่างๆ ท่านให้คำปรึกษาแนวคิดวิธีการต่างๆ ในการเขียนและสืบค้นข้อมูลต่างๆ คุณมงคล สอนไธสง เลขานุการบัณฑิตศึกษา นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ และขอขอบคุณพระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. ที่ช่วยตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์และให้คำปรึกษาแนะนำแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยครั้งนี้จนบรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี

คุณความดีและกุศลที่บังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลมาจากความเมตตากรุณาของทุกๆ ท่าน ที่คอยเป็นกำลังใจตลอดมา ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกๆ ท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้วิจัย คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย คุณบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ และญาติมิตรบุคคลที่รักใคร่ ขอบูชาพระคุณของท่านทั้งหลายด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

นางปัทมกร ปุริโส

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒
บทที่ ๒ การดำเนินงานและจรรยาบรรณในวิชาชีพพยาบาล	๑๓
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของวิชาชีพพยาบาล	๑๓
๒.๒ ความหมายของวิชาชีพพยาบาล	๒๐
๒.๓ คุณสมบัติของพยาบาล	๒๒
๒.๔ ปัญหาพยาบาลและผู้ป่วยในสังคมไทย	๒๒
๒.๕ พฤติกรรมการให้บริการของพยาบาล	๒๓
๒.๖ ความหมายของจรรยาบรรณ	๒๕
๒.๗ ความสำคัญของจรรยาบรรณ	๒๕
๒.๘ จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล	๒๖
๒.๙ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อประชาชน	๒๗

๒.๑๐ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อสังคมและประเทศชาติ	๒๗
๒.๑๑ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อวิชาชีพ	๒๘
๒.๑๒ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อผู้ร่วมวิชาชีพและวิชาชีพอื่น	๒๘
๒.๑๔ ปรัชญาการพยาบาล	๒๙
๒.๑๕ คุณค่าของการพยาบาล	๓๐
๒.๑๖ หน้าที่ของพยาบาล	๓๐
๒.๑๗ ความสุขของพยาบาลวิชาชีพ	๓๓
๒.๑๘ สรุป	๓๔

บทที่ ๓ หลักพรหมวิหารในพระพุทธศาสนาเถรวาท **๓๖**

๓.๑ ความเป็นมาของพรหมวิหาร ๔	๓๖
๓.๒ ความหมายของคำว่าพรหมวิหาร ๔	๓๘
๓.๓ องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔	๔๑
๓.๔ ลักษณะของพรหมวิหาร	๔๕
๓.๕ การปฏิบัติพรหมวิหาร ๔	๔๗
๓.๖ การเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน	๕๒
๓.๗ การรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธในสมัยพุทธกาล	๕๕
๓.๘ การรักษาพยาบาลของหมอชีวกโกมารภัจตามแนวทางพรหมวิหาร ๔	๖๖
๓.๙ อานิสงค์ของพรหมวิหาร ๔	๖๙
๓.๑๐ สรุป	๗๑

บทที่ ๔ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารสำหรับวิชาชีพพยาบาล **๗๒**

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล	๗๒
๔.๒ พรหมวิหาร ๔	๗๒
๔.๓ ประยุกต์ใช้เมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล	๗๓
๔.๔ ประยุกต์ใช้หลักกรุณาธรรมในวิชาชีพพยาบาล	๗๕
๔.๕ ประยุกต์ใช้มุทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล	๗๗
๔.๖ ประยุกต์ใช้อุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล	๗๙
๔.๗ ประยุกต์จรรยาบรรณกับวิชาชีพพยาบาล	๘๒
๔.๘ สรุป	๘๔

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๘๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๔
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๙๔
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๙๔
บรรณานุกรม	๙๕
ภาคผนวก	
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทยเป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับบาลี และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย อักษรย่อชื่อคัมภีร์ใช้ระบบเดียวกัน ซึ่งระบุเล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๒ หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๒๐ หน้า ๒๒ และ ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗๓-๗๔ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์อรรถกถา เล่ม ๑ หน้า ๗๓-๗๔ เป็นต้น

๑. คำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อกัมภีร์พระไตรปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔ วิ.ม.	(บาลี)	วินัยปิฎก	(ภาษาบาลี)
๑-๔-๕ วิ.ม.	(ไทย)	วินัยปิฎก	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑๐ ที.ม.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	(ภาษาไทย)
๑๓ ม.ม.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	(ภาษาไทย)
๑๙ ส.ม.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	(ภาษาไทย)
๒๐ อง.ติก.	(ไทย)	อังกุตรนิกาย	(ภาษาไทย)
๒๒ อง.ปญจก.	(ไทย)	อังกุตรนิกาย	(ภาษาไทย)
๒๓ อง.อฎฐก.	(ไทย)	อังกุตรนิกาย	(ภาษาไทย)
๒๕ ขุ.ขุ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย	(ภาษาไทย)
๒๗ ขุ.ชา.	(ไทย)	ขุททกนิกาย	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๔ อภิ.สง.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	(ภาษาไทย)
๓๕ อภิ.วิ.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	(ภาษาไทย)

อรรถกถา

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ม.ม.อ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี , มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกนี้มีอาชีพหลายประเภท เช่น อาชีพครู ทหาร ตำรวจ อาชีพหมอและอาชีพพยาบาล หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แพทย์ เป็นอาชีพที่ใช้วิชารักษาคอนป่วยไข้ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะการเกิด การแก่ การเจ็บและการตายก็ดี เป็นธรรมชาติของมนุษย์ จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีอาการเจ็บป่วยก็ต้องมีหมอคอยดูแลรักษา ซึ่งในชีวิตของคนคนหนึ่งต้องมีความเจ็บป่วยหลายครั้ง จนกว่าจะสิ้นชีวิตไป นอกจากนี้ ยังมีอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับแพทย์ คือ วิชาชีพพยาบาล เป็นอาชีพที่ใช้ความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในการดูแลรักษาคอนป่วยไข้ เรียกว่า พยาบาล อาชีพพยาบาลจึงเป็นอาชีพที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนที่ประกอบวิชาชีพนี้จะต้องตระหนักและมีความรับผิดชอบ ไม่ว่าจะคอนป่วยจะมีฐานะหรือไม่มีฐานะก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลที่ปฏิบัติต่อคอนป่วย ต้องประกอบด้วยความเมตตาเสมือนกับคอนป่วยเป็นญาติของตน โรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์โลกเสมอมา แพทย์และพยาบาลจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะคอยดูแลคอนป่วย แต่คนที่ใกล้ชิดกับคอนป่วยที่นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลมากที่สุด คือ พยาบาล ซึ่งต้องดูแลคอนป่วยตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน วิชาชีพนี้จึงอยู่คู่กับคอนป่วยไข้มาตั้งแต่ยังมีชีวิตและจนหมดลมหายใจ^๑

พยาบาล หรือนางพยาบาล เป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาคอนป่วย พยาบาล ทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานจะต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จากสภาการพยาบาลก่อน จึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลคอนป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมา สำหรับพยาบาลวิชาชีพและสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทย ทั้งที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขและเอกชน พยาบาลในปัจจุบันมักจะสวมชุดพยาบาลที่เป็นสีขาวหรือมีสีขาว และสวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม พยาบาลในบางประเทศ หรือในบางวัฒนธรรมอาจใช้ชุดพยาบาลสีอื่น ๆ ในสมัยโบราณ มีพยาบาล ชื่อฟลอเรนซ์ ไนติงเกล^๒ มีชื่อเสียงมากและได้รับการยกย่องว่า

---

^๑ สิวลี ศิริไล, **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๘.

^๒ สายสวาท เผ่าพงษ์, **พัฒนาการพยาบาล**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : บริษัทประชุมการช่าง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

เป็นสุภาพสตรีแห่งดวงประทีป (Lady of the Lamp) เนื่องจากภาพลักษณ์ติดตาของผู้คนที่เห็น
กิจวัตร การตรวจดูแลผู้ได้รับบาดเจ็บแม้ยามค่ำคืน และถือว่าเป็นผู้บุกเบิกด้านพยาบาลศาสตร์ยุคใหม่
ยกระดับวิชาชีพพยาบาล และยังมีบทบาทผลักดันการพัฒนาด้านสถิติศาสตร์^๓

วิชาชีพพยาบาลหรือพยาบาลศาสตร์ในปัจจุบัน มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการ
ประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีใหม่ๆ แต่สิ่งหนึ่งที่ตามมาพร้อมๆ กับโลกที่พัฒนาไป คือ โรค ที่พัฒนา
ตัวเองอยู่เสมอ มนุษย์จึงต้องพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ให้มีความก้าวหน้า ทันท่วงทีโรคต่างๆ
เหล่านั้น วิชาชีพพยาบาลก็เป็นอีกวิชาชีพหนึ่งที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน แต่ยังคงยึดถืออุดมการณ์
พื้นฐานของพยาบาล ที่จะต้องมีหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความรัก มีความเสียสละ อดทน พยาบาลจึงเป็น
วิชาชีพที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ให้การดูแลรักษาผู้ป่วยร่วมกับแพทย์ พยาบาลมีหน้าที่รับผิดชอบที่มากกว่า
แพทย์ด้วยซ้ำไป พยาบาลมีหน้าที่ให้น้ำเกลือ ให้เลือด ฉีดยา ทำแผล ร่วมกับการดูแลอื่นๆ เช่น ดูแล
การขับถ่าย เช็ดตัวทำความสะอาดร่างกาย จัดทำนอนที่เหมาะสมให้ผู้ป่วย รวมถึงการดูแลสภาพจิตใจ
พูดคุยให้กำลังใจผู้ป่วย หากขาดพยาบาลผู้ป่วยก็ยากที่จะหายจากอาการป่วยได้ เพราะแพทย์ทำ
หน้าที่เพียงการรักษาเท่านั้น หลายคนมองข้ามคุณค่าของวิชาชีพพยาบาล แต่ก็มีคนอีกจำนวนมิใช่น้อย
ที่ตระหนักถึงความสำคัญของวิชาชีพนี้ที่ต้องอดทนและเสียสละ^๔

วิชาชีพพยาบาลนั้น สะท้อนการปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาล เพราะพยาบาลวิชาชีพ
ต้องรับผิดชอบดูแลผู้ป่วยตลอด ๒๔ ชั่วโมง ต้องดูแลผู้ป่วยที่รู้สึกตัว ไม่รู้สึกตัว และผู้ป่วยทุภะ
ซึ่งพยาบาลไม่สามารถเลือกให้การพยาบาลได้ตามที่ต้องการ เพราะฉะนั้น หากพยาบาล ขาด
จริยธรรมของความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้อื่นแล้ว อาจนำมาซึ่งการละเลยเพิกเฉยต่อผู้ป่วยทั้งที่
มีสติ ไร้สติ หรือผู้ป่วยเด็ก เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประกอบวิชาชีพพยาบาลนี้ ต้องมีจรรยาบรรณที่เป็น
แนวทางปฏิบัติ ๑๑ ประการ^๕ คือ (๑) พยาบาลพึงให้บริการพยาบาลด้วยความเคารพในศักดิ์ศรี และ
ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยไม่จำกัดในเรื่อง สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ คุณสมบัตินี้ เฉพาะกิจ
หรือสภาพปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้ป่วย (๒) พยาบาลพึงเคารพสิทธิส่วนตัวของผู้ป่วย
โดยรักษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ป่วยไว้เป็นความลับ (๓) พยาบาลพึงให้การปกป้องคุ้มครองแก่ผู้ป่วย สังคม

^๓ สุปราณี พันธน้อย, การพยาบาลพื้นฐาน แนวคิดและปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร :
บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

^๔ สายสวาท เผ่าพงษ์. พัฒนาการพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ประชุมการช่าง
จำกัด, ๒๕๔๒, หน้า ๓๖.

^๕ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.nursing.go.th/?page_id=1058 [3 มีนาคม 2018].

ในกรณีที่มีการให้บริการสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ถูกกระทำที่อาจเกิดจากความไม่รู้ ขาดศีลธรรม จริยธรรม หรือการกระทำที่ผิดกฎหมายจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด (๔) พยาบาลมีหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจและให้การพยาบาลแก่ผู้ป่วยแต่ละราย (๕) พยาบาลพึงดำรงไว้ซึ่งสมรรถนะในการปฏิบัติการพยาบาล (๖) พยาบาลพึงตัดสินใจด้วยความรอบคอบถี่ถ้วนใช้ข้อมูลสมรรถนะและคุณสมบัติอื่น ๆ เป็นหลักในการขอคำปรึกษาหารือ ยอมรับในหน้าที่ความรับผิดชอบ รวมถึงการมอบหมายกิจกรรมการปฏิบัติการพยาบาลให้ผู้อื่นปฏิบัติ (๗) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนในกิจกรรมการพัฒนาความรู้เชิงวิชาชีพ (๘) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการพัฒนาวิชาชีพและส่งเสริมมาตรฐานการปฏิบัติการพยาบาล (๙) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการที่จะกำหนดและดำรงไว้ซึ่งสถานะภาพของการทำงานที่นำไปสู่การปฏิบัติพยาบาลที่มีคุณภาพสูง (๑๐) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการปกป้อง ค้ำครอง สังคม จากการเสนอข้อมูลเท็จ และดำรงไว้ซึ่งความสามัคคีในวิชาชีพ (๑๑) พยาบาลพึงร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับสมาชิกด้านสุขภาพอนามัยและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เพื่อส่งเสริมชุมชนและสนองตอบความต้องการด้านสุขภาพอนามัยของสังคม

ในการประกอบอาชีพพยาบาลจะต้องมีหลักพรหมวิหารต่อคนไข้ พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมของพระพรหม เป็นหลักธรรมสำคัญในระดับพื้นฐาน คือ ความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่ทำลายกัน ไม่เบียดเบียนกัน พรหมวิหารเป็นคุณธรรมที่จะช่วยพัฒนาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ลดกิเลส ลดปัญหา ขจัดความทุกข์ให้เบาบาง มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง ยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่พยาบาลและคนไข้ พรหมวิหารนี้มี ๔ ประการ^๖ คือ (๑) เมตตา ความเอ็นดู (๒) กรุณา ความสงสาร (๓) มุทิตา ความพลอยยินดี (๔) อุเบกขา ความวางเฉย อานิสงส์หรือประโยชน์ของผู้เจริญพรหมวิหารนี้ย่อมมี ๒ ลักษณะ^๗ คือ (๑) ในขณะที่ยังมีชีวิตเมื่อจิตประกอบด้วยเมตตาทำให้เป็นที่รักของคนทั่วไป (๒) เมื่อเสียชีวิตแล้ว ย่อมเข้าถึงซึ่งพรหมโลก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล” เพราะอาชีพพยาบาลเป็นอาชีพที่ดูแลรักษาคนไข้ จะต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพของตนและเพื่อประโยชน์ของคนไข้ที่พึงจะได้รับ และในหลักพรหมวิหารนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาชีพพยาบาลได้ เพื่อให้เกิดโมรธรรม จริยธรรม นำมาซึ่งความพึงพอใจต่อคนไข้ และนำไปสู่การดูแลรักษาที่ดีและเป็นมาตรฐานทางวิชาชีพพยาบาลสืบต่อไป

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^๗ พระธรรมโกศาจารย์, (ปัญญานันทภิกขุ), อมรา มลิกา แพทย์หญิง, เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ แพทย์หญิง และ โกวิท เขมานันท์ อาจารย์, **พุทธธรรมนาสุขภาพดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๐.

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๒.๑ การดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพอพยาบาล เป็นอย่างไร?
- ๒.๒ พรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร?
- ๒.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพอพยาบาล เป็นอย่างไร?

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๓.๑ เพื่อศึกษาการดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพอพยาบาล
- ๓.๒ เพื่อศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓.๓ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพอพยาบาล

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพอพยาบาล” นี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาในงานวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้วางแนวทางและขอบเขตการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ฉบับภาษาไทย ภาษาบาลี และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพอพยาบาลและหลักพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดถึงหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิชาชีพอพยาบาล

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวทาง หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้ในสมัยพุทธกาล

การประยุกต์ หมายถึง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมาปรับใช้ในวิชาชีพอพยาบาลให้มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ของคนไข้ที่พึงจะได้รับ

หลักพรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระพรหมซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิชาชีพอพยาบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิชาชีพอพยาบาล หมายถึง ผู้ที่ใช้ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการดูแลคนไข้ เป็นอาชีพที่ต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ มีความจริงใจที่จะดูแลคนไข้ มีมีโนธรรมและคุณธรรม คือ มีจิตใจที่ประกอบด้วยพรหมวิหาร ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล หมายถึง การประมวลหลักความประพฤติให้บุคคลในวิชาชีพพยาบาลได้ยึดถือปฏิบัติตามหน้าที่ของตน เพื่อจะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้องไม่ทำให้เกิดความผิดพลาดที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่วิชาชีพของตน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ในหนังสือ “การแพทย์ไทย : ทางเลือกในยุคโลกาภิวัตน์” ว่า การแพทย์หรือพยาบาลแนวพุทธ คือ การปฏิบัติด้วยความเข้าใจชีวิตจิตใจของเพื่อนมนุษย์และมองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็นผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดี และเจริญพัฒนาสู่ภาวะที่ดียิ่งขึ้นไป ในสภาพความเป็นจริง ที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย^{๖๖}

พระมหาวิชาญ วีรปัญญา แสดงความเห็น ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่เคารพนับถือ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทย มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมความเชื่อความหวัง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับความทุกข์เผชิญภาวะวิกฤติ หรือเจ็บไข้ได้ป่วยกิจกรรมการรักษาพยาบาลที่ผสมผสานวิถีพุทธศาสนาเข้ากับการดูแลรักษาเป็นการเยียวยาคนเจ็บไข้ทั้งทางร่างกายจิตใจ อารมณ์และสังคม เป็นการเสริมพลังอำนาจแก่ทั้งผู้ป่วยและญาติให้มีความสามารถในการตัดสินใจและปรับตัวได้อย่างเหมาะสมซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสนใจ และมีความพึงพอใจในระดับสูง^{๖๗}

พระมหาสมทรง วชิรญาโณ กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง “การพยาบาลประยุกต์ร่วมสมัย” ว่า การรักษาพยาบาลตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้น คือการดูแลรักษาคนไข้ด้วยความรักไม่รังเกียจคนไข้ รู้จักพูดให้กำลังใจคนไข้โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวปฏิบัติ เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง การพยาบาลที่ดี คือการผสมผสานระหว่างพุทธและสมัยใหม่ให้มีความสอดคล้องและกลมกลืนกัน ไม่รักษาคนไข้ตามฐานะโดยเห็นแก่สินจ้างรางวัล^{๖๘}

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), การแพทย์ไทย : ทางเลือกในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๙). หน้า ๕๖.

^{๖๗} พระมหาวิชาญ วีรปัญญา, การพยาบาลกับพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทยเจริญ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๐.

^{๖๘} พระมหาสมทรง วชิรญาโณ, การพยาบาลประยุกต์ร่วมสมัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มาร์เกตติ้งการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓.

วัลยา นรากร กล่าวในหนังสือ “มิติของการรักษาพยาบาล” การที่ผู้ที่ใช้บริการในโรงพยาบาล แนนอนที่สุดจะต้องพบบุคลากรอย่างแนนอนและหลีกเลี่ยงไม่ได้ในกิจกรรมการดูแลทั้ง ๔ มิติ ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพ นั่นคือพยาบาลและแนนอนที่สุดว่า ความคาดหวังและการรับรู้ของสังคมและผู้ป่วยหรือญาติทุกๆ คนว่าจะต้องได้รับการดูแลจากพยาบาลวิชาชีพที่ดีที่สุด ในการดูแลรักษา นั้น ได้แก่ กาย จิตใจ สังคม และด้านจิตวิญญาณหรือความเชื่อ เพราะทุกวันนี้นอกจากกิจกรรมการพยาบาลที่คอยดูแลด้านร่างกายและจิตใจเป็นหลักแล้ว การนำทฤษฎีองค์รวมเข้ามาในกิจกรรมการพยาบาลว่าควรมองด้านสังคมและจิตวิญญาณของวิชาชีพพยาบาล เนื่องจากว่ามิติของสังคมและด้านความเชื่ออาจทำให้ผู้ป่วยเกิดความคับข้องใจ และไม่ได้ชี้แนะแก่ผู้ป่วยใช้ อาจมีผลต่อคุณภาพชีวิตของเขาทั้งหลายได้ และในสภาพการณ์ของความตื่นตัวทางสังคมในโลกยุคใหม่นี้ ผู้ที่ประกอบวิชาชีพพยาบาลนี้ต้องปรับตัวให้ทันสังคม^{๑๑}

วิลาวัลย์ ทศนียา กล่าวในหนังสือ “การรักษาพยาบาลสุขภาพวิถีพุทธ” ว่า ความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสาธารณสุขที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่ผู้ป่วยและผู้เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางด้านจิตใจ การดูแลผู้ป่วยด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์โดยใช้แนวทางวิถีพุทธสอดประสานเข้ากับระบบบริการทางสุขภาพ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” เป็นการเชื่อมโยงให้ตระหนัก ถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายว่า ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อใดกายป่วยจิตใจก็ป่วยไปด้วย เมื่อจิตป่วยความพร้อมในการรับข้อมูลต่างๆ ย่อมลดน้อยถอยลง ส่งผลให้กิจกรรมการดูแลรักษาที่ให้ไม่ได้ผลเต็มประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้น การดูแลผู้ป่วยเฉพาะทางด้านร่างกายอย่างเดียวจึงถือว่าไม่เพียงพอ ต้องรักษาคู่กับจิตถึงจะได้ผล ในการดูแลรักษาพยาบาล จึงเป็นหน้าที่ของพยาบาลที่ต้องใช้หลักพรหมวิหารธรรม^{๑๒}

ณรงค์ศักดิ์ ธีระวงษ์ และคณะ กล่าวว่า ส่วนหนึ่งของผลงานทางวิชาการงานประชุมวิชาการร่วมระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อศึกษาถึงผลการบำบัดดูแลผู้ป่วยโรคมะเร็งของอโรคยศาล วัดคำประมง จังหวัดสกลนคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบอัตราการเสียชีวิต ความสงบขณะเสียชีวิต ความพึงพอใจ ความไม่กลัวต่อการเจ็บป่วย และค่าใช้จ่ายของผู้ป่วย โดยทำการศึกษาใน ๑๗๗ คน เฉพาะผู้ป่วยที่เข้ามาได้รับการรักษานานกว่า ๑๐ วัน พบว่าผู้ป่วยมะเร็งส่วนใหญ่อยู่ในระยะสุดท้าย มีอัตราการเสียชีวิตโดยสงบสูง ผู้ป่วยลดความกลัวต่อการเจ็บป่วย มีความพึงพอใจต่อการบำบัดดูแลสูง

^{๑๑} วัลยา นรากร, มิติการรักษาพยาบาล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ทีซี มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

^{๑๒} วิลาวัลย์ ทศนียา, การรักษาสุขภาพวิถีพุทธ, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: A.D. การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

ประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นทางเลือกที่ช่วยให้ผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคและมีจิตวิญญาณดีขึ้น^{๑๓}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระไพฑูริย์ เมธิโก ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ว่า (๑) ความคิดเห็นของบุคลากรที่ปฏิบัติงานในเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ที่มีต่อการประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = ๔.๒๘$) (๒) การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปรพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งและรายได้ต่อเดือน มีผลให้ความคิดเห็นของบุคลากรไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ แต่ตัวแปรทางด้านอายุงานนั้นแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ และ(๓) ในด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมูทิตา และด้านอุเบกขา มีดังนี้

ในด้านเมตตาพบว่า ควรจัดลำดับความสำคัญของงานและควรทำงานที่เร่งด่วนก่อน, ควรใช้หลักเหตุผลและใช้หลักฐานทางข้อมูลเป็นสำคัญ, จัดให้มีการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความสมัครใจ, ต้องจัดให้มีการอบรมธรรมะให้บุคลากร, ผู้บังคับบัญชาต้องสอนบุคลากรให้ปฏิบัติงานด้วยความจริงใจ, ในด้านกรุณาพบว่า ควรช่วยเหลือกันในการทำงาน, ปรีชาหาหรือเมื่อพบปัญหา, ควรมีการส่งเสริมความสามัคคีด้วยการแข่งกีฬา, ควรช่วยเหลือผู้อื่นแม้ว่าจะไม่ใช่งานของเราก็ตามถ้าเราทำได้, ควรจัดให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีกับองค์กร

ในด้านมูทิตาพบว่า แสดงความยินดีชมเชยให้กำลังใจ เมื่อปฏิบัติงานดีขึ้นหรือประสบความสำเร็จ, องค์กรต้องมีความเด็ดขาดไม่กลัวกับปัญหาจาก บุคคลที่ไม่ทำงาน, จัดให้มีการอบรมธรรมะ, จัดให้มีการแข่งขันกีฬาแบบทีมโดยจัดบุคลากรที่มีปัญหากันให้อยู่ทีมเดียวกัน, องค์กรต้องมีกฎเกณฑ์การเลื่อนตำแหน่งให้แน่นอนไม่เลื่อนโดยตามอำเภอใจ

ในด้านอุเบกขาพบว่า ควรให้ความยุติธรรมกับผู้ปฏิบัติงานทุกคนเท่าเทียมกัน, ต้องทำตัวเป็นกลางไม่เข้าข้างคนของตนเอง, ไม่เข้าข้างคนผิด ถ้าผิดว่าไปตามกฎ, จัดให้มีการแข่งขันกีฬาภายในองค์กร, ลงโทษผู้กระทำความผิดตามวินัย^{๑๔}

พระครูพินิจรัตนกร (อนุสรณ์ ฐานทตโต) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัย พบว่า

^{๑๓} ณรงค์ศักดิ์ ธีระวงษ์และคณะ งานประชุมวิชาการร่วมระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “การรักษาโรคมะเร็งของอโรคยศาล”, วันที่ ๒๒-๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๒.

^{๑๔} พระไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), “การประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, บทคัดย่อ.

๑. ลักษณะประชากรของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๖ และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕ มีระดับการศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๕ และมีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๒

๒. ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ในการสร้างสันติสุขในตำบลบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ด้านอุเบกขา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๖ รองลงมา คือ ด้านมูทิตา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๑ ถัดมา คือ ด้านกรุณามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๐ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านเมตตา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ตามลำดับ

๓. ผลวิเคราะห์การทดสอบสมมติฐานการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรมมีความสำคัญต่อการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สรุปได้ว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพรหมวิหารธรรมมีความสำคัญต่อการสร้างสันติสุขในตำบลบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการด้านอายุและระดับการศึกษาแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านเพศ สถานภาพและรายได้ต่อเดือน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔. ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ คือ (๑) ด้านเมตตาควรควรมีการแบ่งปันช่วยเหลือกันในบางครั้งที่โอกาสอำนวย ถ้าบุคคลในตำบลเดียวกันรู้จักเมตตา กัน ช่วยเหลือกันทุกคนก็จะเป็นสุข บุคคลในชุมชนต้องมีน้ำใจและความแบ่งปันซึ่งกันและกัน (๒) ด้านกรุณาควรช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ และด้อยโอกาสเมื่อมีโอกาส การช่วยเหลือคนที่ทุกข์ให้พ้นทุกข์จะทำให้สังคมมีแต่ความสุข ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่เห็นแก่ตัว (๓) ด้านมูทิตาควรไม่อิจฉาหรือว่าร้ายผู้อื่น โดยที่ตนเองก็ยังไม่ดีพอ ยินดี กับเพื่อนร่วมโลก ไม่ควรอิจฉานินทา และ (๔) ด้านอุเบกขาควรวางเฉยในสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ไม่เข้าเติม เมื่อผู้อื่นทำผิดพลาดควรให้กำลังใจ เพื่อจะให้ผู้อื่นมีแรงสู้ต่อไป และควรนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน^{๑๕}

ประไพ เพิ่มภักดิ์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา” ว่า (๑) การพยาบาลผู้ป่วยตามหลักการพยาบาลศาสตร์ ในปัจจุบันมีกำเนิดจากสมัยของมิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล สุภาพสตรีในอังกฤษ และได้รับการพัฒนาตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบ เป็นการให้ความช่วยเหลือและการให้บริการบุคคล ครอบครัว ชุมชน ในการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกัน การดูแลรักษา ตลอดจนการฟื้นฟูสุขภาพ โดยประยุกต์หลักการ

^{๑๕} พระครูพินิจรัตนการ (อนุสรณ์ ฐานทตโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

พยาบาลศาสตร์มาช่วยเหลือบุคคล โดยไม่คำนึงถึงเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และลัทธิการเมือง เพื่อดำรงชีวิต อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (๒) การพยาบาลผู้ป่วยหรือการปรนนิบัติคนไข้ตามแนวพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกเป็นการพยาบาลผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ สามารถแยกได้ ๓ ประเภท คือ (ก) การพยาบาลผู้ป่วยโดยการปรนนิบัติทางกาย (ข) การพยาบาลผู้ป่วยโดยการสนทนาธรรมและ (ค) การพยาบาลผู้ป่วยโดยการแสดงธรรม ซึ่งเป็นการพยาบาลที่พระพุทธองค์ทรงให้การพยาบาลโดยพระองค์เองโดยช่วยเหลือทางกาย ทั้งยังทรงให้การพยาบาลจิตใจ โดยการแสดงอมตะธรรม เช่น โพชฌงค์ ๗ สัจจะ ๑๐ ประการ พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น เข้าถึงสมาธิจนเป็นผลให้หายจากการเจ็บป่วยทางกายและจิตวิญญาณ (๓) ในการนำเสนอแนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพยาบาลผู้ป่วยแนวในสังคมไทย ทั้ง ๕ หลักธรรมนั้นนับเป็นหลักธรรมซึ่งล้วนเป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีปัจจุบัน ควรนำไปประยุกต์ใช้กับอาชีพของตนให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานเติมเต็มแก่ผู้ให้การพยาบาล ในการประยุกต์กับผู้ป่วยในสังคมไทยปัจจุบัน และก่อให้เกิดความรักในอาชีพของตนเองและทำงานอย่างมีความสุขยิ่งขึ้น ซึ่งจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม คือ หลักพรหมวิหาร ๔, อคติ ๔, สังคหวัตถุ ๔, อิทธิบาท ๔, และฆราวาสธรรม ๔ จึงจะสามารถให้การพยาบาลผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจได้ครบถ้วนสมบูรณ์^{๑๖}

ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และคณะ รายงาน “การสังเคราะห์องค์ความรู้สู่การปฏิรูประบบสุขภาพ การพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย” เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้โดยการทบทวนเอกสารทั้งในและต่างประเทศ และจัดเวทีระดมความคิด เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านในประเทศไทย การแพทย์แผนไทยในประเทศไทย และการแพทย์ทางเลือกอื่นในประเทศไทย สรุปเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือก ที่เกิดการจากพัฒนาและผสมผสานระบบการแพทย์ที่มีความหลากหลายนำไปสู่เป้าหมาย คือ สุขภาพวิถีไทย ซึ่งเป็นสุขภาพองค์รวมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย พึ่งตนเองได้ มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย ประหยัด มีความเท่าเทียม^{๑๗}

ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ รายงาน การสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพและข้อเสนอสาระบัญญัติในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง การ พัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพตนเอง/ครอบครัว/ชุมชน เป็นการทบทวนสถานการณ์การ ดูแลสุขภาพตนเองของปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สังเคราะห์ ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาสุขภาพตนเองของประชาชนในระดับต่างๆ ในบริบทของการ ปฏิรูประบบสุขภาพ และ

^{๑๖} ประไพ เพิ่มภักดิ์, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๑๗} ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และคณะ, “รายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่การปฏิรูประบบสุขภาพ การพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย”, **รายงานวิจัย**, (นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓.

สังเคราะห์ข้อเสนอสาระบัญญัติที่เกี่ยวข้องที่ควรกำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เป็นการศึกษาจากเอกสารและจากประสบการณ์ ความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ติความ และสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะ^{๑๘}

วิระ บุรณะบัญญัติ ความคิดทางปรัชญาในฟิสิกส์สมัยใหม่ เป็นการศึกษาความคิดทางปรัชญาในฟิสิกส์สมัยใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารด้วยการค้นคว้ารวบรวม วิเคราะห์ ความคิดทางอภิปรัชญาและญาณวิทยา จากทฤษฎีควอนตัมและทฤษฎีสัมพันธภาพ พร้อมทั้งศึกษาความคิดเห็นของนักปราชญ์ต่างๆ ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีทั้งสองในแง่ ของปรัชญา ทำให้เห็นความแตกต่างทางความคิดระหว่างฟิสิกส์สมัยใหม่กับฟิสิกส์แผนเดิมทุกข้อบัพัตโรคให้หาย^{๑๙}

วสันต์ พันธนอก ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “รูปแบบการรักษาพยาบาลที่พึงประสงค์ในสังคม” ว่า พยาบาลต้องมีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความกรุณาต่อคนป่วยไข้ เสมือนหนึ่งเป็นญาติของตนเอง ไม่แสดงความรังเกียจต่อคนไข้ ความเอาใจใส่รับผิดชอบ คำพูดที่เป็นปิยวาจา พูดให้กำลังใจ คนไข้ ย่อมสร้างความอบอุ่นและเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนไข้ที่จะต่อสู้กับโรค หายจากอาการป่วยไข้ และนอกจากนี้ ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ ความอดทน และเสียสละ จะเป็นเสน่ห์แก่ตนเอง^{๒๐}

ศศิธร เขมาภีรัตน์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย” จากการศึกษาวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ โรคทางกายและโรคทางใจ การแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมี ๒ แนวทาง คือ การป้องกันและการรักษา

๑. การป้องกัน : พระพุทธองค์ทรงใช้หลักปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพทั้งทางกายและทางใจอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ

๒. การรักษา : พระพุทธศาสนามุ่งถึงการรักษาโรคทางกาย ๓ วิธี ได้แก่ การรักษาทางการแพทย์ การใช้ธรรมบำบัด การรักษาด้วยพุทธานุภาพ ส่วนการรักษาโรคทางใจ ๓ วิธี ได้แก่ การพิจารณาหาเหตุผล คุณโทษ การเจริญวิปัสสนากรรมฐานและการคบถ้อยคำดี

พระพุทธศาสนา และการแพทย์อายุรเวทของอินเดียเป็นรากฐานของการแพทย์แผนไทย จากการเปรียบเทียบ พบว่า พุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทยมีทั้งความเหมือนกันและความต่างกัน

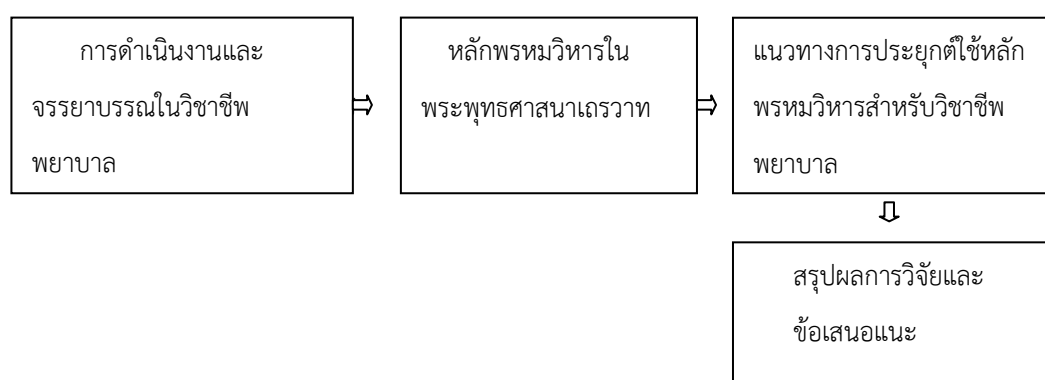
^{๑๘} ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, “รายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพ และข้อเสนอสาระบัญญัติในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพ ตนเอง/ครอบครัว/ชุมชน”, รายงานวิจัย, (นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

^{๑๙} วิระ บุรณะบัญญัติ, “ความคิดทางปรัชญาในฟิสิกส์สมัยใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๓๒.

^{๒๐} วสันต์ พันธนอก, รูปแบบการรักษาพยาบาลที่พึงประสงค์ในสังคม, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, นนทบุรี, ๒๕๓๕, หน้า ๓๘.

ความเหมือนกันของพุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทย คือ (๑) ร่างกายประกอบด้วยธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม (๒) ความไม่สมดุลของธาตุสี่ทำให้เกิดโรค (๓) โรค การตรวจโรค การวินิจฉัยโรค (๔) การใช้สมุนไพร ยา วิธีการรักษาสร้างภูมิคุ้มกันโรค ป้องกันโรค (๕) จรรยาแพทย์ ความต่างกันของพุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทย คือ พระพุทธศาสนากล่าวถึง คือ (๑) กิเลสสาเหตุให้เกิดโรคทางใจ โรคทางจิต (๒) โรคเกิดจากกรรมในอดีตชาติ (๓) การบำบัดโรคด้วยพระธรรมโอสธและการใช้พุทธานุภาพ สอนการแพทย์แผนไทยไม่กล่าวถึง^{๒๑}

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย ๖ ขั้นตอน ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ มี ขั้นตอน ดังนี้

๑.๘.๑ ขั้นสำรวจเอกสาร (Review of literature) หลังจากกำหนดเรื่องที่จะวิจัยจะต้องศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยศึกษาสาระความรู้ แนวความคิด จรรยาบรรณในวิชาชีพพยาบาลและหลักพรหมวิหารในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดทั้งข้อมูลจากเอกสารที่รวบรวมทั้งหมด ทั้งในข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและข้อมูลทุติยภูมิ เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

^{๒๑} ศศิธร เขมาภรณ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, *ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

๑.๘.๒ การออกแบบการวิจัย (Research design) ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงสร้าง (Structure) และแนวทางในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้องค์ความรู้ของการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด การออกแบบการวิจัยเป็นการวางกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นการวางรายละเอียดภายใต้กรอบการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๓ การรวบรวมข้อมูล (Data collection) ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัย ได้ใช้การรวบรวมข้อมูลทั้งหมดทั้งจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในแบบของการวิจัย

๑.๘.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis) เป็นขั้นตอนที่ต่อจากขั้นการรวบรวมข้อมูล เมื่อผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาแล้วก็นำมาคัดเลือกข้อมูลที่มีความสมบูรณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งวิเคราะห์ตามหลักวิชาการของงานวิจัยในรูปแบบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๕ สรุปผลการวิจัย ขั้นนี้เป็นขั้นสุดท้ายของการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องสรุปผลรายงานการวิจัยตามที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาทั้งหมดตามขั้นตอนของการวิจัย และให้ตรงตามรูปแบบการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๖ สร้างเป็นรูปเล่มเพื่อให้เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการในวิชาชีพพยาบาลและเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลของพยาบาล หมอ คณาจารย์ นิสิต นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบการดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพพยาบาล

๑.๙.๒ ทำให้ทราบหลักพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๓ ทำให้ทราบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล

บทที่ ๒

การดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพพยาบาล

ในบทที่ ๒ นี้ จะได้ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพพยาบาล ซึ่งมีประเด็นต่างๆ คือ (๑) ประวัติความเป็นมาของวิชาชีพพยาบาล (๒) ประวัติวิชาชีพพยาบาลของมิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล (๓) ประวัติสมาคมพยาบาลในประเทศไทย (๔) ความหมายการพยาบาล (๕) ความหมายของวิชาชีพพยาบาล (๖) คุณสมบัติของพยาบาล (๗) ปัญหาพยาบาลและผู้ป่วยในสังคมไทย (๘) พฤติกรรมการให้บริการของพยาบาล (๙) ความหมายของจรรยาบรรณ (๑๐) ความสำคัญของจรรยาบรรณ (๑๑) จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล (๑๒) จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อประชาชน (๑๓) จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อสังคมและประเทศชาติ (๑๔) จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อวิชาชีพ (๑๕) จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อผู้ร่วมวิชาชีพและวิชาชีพอื่น (๑๖) จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อตนเอง (๑๗) ปรัชญาการพยาบาล (๑๘) คุณค่าของการพยาบาล (๑๙) หน้าที่ของพยาบาล และ(๒๐) ความสุขของพยาบาลวิชาชีพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของวิชาชีพพยาบาล

วิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบในด้านสุขภาพกับสังคม การพยาบาลจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ตลอดเวลา เนื่องจากเขาไม่สามารถดูแลตนเองได้ สาเหตุจากปัญหาทางสุขภาพ การบำบัดที่อยู่ในขอบเขตของการพยาบาล คือ ช่วยสนองตอบความต้องการ การดูแลสุขภาพให้บุคคลอื่นทั้งครอบครัวและชุมชนให้มีสุขภาพดีปลอดภัยจากโรคต่างๆ เพื่อให้เกิดความผาสุก ประวัติความเป็นมาของวิชาชีพพยาบาลมีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

๒.๑.๑ ประวัติวิชาชีพพยาบาลของ มิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล

ประวัติวิชาชีพพยาบาลนั้น มิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล เป็นผู้ริเริ่มขึ้น เธอเกิดวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๒๐ ในตระกูลคหบดี ที่เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี ได้รับการอบรมเลี้ยงดูตามแบบชาวอังกฤษ มีการศึกษาดี สามารถเรียนรู้และพูดได้หลายภาษา มิสฟลอเรนซ์เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีชอบช่วยเหลือผู้อื่น และสนใจศึกษาหาความรู้ที่จะเป็นพยาบาลในขณะอายุ ๒๐ ปี^๑ แต่ในขณะนั้นสตรีที่เรียนวิชาพยาบาลการพยาบาลของไนติงเกล เป็นทฤษฎีทางการพยาบาลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีแรก ฟลอเรนซ์ ไนติงเกล (ค.ศ. ๑๘๒๐ -๑๙๑๐) ได้รับการยอมรับว่าเป็น

^๑ <https://www.gotoknow.org/posts/490616> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

ผู้ให้กำเนิดวิชาชีพพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นการพยาบาลแนวใหม่ (modern nursing) ฟลอเรนซ์ ไนติงเกล เริ่มชีวิตการเป็นพยาบาลที่เคซึเวิร์ธ ประเทศเยอรมันนี ในปี ค.ศ. ๑๘๕๑ มีประสบการณ์ดูแลผู้ป่วยและทหารบาดเจ็บในสงครามไครเมีย ซึ่งไนติงเกลได้มีบทบาทในการดูแลผู้ป่วยโดยการจัดการในเรื่องความสะอาด ใช้ผ้าพันแผลที่สะอาด ดูแลเตียงให้สะอาดและอาหารที่สดทำให้สุขภาพทหารดีขึ้น จากประสบการณ์นี้ทำให้มีอิทธิพลต่อปรัชญาการพยาบาลที่ไนติงเกลบอกไว้ในหนังสือ Note on nursing : What It Is and What It Is Not ที่พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๘๕๙ และมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติการพยาบาล ทฤษฎีการพยาบาลของไนติงเกล เป็นทฤษฎีที่มีจุดเน้นหลักเกี่ยวกับความต้องการเพื่อความปลอดภัยและการป้องกันสิ่งแวดล้อม การพยาบาลจึงเป็นการจัดสิ่งเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการหายด้วยสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด^๒

การพยาบาล (Nursing) ตามความหมายของ ฟลอเรนซ์ไนติงเกล ได้ให้ไว้ หมายถึง กิจกรรมการช่วยเหลือผู้ป่วย เพื่อให้อยู่ในสภาวะที่จะต่อสู้การรุกรานของโรคได้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ทั้งร่างกายและจิตใจ เช่นเดียวกับความหมายของการพยาบาลที่เสนอโดย Virginia Henderson (ค.ศ. ๑๙๘๒) ได้แก่ การพยาบาลคือการช่วยเหลือบุคคล (ทั้งยามปกติและยามป่วยไข้) ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพหรือส่งเสริมการหายจากโรคหรือแม้กระทั่งการช่วยให้บุคคลได้ไปสู่ความตายอย่างสงบ ซึ่งบุคคลอาจปฏิบัติได้เองในสภาวะที่มีกำลังกายกำลังใจและความรู้เพียงพอ และเป็นกรกระทำที่จะช่วยให้บุคคลกลับเข้าสู่สภาวะที่ช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องรับการช่วยเหลือนั้น โดยเร็วที่สุด กิจกรรมสำคัญของการพยาบาล ได้แก่ การดูแลให้มีความสุขสบาย (Care and Comfort) ช่วยเหลือบุคคลให้สามารถจัดการกับปัญหาทางสุขภาพและการเจ็บป่วย (Health Illness Continuum) ได้ช่วยตัวเอง หน้าที่ของพยาบาลจึงมุ่งที่จะวิเคราะห์ข้อมูลทางการพยาบาล เพื่อให้ข้อวินิจฉัยทางการพยาบาล (Assesment and Diagnnosis) ส่วนประวัติความเป็นมาของวิชาชีพพยาบาลไทย ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๕ คัดมาจากสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย จากการประชุมพยาบาลแห่งชาติครั้งที่ ๔ วันที่ ๓๐ ตุลาคม ถึง วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ เอกสารหน้า ๗๒-๗๕ กล่าวถึงประวัติการพยาบาลของไทยโดยย่อมี ๖ ช่วงระยะ^๓ คือ

ในช่วงระยะแรกนั้น การรักษาพยาบาลแผนใหม่ได้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยคณะมิชชันนารี แต่การรักษาพยาบาลแผนใหม่นี้ได้ขาดหายไปบางช่วงตามสถานการณ์ของบ้านเมือง ในยุคนั้นการรักษาพยาบาลนิยมการปลูกฝีโดยใช้ทรพิษของคณะมิชชันนารีเพื่อป้องกันโรคระบาด ซึ่งได้รับความนิยมมากขึ้นในสมเด็จพระ

^๒ <https://sites.google.com/site/kamphayaba/nursing/hnathi-hlak-thang-khlinikh-khxng-phyabal-wichachiph> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

^๓ แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์ ๒๕๒๘), หน้า ๕๖-๕๗.

พระเจ้าอยู่หัว เจ้านายชั้นสูงและข้าราชการและประชาชน แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นมีการรักษาพยาบาลแบบแผนใหม่แล้ว แต่ในช่วงแรกนั้นรักษาแบบแผนโบราณและแบบไสยศาสตร์

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๙-๒๔๓๙ การรักษาพยาบาลแบบใหม่มีบ้างเป็นแห่งๆ ส่วนมากจะอยู่ในเมืองที่เจริญ และคณะมิชชันนารีได้ตั้งคลินิกที่บ้าน หรือออกเป็นหน่วยเคลื่อนที่ให้บริการประชาชนในที่ต่างๆ เป็นครั้งคราวไป แต่ในหน่วยราชการทหารมีแพทย์แผนปัจจุบันที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศรับผิดชอบดูแลทหารป่วย และได้ทำการอบรมการดูแลผู้ป่วยแบบแผนปัจจุบันให้แก่ นายสิบ และพยาบาลแบบแผนโบราณ โรงพยาบาลส่วนมากจะเป็นโรงพยาบาลชั่วคราว บางแห่งยุบไปเพราะไม่มีแพทย์ทำงาน และบางแห่งตั้งเฉพาะเวลาที่มีโรคระบาดการพยาบาลที่มีจะเป็นแผนโบราณ เพราะยังไม่ได้มีระบบการศึกษาที่แน่นอน พยาบาลส่วนใหญ่เรียนรู้โดยการฝึกในขณะที่ปฏิบัติงาน

ในช่วงระยะที่ ๒ การรักษาพยาบาลแบบใหม่ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๙-๒๔๖๘ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ไทยมีข้อพิพาทกับฝรั่งเศส ซึ่งมีทหารเจ็บป่วยจำนวนมากเป็นเหตุกระตุ้นให้มีการจัดตั้งสภาอุณาโลมแดง เพื่อช่วยพยาบาลดูแลทหารเหล่านี้ ซึ่งทางราชการมีจุดประสงค์ที่จะเพิ่มพลเมือง และขยายกิจการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งด้านพลเรือนและทหาร ในการดูแลผู้ป่วยแบบใหม่นอกจากการสร้างโรงพยาบาลและโรงเรียนแพทย์แล้ว ทางราชการได้เปิดโรงเรียนผดุงครรภ์ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เรียกว่าโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และหญิงพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช โดยสมเด็จพระราชินีเป็นองค์อุปถัมภ์โรงเรียนผดุงครรภ์หลักสูตร ๓ ปี เนื้อหาส่วนมากเป็นวิชาผดุงครรภ์และมีการพยาบาลเป็นส่วนน้อย ต่อมาได้ขยายวิชาพยาบาลให้มากขึ้น โดยเรียนรวมกันและในระยะหลังได้ปรับปรุงหลักสูตร ๓ ปีครึ่ง สอนวิชาผดุงครรภ์และพยาบาล ต่อมาได้สร้างโรงพยาบาลและโรงเรียนพยาบาลเพื่อบริการประชาชนทั่วไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ สร้างโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดไทย วิชาพยาบาลนี้มีหลักสูตร ๑ ปี และต่อมาได้ขยายเป็น ๓ ปีครึ่ง สอนวิชาพยาบาลและผดุงครรภ์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๕ โรงเรียนพยาบาลของสภากาชาดไทย ได้มีหลักสูตร Post-Basic วิชาสูติ-นารี-เด็ก และ P.H.N. ซึ่งสอนไม่ก็รุ่นก็ยุบหลักสูตรนี้และปรับปรุงวิชาเหล่านี้ในหลักสูตรพื้นฐาน และปี พ.ศ. ๒๔๖๗ โรงเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์ของคณะมิชชันนารีได้เปิดขึ้นในจังหวัดภาคเหนือ ใช้หลักสูตรเช่นเดียวกับสภากาชาด ณ โรงพยาบาลแม่คอร์ดมิกเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้สังกัดวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่ นอกจากเปิดโรงเรียนผดุงครรภ์หญิงแล้ว โรงพยาบาลศิริราชยังเปิดโรงเรียนพยาบาลชาย และปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทหารบกได้เปิดโรงเรียนพยาบาลชายเพื่อรักษาผู้ป่วยที่เป็นเพศชายด้วยกัน แต่ต่อมาโรงเรียน ทั้ง ๒ แห่ง ก็เปิดตัวลง ต่อมาโรงพยาบาลสภากาชาดไทยได้ทดลองให้พยาบาลหญิงทำการพยาบาลผู้ชายได้สำเร็จเป็นที่ยอมรับของสังคมไทย การแพทย์และการพยาบาลแบบใหม่เจริญขึ้น และสังคมมีความนิยม การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์และพยาบาลเป็นไปอย่างอิสระ ทางราชการจึงออก

กฎหมายควบคุมการประกอบโรคศิลป์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เพื่อสวัสดิภาพของประชาชน^๔

ในช่วงระยะที่ ๓ การรักษาพยาบาลแผนใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๖ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วงระยะนั้น มีความเจริญด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านการดูแลสุขภาพเจริญขึ้นเรื่อยๆ การรักษาและพยาบาลแผนใหม่ได้รับความนิยมมาก และทางราชการได้ขยายบริการไปสู่ประชาชนมากขึ้น มีแพทย์ไทยสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมาปฏิบัติงานการรักษาในหน่วยงานของราชการบ้าง โดยการนำของสมเด็จพระราชบิดา โรงพยาบาลศิริราชได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกคีย์เฟลเลอร์ ทางด้านการเงินและตัวบุคคล ในด้านการพยาบาลได้มีพยาบาลต่างประเทศมาปรับปรุงทางด้านบริการ และการศึกษาแบบใกล้เคียงกับทางตะวันตก การศึกษาได้ทำการปรับปรุงทั้งเนื้อหาวิชาต่างๆ และวิธีการสอน พร้อมทั้งเตรียมตัวบุคคลเพื่อปฏิบัติงานต่อไป โดยส่งพยาบาลไทยไปศึกษาต่างประเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาว ขณะเดียวกันทางสภาวิชาชีพและโรงเรียนพยาบาลคณะมิชชันนารีได้ทำการปรับปรุงทั้งด้านบริการและด้านการศึกษา ได้ส่งพยาบาลของตนไปศึกษาต่างประเทศเช่นกัน แม้ว่าการรักษาพยาบาลจะก้าวหน้ากว้างขวางขึ้นในระยะนั้น จุดมุ่งหมายของการบริการสาธารณสุขอยู่ที่การรักษาพยาบาลมากกว่าการป้องกัน จำนวนพยาบาลได้เพิ่มมากขึ้นและวิชาการพยาบาลได้เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอยู่เสมอ สมาคมพยาบาลได้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เพื่อส่งเสริมความสามัคคีและความรู้ของพยาบาลที่ออกจากโรงเรียนหรือโรงพยาบาลแล้วให้มีความรู้ทันกับกาลเวลา

ในช่วงระยะที่ ๔ การรักษาพยาบาลแผนใหม่ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๘๘ เมื่อสงครามสงบลง งานด้านสาธารณสุขได้รับการปรับปรุงเหมือนงานด้านอื่นๆ รัฐได้ขยายกิจการสาธารณสุข คือ การรักษา การป้องกัน การดูแลเฉพาะโรค ซึ่งออกไปตามท้องถิ่นชนบท มีการสร้างโรงพยาบาล สถานีอนามัย และหน่วยงานสาธารณสุขเพิ่มขึ้นทุกปี ประชาชนรู้คุณค่าของบริการสาธารณสุขมากขึ้น ในระยะนี้ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การในด้านสาธารณสุข (Health) ได้รับความช่วยเหลือจาก UNO และองค์การต่างประเทศ เช่น WHO, UNICEF, COLUMBO PLAN เป็นต้น การพยาบาลได้รับการช่วยเหลือจากองค์การเหล่านี้ โดยมีผู้เชี่ยวชาญมาปฏิบัติงานพยาบาล มีทุนการศึกษา มีอุปกรณ์เครื่องใช้และสิ่งก่อสร้าง การรับบริการงานพยาบาลได้รับการปรับปรุงให้มีระบบและเทคนิคการพยาบาลต่างๆ ได้ปรับปรุงเนื้อหาและระยะการศึกษาให้เข้ากับความต้องการของสังคม แต่หลักสูตรการสอนยังเป็นหลักสูตรพยาบาลผดุงครรภ์ขึ้นมาตรฐาน และการพยาบาลเป็นการพยาบาลทั่วไป ไม่มีการสอนพยาบาลเฉพาะสาขา

นอกจากจะมีผู้เชี่ยวชาญสาขาพยาบาลมาช่วยปฏิบัติงานแล้ว พยาบาลในไทยทุกระดับทั้งด้านการศึกษาและบริการพยาบาล ได้ไปดูงานและไปศึกษาต่างประเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาว ได้กลับมาปรับปรุงพยาบาล เพื่อสนองความต้องการพยาบาล โดยมีโรงเรียนพยาบาลของรัฐเปิดขึ้นอีก

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗-๕๘.

หลายแห่งในพระนครและต่างจังหวัด แต่ก็ยังขาดแคลนพยาบาลอยู่ ทางรัฐและเอกชนได้จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลและโรงเรียนผดุงครรภ์ชั้น ๑ และชั้น ๒ อีก ทางรัฐได้เห็นความสำคัญของการป้องกันโรคจึงได้เปิดโรงเรียนสาธารณสุขในระดับสูงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ คือ (Post Basic) ในขณะนี้ มีแผนกพยาบาลสาธารณสุขระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงด้วย ซึ่งมีโรงเรียนพยาบาลทั้งหมด คือ โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ๘ แห่ง โรงเรียนผดุงครรภ์ ๔ แห่ง โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาล ๑ แห่ง และโรงเรียนพยาบาลสาธารณสุข ๑ แห่ง ระบบการบริหารการพยาบาล กองการพยาบาลได้ตั้งขึ้นในกระทรวงสาธารณสุขปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เพื่อให้คำแนะนำเจ้าหน้าที่ของกระทรวงเกี่ยวกับการพยาบาล^๕

ในช่วงระยะที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๕ และช่วงระยะที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๑๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๘ การรักษาพยาบาลแผนใหม่ นั้น มีการพัฒนาด้านการเรียนและการพยาบาลต่อเนื่องกัน การบริการสาธารณสุขของประเทศไทยได้ขยายอย่างรวดเร็วทั้งด้านบริการและคุณภาพ แนวทางการพยาบาลได้เปลี่ยนแปลงไป คือ การให้ผู้ป่วยช่วยตัวเองและการตระหนักถึงผู้ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ หลักสูตรการศึกษาได้ปรับปรุงในเนื้อหาและวิธีการสอน เพื่อผลิตพยาบาลที่มีสมรรถภาพในการให้บริการแก่ประชาชนทั้งในโรงพยาบาล สถานีอนามัย และหน่วยบริการสาธารณสุข ในช่วงเวลาเพียง ๑๓ ปี การพยาบาลของไทยได้พัฒนาการไปอย่างมาก ทั้งการบริการและการศึกษาพยาบาล เพื่อผลิตพยาบาลออกไปให้บริการแก่ประชาชน การให้บริการพยาบาลได้เพิ่มสำคัญในการให้บริการ เพื่อส่งเสริมฟื้นฟูสุขภาพและป้องกันโรคติดต่อกันกับการให้การรักษาพยาบาล และอีกประการหนึ่ง การรักษาพยาบาล เกิดจากนายอังรี ดูนองต์ นักธุรกิจชาวสวิสเซอร์แลนด์ ที่ได้พบเห็นภาพเหยื่อสงครามจากสมรภูมิมิรบ เกิดความต้องการที่จะช่วยเหลือโดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นฝ่ายใด จึงได้ก่อตั้งหน่วยงานกาชาดระหว่างประเทศขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๘๔ โดยเริ่มแรกเจ้าหน้าที่พยาบาลจะสวมปลอกแขนสีขาว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ทหารทราบว่าเป็นหน่วยงานพยาบาล แต่ก็มาได้เพิ่มสัญลักษณ์กากบาทสีแดงบนพื้นสีขาว ซึ่งสลับกับสัญลักษณ์ธงชาติสวิสเซอร์แลนด์ที่เป็นพื้นสีแดงแต่กากบาทสีขาว ทั้งนี้ก็เป็นเกียรติแก่ประเทศบ้านเกิดของนายอังรี ดูนองต์ และเพื่อให้คนเห็นได้ชัดเจนขึ้น^๖

รัฐมีนโยบายให้บริการสาธารณสุขกระจายไปยังประชาชนในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่อยู่ห่างไกลและขาดบริการทางการรักษาพยาบาล ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อสนองนโยบายขององค์การอนามัยโลก เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีสุขภาพอนามัยดีถ้วนหน้า ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มีการรณรงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางการรักษาให้แก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทุกประเภทที่ไม่ใช่แพทย์ คือ พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล ผดุงครรภ์ และพนักงานอนามัยสามารถให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙-๖๐.

^๖ http://5602479.blogspot.com/2016/04/blog-post_98.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

ประชาชนได้ เน้นความสำคัญของการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน คือ การให้การช่วยเหลือดูแลทางด้านสุขภาพอนามัย และการรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในท้องถิ่น ณ จุดต้องการความช่วยเหลือ เพื่อสนองความต้องการนี้ จึงมีการอบรมผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผ.ส.ส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) ขึ้น จากอาสาสมัครที่เป็นประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ และทางกองทัพโดยหน่วยงาน กอ.รมน. จัดอบรมหมออาสาหมู่บ้าน (ม.อ.บ.) จากอาสาสมัครในหมู่บ้านที่มีการแทรกซึมจากผู้อพยพย้ายถิ่น อีกประเภทหนึ่ง เพื่อที่จะให้ประโยชน์ทางการรักษาพยาบาลเบื้องต้น และเป็นปฏิบัติการจิตวิทยาที่จะทำให้ฝ่ายตรงกันข้ามไม่สามารถแย่งชิงประชาชนไปได้อีกด้วย^๗

ในระยะแรกไม่ได้กำหนดขอบเขตลักษณะงานไว้ชัดเจน ต่อมาเมื่อวิชาชีพอพยาบาลมีความก้าวหน้าและพัฒนาขึ้น จึงมีการระบุขอบเขตลักษณะการ ปฏิบัติงานการพยาบาลที่ชัดเจนมากขึ้นและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของพยาบาล ผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาลขององค์การอนามัยโลก ได้กำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานไว้ ๗ ประการ^๘ ดังนี้

๑. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการจัดการกับภาวะสุขภาพ และความเจ็บป่วยทั้งสุขภาพกายสุขภาพจิต

๒. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการเฝ้าระวังโรคและติดตามเพื่อควบคุมคุณภาพของการให้บริการสุขภาพ

๓. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการบริหารการจัดการระบบสุขภาพ

๔. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการช่วยเหลือและดูแล

๕. ปฏิบัติการพยาบาลด้านการสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพเป็นบทบาทสำคัญของพยาบาล

๖. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสถานการณ์ต่างๆ

๗. การปฏิบัติการพยาบาลด้านการจัดระบบงานและกระบวนการให้บริการโดยมีการจัดระบบสารสนเทศและมีการใช้ข้อมูลข่าวสารสนเทศทางการพยาบาลในการบริหารจัดการ

๒.๑.๒ ประวัติสมาคมพยาบาลในประเทศไทย

ประวัติสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยนั้นมีชื่อเมื่อแรกก่อตั้งว่า “สมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม” ซึ่งบ่งบอกว่าในขณะนั้นผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ในประเทศมีเฉพาะสตรีเท่านั้น สมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม แม้จะได้รับการปรับเปลี่ยนชื่อตามชื่อประเทศซึ่ง

^๗ แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, หน้า ๖๐-๖๑.

^๘ <https://sites.google.com/site/karnphayabal/nursing/hnathi-hlak-thang-khlinikh-khxng-phyabal-wichachiph> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑)

เปลี่ยนจากประเทศสยามเป็นประเทศไทย และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีได้จำกัดผู้เข้าเรียนพยาบาลเป็นเฉพาะสตรีเท่านั้น^๙ จะเห็นได้ว่า โรงพยาบาลศิริราชได้เปิดโรงเรียนพยาบาลชายและประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทหารบกได้จัดตั้งกองการพยาบาลโรงเรียนทหารบกขึ้น มีการอบรมพยาบาลชายเพื่อรักษาผู้ป่วยที่เป็นเพศชายด้วยกัน แต่ภายหลังได้ทดลองให้พยาบาลหญิงทำการพยาบาลผู้ชายได้จนเป็นที่ยอมรับของสังคม^{๑๐}

ประวัติการก่อตั้งสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยดำริของพลตรีพระยาดำรงแพทยาคณ (ชื่น พุทธิแพทย์) ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในขณะนั้น ท่านได้พิจารณาเห็นความสำคัญของการมีสมาคมพยาบาลขึ้นในประเทศ จึงได้เชิญพยาบาลชั้นหัวหน้าจากโรงพยาบาลศิริราชและสภากาชาดไทย ประชุมหารือที่บ้านของท่านเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๖ ผู้เข้าประชุมที่เป็นพยาบาล ๗ คน ซึ่งมีความเห็นร่วมกันที่จะจัดตั้งสมาคมพยาบาล ขึ้นในประเทศ รายนามพยาบาลผู้เข้าประชุม^{๑๑} มีดังนี้

หม่อมเจ้าหญิงมณฑลารพ	กมลาศน์	นายกสมาคม
นางลูกจันทร์	ลิ้มไพบูลย์	เลขานุการ
นางสาวพั้ว	สุจริตกุล (ท่านผู้หญิงพั้ว อนุรักษรัชมณฑลเชียร)	เหรัญญิก
นางสาวพร้อม	เศวตะโสภณ	กรรมการ
นางการุณ	ศิลาบุษกร (อรุณ รื่นใจชน)	กรรมการ
นางสาวมณี	สหัสสานนท์	กรรมการ
นางสาวองค์	เนียมณรงค์	กรรมการ

๒.๑.๓ ความหมายการพยาบาล

ความหมายของ “การพยาบาล” ในแนวคิดเรื่องนี้ยังไม่มีข้อยุติ เพราะการพยาบาลมีความหมายหลายประการ นักการศึกษาพยาบาลยังมี Concepts หรือแนวความคิดเกี่ยวกับการพยาบาลแตกต่างกันอยู่ Concepts เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและบทบาทของพยาบาลเอง

^๙ http://www.thainurse.org/new/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=57 (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๐} แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, หน้า ๕๘.

^{๑๑} http://www.thainurse.org/new/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=57 (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

การสร้าง Concepts ใหม่ที่เหมาะสม และเพื่อความมั่นคงก้าวหน้าของวิชาชีพพยาบาล จึงเป็นหน้าที่ของพยาบาลทุกคน ใน Concept I การพยาบาล คือ ศิลปะและวิทยาศาสตร์ ใน Concept II การพยาบาล คือ การให้บริการแก่สังคม ใน Concept III การพยาบาล คือ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ช่วยตัวเองไม่ได้ ใน Concept IV การพยาบาล คือ การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์เพื่อเป็นการส่งเสริมฟื้นฟูสุขภาพ ป้องกันโรค และให้การรักษาพยาบาล และใน Concept V การพยาบาล คือ Nursing is a service to society^{๑๒} เป็นต้น พยาบาลมีทั้งชายและหญิง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นหญิงจึงใช้คำว่านางพยาบาล แต่ปัจจุบัน คำว่า “นางพยาบาล” จึงเหลือเพียง “พยาบาล” อย่างไรก็ตาม “สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย” ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาคมสตรีแห่งแรกที่ได้ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย คือ ได้รับการจดทะเบียนเป็นสมาคม เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งประวัติการก่อตั้งสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยดำริของพลตรีพระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์) ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในขณะนั้น^{๑๓}

๒.๒ ความหมายของวิชาชีพพยาบาล

ความหมายของวิชาชีพพยาบาลนั้น มีหลายความหมายด้วยกัน ในคำศัพท์ภาษาไทยที่แสดงถึงลักษณะของอาชีพมีอยู่ ๓ คำ คือ (๑) วิชาชีพ หมายถึง อาชีพที่จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น วิศวกร แพทย์พยาบาล ทนายความ (๒) สัมมาชีพ หมายถึง อาชีพที่ถูกกฎหมายและศีลธรรม เช่น ค้าขาย (๓) มิจฉาชีพ หมายถึง อาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น โจร^{๑๔} เป็นต้น วิชาชีพ วิชาชีพเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยการศึกษา การฝึกฝนเป็นการพิเศษ มีความรับผิดชอบสูง อาชีพแพทย์พยาบาล ดังกล่าวนี้นี้ เช่น (๑) อายุรแพทย์ หรือหมอยา เป็นแพทย์ประเภทประกอบยาให้กับคนไข (๒) ศัลยแพทย์ เป็นแพทย์ที่ทำหน้าที่ศัลยกรรม ซึ่งอาชีพแพทย์และพยาบาลนี้ได้รับการยกย่องทุกยุคทุกสมัย ในสมัยพุทธกาลอาชีพแพทย์ก็เป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่องเป็นอย่างสูง จะเห็นได้จากในกรณีตัวอย่างของหมอชีวกโกมารภัจจ์นั้น ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นอย่างมากจากประชาชนในสมัยครั้งพุทธกาล^{๑๕}

^{๑๒} แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, หน้า ๑-๒.

^{๑๓} http://www.thainurse.org/new/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=57 (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๔} วิระดา แก่นกระโทก, “ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุนิยามของกลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), ๑๑-๑๒.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

วิชาชีพพยาบาล หมายถึง วิชาที่เป็นอาชีพเกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาพยาบาลคนไข้ เช่น การตรวจเช็คสภาพอาการ เพื่อบันทึกผลให้คุณหมอตรวจความเปลี่ยนแปลงของสภาพอาการคนไข้ ค่อยช่วยเหลือฟื้นฟูสุขภาพของคนไข้ ให้กำลังใจ และใช้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาคนไข้ เป็นต้น อาชีพพยาบาลเป็นอาชีพที่นายกย่อง เนื่องจากเป็นผู้ที่ต้องคอยดูแลรักษาพยาบาลคนไข้และทนต่อแรงกดดันจากที่ทำงานและคนไข้ เพราะคนไข้ส่วนมากจะมีอารมณ์หงุดหงิดง่าย พยาบาลจึงต้องทดต่อสภาพแรงกดดันดังกล่าวและเข้าใจคนไข้ว่า คนไข้มีความเครียด ผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลจึงเป็นผู้นำกย่อง และเป็นอาชีพที่มีเกียรติ^{๑๖} เป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย มักจะสวมชุดพยาบาลสีขาวและสวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานจะต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จาก สภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมา เป็นเวลา ๔ ปีสำหรับพยาบาลวิชาชีพ และสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทยทั้งที่สังกัดกระทรวง สาธารณสุขและสถานพยาบาลของเอกชน

อาชีพพยาบาลเป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย มักจะสวมชุดพยาบาลสีขาวและสวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จาก สภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมา เป็นเวลา ๔ ปีสำหรับพยาบาลวิชาชีพ และสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทยทั้งที่สังกัดกระทรวง สาธารณสุขและเอกชน ชื่ออาชีพ พยาบาล (Nurse) นิยามอาชีพ ผู้ปฏิบัติอาชีพพยาบาล ทำหน้าที่ให้การรักษาพยาบาล และดูแลผู้ป่วยทั้งทางกายและจิต ผู้ได้รับบาดเจ็บ หรือทุพพลภาพ รักษาและป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ วางแผนและให้บริการด้านพยาบาล และทำหน้าที่ช่วยแพทย์ในโรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลพยาบาลนั้น อาจเรียกว่า นางพยาบาล หรือบุรุษพยาบาลเป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาผู้ป่วย พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิกหรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานจะต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จากสภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมาเป็นเวลา ๔ ปีสำหรับพยาบาลวิชาชีพ และสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทยทั้งที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขและเอกชน^{๑๗}

^{๑๖} <http://www.bcnon.ac.th/?p=1115> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๗} <https://th.wikipedia.org/wiki/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

๒.๓ คุณสมบัติของพยาบาล

การประกอบอาชีพพยาบาลนั้น ต้องคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพนี้ ซึ่งผู้ประกอบอาชีพพยาบาลต้องมีคุณสมบัติ ๖ ประการ^{๑๘} คือ

๑. สำเร็จการศึกษา พยาบาลศาสตร์ต่อเนื่อง หรือพยาบาลศาสตร์
๒. มีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่พิการหรือทุพพลภาพ ปราศจากโรค (อันเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน)

๓. มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่รังเกียจผู้เจ็บป่วย มีความเมตตา มีความรักในเพื่อนมนุษย์ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๔. มีความอดทน อดกลั้น และมีความกล้าในการตัดสินใจ

๕. มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน

๖. มีความเสียสละที่จะเดินทางไปรักษาพยาบาลผู้คนในชุมชนทั่วประเทศ

ผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ ควรเตรียมความพร้อมดังต่อไปนี้ เมื่อสำเร็จการศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น จะต้องเลือกเรียน/ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (สายวิทยาศาสตร์) จากนั้นจึงจะทำการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสาขาวิชาพยาบาลของมหาวิทยาลัย ต่างๆ ที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเอกชน ทั้งนี้การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องมีผลการเรียนวิชาฟิสิกส์ เคมีชีววิทยา ค่อนข้างดีด้วย^{๑๙}

๒.๔ ปัญหาพยาบาลและผู้ป่วยในสังคมไทย

จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพพยาบาล ถือเป็นรากฐานของจริยธรรมของผู้รักษาพยาบาลในปัจจุบันที่พัฒนามาจากวิทยาการในสังคมตะวันตก สำหรับในประเทศไทยมีการกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลไว้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเช่นกัน เพื่อให้บริการอย่างดีที่สุดแก่ผู้ป่วยตามหลักการเหตุผล และความจำเป็นทางวิชาการพยาบาลโดยแท้จริงตามสิทธิ์ของผู้ป่วย ปัจจุบันพบว่า มีเสียงสะท้อนจากสังคมต่อพยาบาลในด้านลบมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่พบว่า พยาบาลมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ไม่เหมาะสม คือ การปฏิบัติต่อผู้รับบริการที่ไม่เหมาะสม เช่น พุดจาไม่ไพเราะ กิริยาไม่สุภาพ ยังขาดความเมตตาและความเอื้ออาทร ขาดความยืดหยุ่นต่อภาวะเบียดเบียนข้อบังคับ เช่น เวลาในการเข้าเยี่ยมหรือเวลาเฝ้าดูแลผู้ป่วย จะเห็นว่าพยาบาลมุ่งทำงานให้เสร็จโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพและจิตใจของผู้ใช้บริการ ขาดความเคารพในความเป็นมนุษย์ของบุคคล ขาดความกระตือรือร้น

^{๑๘} <https://sites.google.com/site/xachiphnimeuxngtrang/sam-khan-txn-pheux-brllupea-hmay-niephe-nxa-chiph/xa-chiph-ephethy> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑)

^{๑๙} http://chutimanursing.blogspot.com/2016/01/blog-post_4.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

ขาดการปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน หรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลบางกลุ่ม^{๒๐}

ส่วนปัญหาของผู้รับบริการหรือผู้ป่วยเองนั้น ก็มีอคติต่อวิชาชีพพยาบาล เพราะคาดหวังว่า พยาบาลจะต้องดูแลในลักษณะของผู้รับใช้ ในส่วนของสังคมมักคาดหวังในวิชาชีพพยาบาลไว้สูงเช่นกัน จนมีผู้เปรียบพยาบาลเสมือน “นางฟ้าชุดขาว” เป็นผู้ที่ยึดมั่นต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ ให้ความช่วยเหลือต่อผู้มารับบริการด้วยความเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนาและสถานภาพของบุคคล แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้รับบริการมีจำนวนมากกว่าบุคลากรทางการพยาบาล ทำให้พยาบาลเกิดภาวะเครียด ถูกกดดันจากที่ต้องทำงานแข่งกับเวลา การให้บริการทางการพยาบาลจึงเน้นไปที่ปริมาณงานมากกว่าคุณภาพ ประกอบกับทุกโรงพยาบาลหรือหน่วยงานด้านสาธารณสุขเน้นการประกันคุณภาพในการบริการ พยาบาลจึงต้องมุ่งเน้นประสิทธิผลของงาน ทำให้บุคลากรทางการพยาบาลต้องทำงานอย่างหนัก ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเก็บหลักฐานเอกสารบันทึกการทำงานและผลงานต่างๆ มากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาที่จะใส่ใจหรือให้กำลังใจผู้ป่วยลดลง และจากความก้าวหน้าทางการพยาบาล และเทคโนโลยีพัฒนาทางการแพทย์ที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคลากรทางการพยาบาลต้องพัฒนาความรู้จนทำให้เกิดความละเอียดต่อการดูแลผู้ป่วยหรือผู้มารับบริการ^{๒๑} จึงเป็นอีกสาเหตุให้มีการร้องเรียนมากมายเกี่ยวกับจริยธรรมของพยาบาลอยู่ตลอดเวลา แสดงว่าปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข ในส่วนของปัญหาการพยาบาลที่เกิดขึ้น อาจเกิดผลเสียหาย ไม่เพียงแต่ผู้มารับบริการเท่านั้น ผู้ให้บริการเอง คือ พยาบาลก็มีความทุกข์เรื่องคุณภาพชีวิต ส่วนตัวและครอบครัว หากมีการฟ้องร้องเกิดขึ้น ทั้งผู้บริหารองค์กร ผู้ปฏิบัติการ ก็ไม่มีความสุข ขาดเสถียรภาพกันทั่วหน้า ปัญหาการพยาบาลในสังคมไทยที่อาจทำให้เกิดการร้องเรียนได้ คือ พฤติกรรมการให้บริการของพยาบาลที่ไม่เหมาะสม

๒.๕ พฤติกรรมการให้บริการของพยาบาล

การให้บริการของพยาบาลต่อผู้ป่วยหรือผู้มารับบริการในโรงพยาบาล ผู้มารับบริการมักจะมีคาดหวังสูงสุดในด้านที่จะได้รับการรักษาพยาบาล การดูแลเอาใจใส่ที่ดี และการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ในการปฏิสัมพันธ์กันในบางลักษณะก็อาจมีผลให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกในทางลบ โดยพยาบาลไม่รู้ตัวเลย พยาบาล คือ ผู้ที่ถูกคาดหวังจากสังคมให้เป็นผู้มีจริยธรรมสูง เพราะถ้าปฏิบัติการพยาบาล อย่างมีจริยธรรมแล้ว จะเกิดผลดีต่อผู้ป่วยและครอบครัวโดยตรง ปัญหาเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาถ้า ผู้รับบริการไม่ได้รับบริการตามที่ตนคาดหวัง ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามีการร้องเรียนต่างๆ

^{๒๐} ประไพ เพิ่มภักดิ์, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, **ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๒๑} จินดา ธีระพันธุ์, จริยธรรมกับวิชาชีพพยาบาล, รายงานการวิจัยวิทยาลัยบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช, (เสนอต่อสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๔), หน้า ๔-๕.

จากผู้รับบริการ ปัญหาการร้องเรียนส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมที่เกี่ยวกับกิริยา วาจา มารยาท และท่าทางที่แสดงต่อผู้รับบริการ ผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาลจำเป็นต้องรักษาและยึดหลักจริยธรรมวิชาชีพไว้ ซึ่งคุณลักษณะทางจริยธรรมพยาบาล^{๒๒} คือ

๑. อธิยาศัยในการต้อนรับ(ยิ้มแย้ม ทักทายด้วยวาจาสุภาพ)
  ๒. ความสุภาพอ่อนโยน
  ๓. มีมนุษยสัมพันธ์ไม่ถือตัว
  ๔. ความกระตือรือร้น (ให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการอย่างเต็มความสามารถ)
  ๕. ควบคุมอารมณ์ (การแสดงกิริยา ท่าทางที่แสดงอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม)
  ๖. การให้ความเสมอภาค (ให้การพยาบาลโดยไม่เลือกปฏิบัติ)
  ๗. การให้เกียรติ (สนใจรับฟังความคิดเห็นของผู้รับบริการและไม่แสดงพฤติกรรมในทางข่มขู่บังคับใช้อำนาจ)
  ๘. ตอบคำถามด้วยความเต็มใจ
  ๙. ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์
  ๑๐. รับฟังและช่วยคลี่คลายปัญหาและให้คำปรึกษา (เมื่อผู้รับบริการมีปัญหาขอความช่วยเหลือ/คำปรึกษาจะได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี)
  ๑๑. รักษาสิทธิของผู้รับบริการ (ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิต่างๆขณะเข้ารับการรักษา)
  ๑๒. รักษาความลับของผู้รับบริการ (ให้ความมั่นใจโดยแจ้งผู้รับบริการทราบว่า จะไม่เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการรักษา)
  ๑๓. ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเซ็นใบยินยอมรักษา
  ๑๔. อธิบายให้เข้าใจก่อนและหลังการให้บริการ
  ๑๕. ปลอดภัยให้กำลังใจ
  ๑๖. ความรวดเร็วและประสิทธิภาพในการบริการ
  ๑๗. ความนิ่มนวลในการปฏิบัติพยาบาล
  ๑๘. มีน้ำใจ (สนใจ เต็มใจ เอาใจใส่ให้ความร่วมมือ)
  ๑๙. ช่วยเหลือให้บรรเทาความเจ็บปวด หรือความไม่สุขสบาย
  ๒๐. ความสะอาดเรียบร้อย ในการแต่งกาย
  ๒๑. พฤติกรรมทั่วไปน่าเชื่อถือและน่าศรัทธา
- ดังนั้น ในการปฏิบัติงานของพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น พยาบาลต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะทางจริยธรรมพยาบาลสูง และเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติงานทางด้านวิทยาศาสตร์ และจริยธรรมควบคู่กันด้วย รวมทั้งตระหนักในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย รู้ว่าอะไรควรทำ

^{๒๒} ประไพ เติมกลิ่น, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๖๒-๖๔.

อะไรไม่ควรทำในบางสถานการณ์ ในการที่จะรักษาระดับคุณภาพของจริยธรรมและจรรยาบรรณของวิชาชีพไว้ได้นั้น พยาบาลเองต้องมีการควบคุม ฝึกระวัง และเพิ่มศักยภาพตนเองในการปฏิบัติวิชาชีพ รวมถึงการปรับปรุงคุณภาพการพยาบาลอยู่เสมอด้วย ซึ่งเป็นหนึ่งในพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของพยาบาล และให้มีการพัฒนาด้านพฤติกรรมบริการของพยาบาล เพื่อให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้รับบริการในโรงพยาบาลนั้น

๒.๖ ความหมายของจรรยาบรรณ

จรรยาบรรณ หมายถึง ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่อย่างใด กำหนดขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียงและรากฐานของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ เป็นหลักความประพฤติของบุคคลในแต่ละกลุ่มอาชีพเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีคุณธรรมและจริยธรรม จรรยาบรรณต้องใช้ร่วมกับคำว่าวิชาชีพเป็นหลักความประพฤติที่พึงงามในแต่ละกลุ่มอาชีพ^{๒๓} แต่ในที่นี้หมายเอาความหมายของจรรยาบรรณการประพฤติปฏิบัติตามกรอบจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพการพยาบาล และผู้ประกอบอาชีพพยาบาลนั้น จะต้องถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีงามในการประกอบอาชีพนี้

๒.๗ ความสำคัญของจรรยาบรรณ

ในแต่ละสาขาอาชีพนั้น ย่อมมีความสำคัญเช่นเดียวกัน ซึ่งความสำคัญของจรรยาบรรณต่างๆ ก็เช่นกัน ความสำคัญของจรรยาบรรณทั่วไปมีดังนี้

๑. ช่วยควบคุมมาตรฐานและประกันคุณภาพและปริมาณที่ถูกต้องในการผลิตและการค้าผลิตภัณฑ์และบริการจากการประกอบอาชีพ
๒. ช่วยควบคุมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพและผู้ผลิต ผู้ค้า เช่น ให้มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ฯลฯ
๓. ช่วยส่งเสริมมาตรฐานคุณภาพและปริมาณที่ดีมีคุณค่าและเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักเป็นที่ยอมรับเชื่อถือ
๔. ช่วยส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพและผู้ผลิต เช่น ให้มีเมตตากรุณาปรองดอง เห็นอกเห็นใจ สามัคคีกัน
๕. ช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาคดโกง ฉ้อฉล เอาไรต์เอาเปรียบ ลดการปลอมปน เห็นแก่ตัวและเห็นแก่ได้ ตลอดจนความมักได้มักง่าย ความใจแคบไม่ยอมเสียสละ

^{๒๓} ออยทิพย์ จงจิระศิริ, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์”, *ปริญาญพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

๖. ช่วยเน้นให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในภาพพจน์ที่ดีของผู้มีจริยธรรม เช่น ในการเสียสละในการเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ในการรับผิดชอบในหน้าที่การงานและหน้าที่อย่างแท้จริง

๗. ช่วยทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิทางกฎหมาย สำหรับผู้ประกอบการอาชีพให้เป็นไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรม^{๒๔}

๒.๘ จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล

วิชาชีพพยาบาลนั้น มีจรรยาบรรณของตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้รับบริการ ในการปฏิบัติตัวและการปฏิบัติต่อวิชาชีพ พยาบาลควรมีจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล เพื่อจะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดความผิดพลาดที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่วิชาชีพของตน^{๒๕} จรรยาบรรณวิชาชีพสำหรับพยาบาลเป็นการประมวลหลักความประพฤติให้บุคคลในวิชาชีพพยาบาลได้ยึดถือปฏิบัติตามหน้าที่ของตน สมาคมพยาบาลแห่งสหรัฐอเมริกา (The America Nurses Association A.N.A.) ได้กำหนดสาระสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลไว้ดังนี้

๑. พยาบาลพึงให้บริการพยาบาลด้วยความเคารพในศักดิ์ศรี และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยไม่จำกัดในเรื่อง สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ คุณสมบัติเฉพาะกิจหรือสภาพปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้ป่วย

๒. พยาบาลพึงเคารพสิทธิส่วนตัวของผู้ป่วย โดยการรักษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ป่วยไว้เป็นความลับ

๓. พยาบาลพึงให้การปกป้องคุ้มครองแก่ผู้ป่วย สังคม ในกรณีที่มีการให้บริการสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ถูกกระทำที่อาจเกิดจากความไม่รู้ ขาดศีลธรรม จริยธรรม หรือการกระทำที่ผิดกฎหมายจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด

๔. พยาบาลมีหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจ และให้การพยาบาลแก่ผู้ป่วยแต่ละราย

๕. พยาบาลพึงดำรงไว้ซึ่งสมรรถนะในการปฏิบัติการพยาบาล

๖. พยาบาลพึงตัดสินใจด้วยความรอบคอบถี่ถ้วนใช้ข้อมูลสมรรถนะและคุณสมบัติอื่น ๆ เป็นหลักในการขอคำปรึกษาหารือ ยอมรับในหน้าที่ความรับผิดชอบ รวมถึงการมอบหมายกิจกรรมการปฏิบัติการพยาบาลให้ผู้อื่นปฏิบัติ

๗. พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนใจกิจกรรมการพัฒนาความรู้เชิงวิชาชีพ

๘. พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการพัฒนาวิชาชีพและส่งเสริมมาตรฐานการ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๒๕} แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, หน้า ๒๒.

ปฏิบัติการพยาบาล

๙. พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการที่จะกำหนดและดำรงไว้ซึ่งสถานะภาพของการทำงานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติพยาบาลที่มีคุณภาพสูง

๑๐. พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการปกป้อง ค้ำครอง สังคม จากการเสนอข้อมูลที่ผิด และดำรงไว้ซึ่งความสามัคคีในวิชาชีพ

๑๑. พยาบาลพึงร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับสมาชิกด้านสุขภาพอนามัยและบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนและสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพอนามัยของสังคมสำหรับสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยได้กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพของสมาคม พ.ศ. 2528 มุ่งเน้นให้พยาบาลได้ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยกำหนดเป็นความรับผิดชอบต่อประชาชน ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ต่อผู้ร่วมวิชาชีพและต่อตนเอง^{๒๖}

๒.๙ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อประชาชน

จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลที่มีต่อประชาชนนั้น เป็นหลักปฏิบัติอันดีงามของพยาบาล มี ๖ ประการ

๑. ประกอบวิชาชีพด้วยความประกอบด้วยความมีสติ ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์

๒. ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงถึง เชื้อชาติ ศาสนา และสถานะภาพของบุคคล

๓. ละเว้นการปฏิบัติที่มีอคติ และการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

๔. พึงเก็บรักษาเรื่องส่วนตัวของผู้รับบริการไว้เป็นความลับ เว้นแต่ด้วยความยินยอมของผู้ นั้นหรือเมื่อต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

๕. พึงปฏิบัติหน้าที่โดยใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการวินิจฉัยและการแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยอย่างเหมาะสมแก่สภาพของบุคคล ครอบครัว และชุมชน

๖. พึงป้องกันภัยอันตรายอันจะมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน^{๒๗}

๒.๑๐ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อสังคมและประเทศชาติ

จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อสังคมและประเทศชาตินั้น เป็นหลักปฏิบัติอันดีงามของพยาบาล มี ๔ ประการ

^{๒๖} http://www.nursing.go.th/?page_id=1058 (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

^{๒๗} ออยทิพย์ จงจิระศิริ, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์”, หน้า ๓๙.

๑. พึ่งประกอบกิจแห่งวิชาชีพให้สอดคล้องกับนโยบายอันยังประโยชน์แก่สาธารณชน
๒. พึ่งรับผิดชอบร่วมกับประชาชนในการเริ่ม สนับสนุนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดสันติสุข และยกระดับคุณภาพชีวิต
๓. พึ่งอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ
๔. พึ่งประกอบวิชาชีพโดยมุ่งส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ศาสนา และสถาบันกษัตริย์

๒.๑๑ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อวิชาชีพ

จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อวิชาชีพนั้น เป็นหลักปฏิบัติอันดีงามของพยาบาล มี ๕ ประการ

๑. พึ่งตระหนักและถือปฏิบัติในหน้าที่ความรับผิดชอบ ตามหลักการแห่งวิชาชีพการพยาบาล
๒. พัฒนาความรู้และวิธีปฏิบัติให้ได้มาตรฐานแห่งวิชาชีพ
๓. พึ่งศรัทธาสนับสนุนและให้ความร่วมมือในกิจกรรมแห่งวิชาชีพ
๔. พึ่งสร้างและธำรงไว้ซึ่งสิทธิอันชอบธรรม ในการประกอบวิชาชีพการพยาบาล
๕. พึ่งเผยแพร่ชื่อเสียงและคุณค่าแห่งวิชาชีพให้เป็นที่ปรากฏแก่สังคม

๒.๑๒ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อผู้ร่วมวิชาชีพและวิชาชีพอื่น

จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อผู้ร่วมวิชาชีพและวิชาชีพอื่นนั้น เป็นหลักปฏิบัติอันดีงามของพยาบาล มี ๖ ประการ

๑. ให้เกียรติ เคารพให้สิทธิและหน้าที่ของผู้ร่วมวิชาชีพและผู้อื่น
๒. เห็นคุณค่าและยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถในศาสตร์สาขาต่าง ๆ
๓. พึ่งรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดี กับผู้ร่วมงานทั้งภายในและภายนอกวิชาชีพ
๔. ยอมรับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และชักนำไปประพฤติปฏิบัติหน้าที่ในทางที่ถูกที่ควร
๕. พึ่งอำนวยความสะดวกให้ความร่วมมือแก่ผู้ร่วมงานในการปฏิบัติภารกิจอันชอบธรรม
๖. ละเว้นการส่งเสริมหรือปกป้องผู้ประพฤติผิด เพื่อผลประโยชน์แห่งตนหรือผู้กระทำการนั้น^{๒๘}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

๒.๑๓ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อตนเอง

จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อตนเองนั้น เป็นหลักปฏิบัติอันดีงามของพยาบาล มี ๖ ประการ

๑. ประพฤติตนและประกอบกิจแห่งวิชาชีพ โดยถูกต้องตามกฎหมาย
๒. ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมแห่งวิชาชีพ
๓. ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านการประกอบกิจแห่งวิชาชีพ และส่วนตัว
๔. ใฝ่รู้พัฒนาแนวคิดให้กว้าง และยอมรับการเปลี่ยนแปลง
๕. ประกอบกิจแห่งวิชาชีพด้วยความเต็มใจ และเต็มกำลังความสามารถ
๖. ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีสติ รอบรู้ เชื่อมมั่นและมีวิจรรณญาณอันรอบคอบ^{๒๙}

๒.๑๔ ปรัชญาการพยาบาล

พยาบาลวิชาชีพนั้นต้องมีปรัชญา คือ ปรัชญาการพยาบาล (Philosophy of Nursing) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พยาบาลและการพยาบาลอยู่ในระดับวิชาชีพได้ เพราะปรัชญาพยาบาลนั้น ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทำให้พยาบาลผู้ปฏิบัติมีหลักอันเนื่องมาจากความเชื่อมั่นเกี่ยวกับการพยาบาลของตน ทำให้การปฏิบัติการพยาบาลคล้อยตามหรือเป็นไปแนวเดียวกับ ปรัชญาการพยาบาลที่ตนมีอยู่ พยาบาลแต่ละคนอาจมีปรัชญาการพยาบาลแตกต่างกัน แต่ทุกคนควรต้องมีปรัชญาการพยาบาลของตนเองจะขาดเสียมิได้ เหมือนคนที่ขาดปรัชญาชีวิตก็ย่อมดำรงชีวิตอยู่ อย่างเลื่อนลอยขาดหลักยึดเหนี่ยว เปรียบเสมือนขาดดวงประทีปนำทางชีวิต และแม้แต่พยาบาลแต่ละคนอาจจะมีปรัชญาพยาบาลแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่หลักขั้นพื้นฐานก็ยังคล้ายคลึงกันหรือมีจุดร่วมอย่างเดียวกัน คือ เป็นปรัชญาที่จะทำให้สามารถให้บริการพยาบาลที่ดีที่สุดแก่ผู้เจ็บป่วยและประชาชนทั่วไป และปรัชญาการพยาบาลย่อมมีการสร้าง เปลี่ยนแปลงปรับปรุง ให้เหมาะสมกับกาลเวลา สังคม และสิ่งแวดล้อม คือ ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้เสมอ ปรัชญาพยาบาลมีหลายประการ^{๓๐} คือ

- ๑) พยาบาลจะต้องมีความเข้าใจใน Individual needs และ Basic needs ของผู้ป่วย Individual needs ความต้องการของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน Basic needs ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่เหมือนกัน
- ๒) การพยาบาลที่ดีย่อมมาจากพยาบาลที่มีความรู้ดี มีความชำนาญในการให้การพยาบาล

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๓๐} แฉล้ม พวงจันทร์, พัฒนาการพยาบาล, หน้า ๗-๙.

มีความเมตตากรุณา มีความเสียสละ และมีความรับผิดชอบสูง

๓) การพยาบาลที่ดี มาจากพยาบาลที่ดี

๔) พยาบาลจะต้องมีความเข้าใจในหลักสุขภาพอนามัย และความเจ็บป่วย

๕) การพยาบาลที่ดีจะมีได้ ต้องอาศัยผู้ให้การพยาบาลที่มีความซาบซึ้งในคุณค่าของการพยาบาล และเป็นผู้มีความเมตตากรุณาสูง

ด้วยเหตุนี้ การพยาบาลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ในโลก และเป็นสิ่งที่สังคมต้องการ

๒.๑๕ คุณค่าของการพยาบาล

การประกอบอาชีพต่างๆ นั้น ย่อมมีคุณค่าในตัวเอง ซึ่งการประกอบอาชีพพยาบาลก็มีคุณค่ามากเช่นกัน คุณค่าของการพยาบาลนั้น จำแนกความสำคัญออกเป็น ๒ ประการ^{๓๑} คือ

๑. คุณค่าอันเป็นเนื้อแท้ของการพยาบาลเอง ว่าการพยาบาลนั้นมีประโยชน์แก่สังคม ช่วยเหลือสังคมและผู้ที่ต้องการการพยาบาลอย่างไรบ้าง

๒. คุณค่าของการพยาบาลที่ให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพนี้เอง ก็คุณค่าของตัวพยาบาลเองที่ทำหน้าที่ของตนอย่างดี

คุณค่าทั้ง ๒ ประการนี้ ผู้ประกอบอาชีพอาจจะเป็นผู้รักในอาชีพนี้ เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีคุณค่าแก่สังคม จึงเลือกประกอบอาชีพพยาบาลนี้ด้วยใจรัก และมีความมุ่งมั่นที่จะนำเอาวิชาความรู้ให้บริการแก่สังคมอย่างเต็มความสามารถ เรียกได้ว่าเป็นผู้ประกอบอาชีพด้วยใจรัก

๒.๑๖ หน้าที่ของพยาบาล

หน้าที่ของพยาบาล คือ รับผิดชอบในด้านสุขภาพกับสังคม การพยาบาลจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ตลอดเวลา ซึ่งมีความต้องการที่ไม่สามารถสนองตอบ ตนเองได้ เนื่องจากไม่สามารถดูแลตนเองและไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ สาเหตุจากปัญหาทางสุขภาพ การบำบัดที่อยู่ในขอบเขตของการพยาบาล คือ ช่วยสนองตอบความต้องการเพิ่มความสามารถในการปรับตัว เพิ่มความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อสุขภาพและความผาสุกของบุคคล ครอบครัว และชุมชน หน้าที่หลักของพยาบาลตามขอบเขตแห่งวิชาชีพที่มาจากจรรยาพยาบาลสากล และความคิดเกี่ยวกับอาชีพอิสระและไม่อิสระของพยาบาลรวมทั้งหน้าที่ของพยาบาลระดับต้น และระดับวิชาชีพที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดขึ้น พระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ (สาขาการพยาบาล พ.ศ. ๒๕๓๙) ซึ่งพยาบาลปฏิบัติตามหลักสาขามดุงครรภ์ พ.ศ. ๒๕๓๙ ในวิชาสูติศาสตร์และวิชาการ

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

พยาบาลชั้นต้น^{๓๒} มีหน้าที่ปฏิบัติงาน ดังนี้

๑. หน้าที่ความรับผิดชอบตามบทบัญญัติจรรยาพยาบาลสากล ฉบับแรกบัญญัติขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๓ ฉบับที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๕ และพยาบาลของสภาพยาบาลนานาชาติ (ICN) ที่ได้รับรอง บัญญัตินี้ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๓ หรือ พ.ศ. ๒๕๑๖ นับเป็นฉบับที่ ๓ และเป็นฉบับล่าสุด

๒. หน้าที่อิสระและไม่อิสระของพยาบาลวิชาชีพ Lesnik and Andersen ได้จำแนก หน้าที่ความรับผิดชอบของพยาบาลวิชาชีพออกเป็น Imdependence Nursing Functions และ Dependence Nursing Functions

๓. หน้าที่ของพยาบาลระดับต้นและระดับวิชาชีพในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข พยาบาล ในระดับนี้สามารถปฏิบัติงานชั้นต้นเกี่ยวกับการพยาบาลภายใต้การกำกับตรวจสอบโดยทั่วไป หรือ ตามคำสั่ง หรือแบบ หรือแนวทางปฏิบัติที่อยู่อย่างกว้างๆ จากพยาบาลระดับสูง และปฏิบัติหน้าที่อื่น ตามที่ได้รับมอบหมาย

อีกประการหนึ่ง หน้าที่ของพยาบาล คือ รับผิดชอบในการให้บริการแก่ผู้ป่วยและผู้รับบริการในโรงพยาบาลหรือชุมชนตามขอบเขตของงาน ซึ่งรวมทั้งการแก้ปัญหาสุขภาพขั้นพื้นฐาน และปัญหาการพยาบาลที่ซับซ้อนในการพยาบาลสาขาใดสาขาหนึ่ง ควบคุมนิเทศการปฏิบัติการ พยาบาลของพยาบาลเทคนิค และผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบันชั้นสองโดยมีขอบเขตหน้าที่ ทั้งหมดตามกิจกรรม ในรายละเอียดของงานที่ทำงาน^{๓๓} ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์เพื่อวินิจฉัยปัญหาสุขภาพ และปัญหาทางการพยาบาลของผู้รับบริการของครอบครัว และชุมชนได้ทุกระดับ

๒. กำหนดแผนเพื่อจัดบริการพยาบาล วางแผนงาน กำหนดระบบและกระบวนการ ดำเนินงานนิเทศและประเมินผลงาน รวมทั้งการบริหารงานบุคคลในสายงานพยาบาล ตลอดจนการบริหารทรัพยากรในการดำเนินการพยาบาล

๓. ให้บริการพยาบาลทั่วไปและการพยาบาลเฉพาะโรคได้ทุกระดับปัญหา และทุกระดับ ความรุนแรงของโรค

๔. สังเกต บันทึก สรุปรายงานอาการเปลี่ยนแปลงและปฏิกิริยาของผู้ป่วย ต่อการรักษาพยาบาลตลอดจนความก้าวหน้าของการรักษาพยาบาล

๕. ให้การผดุงครรภ์ตามสาขาการผดุงครรภ์แผนปัจจุบัน ชั้น ๑

๖. ตัดสินแก้ปัญหาทางการพยาบาล

๗. ให้คำแนะนำเพื่อให้เกิดผลดีแก่การพยาบาลและ/หรือ แก่สุขภาพร่างกายและจิตใจ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙-๑๐๒.

^{๓๓} http://keykai24.blogspot.com/2017/05/blog-post_96.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

ของผู้รับบริการ ได้ทุกระดับและให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหา พยาธิสภาพการดำเนินของโรค ตลอดจนแผนการรักษาพยาบาล

๘. ตรวจร่างกาย วินิจฉัยโรคขั้นต้นให้การพยาบาลกลุ่มอาการต่างๆ ทั้งทางด้านอายุรกรรมและศัลยกรรม ตามขอบเขตของระเบียบกระทรวงสาธารณสุข

๙. วางแผนและดำเนินการส่งเสริมสุขภาพในตำแหน่งหัวหน้าทีม ร่วมกับวิชาชีพอื่นในด้านการส่งเสริมสุขภาพชุมชน การอนามัยครอบครัว อนามัยโรงเรียน การสุขศึกษา การวางแผนครอบครัวการโภชนาการและการบริการด้านสุขภาพจิต

๑๐. วางแผนและมอบหมายงานให้ผู้อยู่ในความรับผิดชอบ และดำเนินการป้องกันโรค โดยให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยและประชาชนโดยทั่วไป การให้ภูมิคุ้มกันโรค การเฝ้าระวังโรค ตลอดจนการร่วมมือในการป้องกันและการควบคุมการแพร่กระจายเชื้อโรคในโรงพยาบาล

๑๑. ประสานงานและดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพให้การควบคุมดูแล เกี่ยวกับความปลอดภัย การป้องกัน หรือยับยั้งภาวะทุพพลภาพ และพิจารณามอบหมายให้ผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติ

๑๒. ให้การนิเทศแก่เจ้าหน้าที่ พยาบาลในความรับผิดชอบ

๑๓. วิเคราะห์ปัญหาและให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาด้านบริการพยาบาลได้

๑๔. จัดระเบียบงาน แบ่งงาน และมอบหมายหน้าที่ให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน ภายใต้ความรับผิดชอบได้อย่างเหมาะสม

๑๕. ประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภายใต้ความรับผิดชอบ รวมทั้งประเมินผลงานของตนเองได้ตามหลักวิทยาศาสตร์

๑๖. วางแผนป้องกันอุบัติเหตุและให้ความปลอดภัยแก่ผู้ป่วย และผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานรับผิดชอบ

๑๗. ร่วมวางแผนและกำหนดดำเนินการในงานสาธารณสุขมูลฐานกับบุคคลและหน่วยงานอื่นได้

๑๘. วางแผนการให้การศึกษาและอบรมฟื้นฟูด้านวิชาการ และดำเนินการสอนแก่เจ้าหน้าที่และนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานได้

๑๙. จัดทำคู่มือและอุปกรณ์การสอน เพื่อช่วยส่งเสริมสุขภาพและปฏิบัติงานด้านการพยาบาล

๒๐. สนับสนุนและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น งานสังคมสงเคราะห์ งานชั้นสูตรทางห้องปฏิบัติการ งานเภสัชกรรม

ที่กล่าวมานี้ เป็นหน้าที่ของพยาบาลที่ต้องรับผิดชอบในการให้บริการแก่ผู้ป่วยและผู้รับบริการในโรงพยาบาล หรือชุมชนตามขอบเขตของงาน ซึ่งรวมทั้งการแก้ปัญหาสุขภาพขั้นพื้นฐานโรงพยาบาลด้วย

๒.๑๗ ความสุขของพยาบาลวิชาชีพ

มนุษย์ทุกคนต้องการความสุขในชีวิต ความสุขมีความสำคัญและมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ เมื่อมีความสุขสังคมก็จะสงบสุขไปด้วย การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขเป็นความต้องการของคนทั่วไป ซึ่งจะเป็นไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ บางปัจจัยก็สามารถควบคุมได้ด้วยตัวเอง บางปัจจัยก็เป็นเรื่องของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ยากจะบังคับควบคุมได้ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องยอมรับและสามารถเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมจึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข จากคำกล่าวที่ว่า สุขหรือทุกข์อยู่ที่ใจนั้น เป็นคำกล่าวที่เป็นอมตะ ศูนย์จิตวิทยาสุขภาพและสุขภาวะสาธารณสุข คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ความหมายของ “ความสุข” ไว้ว่า ความสุขประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายประการ^{๓๔} ความสุขของผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาล ดังนี้

ความสุข คือ การได้ทำในสิ่งที่ต้องการ มีอิสระที่จะเลือกทางเดินชีวิตของตัวเอง เลือกทำสิ่งต่างๆ ได้ตามที่ตัวเองต้องการไม่ต้องฝืนใจทำสิ่งที่ไม่ต้องการ

ความสุข คือ การมีความสัมพันธ์ที่ดี สามารถแบ่งปันความรู้สึกกับคนที่ใกล้ชิดได้ กล่าวที่จะรักและไว้วางใจผู้อื่น มีคนที่รักอย่างจริงใจ ได้รับการยอมรับจากคนใกล้ชิด

ความสุข คือ การมีจิตใจที่สงบ มีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวความเปลี่ยนแปลงง่ายๆ สามารถรับมือกับทุกสิ่งได้เป็นอย่างดี

ความสุข คือ การพัฒนาตน มีเป้าหมายในชีวิต มีความหวังในการดำรงชีวิต รู้สึกว่าประสบการณ์ชีวิตในแต่ละวันมีคุณค่า เรียนรู้จากชีวิตที่ผ่านมา

ความสุข คือ การคิดเชิงบวก ไม่ว่าจะล้มเหลวบ่อยแค่ไหนก็ไม่คิดจะยอมแพ้ มองหาสิ่งดีๆ ที่อยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ไม่ยอมแพ้กับอุปสรรค

ความสุข คือ การมีสุขภาพกายและจิตที่ดี รู้สึกภูมิใจในสิ่งที่ทำ ร่าเริงแจ่มใส ไม่เจ็บป่วยบ่อยๆ

ความสุข คือ การกระตือรือร้นทำสิ่งต่างๆ สนุกสนานกับชีวิต มีแรงจูงใจ ควบคุมตัวเองให้ทำในสิ่งที่ต้องการได้ ได้รับผิดชอบต่อตัวเอง ควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองได้

ความสุข คือ การรับรู้ถึงความสำเร็จได้ในสิ่งที่ต้องการ ประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งใจไว้ อิ่มเอมเมื่อได้ช่วยเหลือคนอื่น

ความสุข คือ การรู้สึกพอใจในสิ่งที่มี รู้สึกพอใจในสิ่งที่ทำ พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ไม่เอาตัวเองไปเปรียบเทียบกับใคร

^{๓๔} <https://www.gotoknow.org/posts/505894> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

ความสุข คือ การกระทำของตน มีความภูมิใจในสิ่งที่ทำ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าในสังคม เห็นคุณค่าของตนรู้สึกกว่าตัวเองมีค่า

ดังนั้น ความสุข คือ ความรู้สึกปิติที่ตนเป็นผู้สร้าง ตนเป็นผู้ใช้ สนองต่อความต้องการแห่งตน โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น ความสุขของผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาล คือ การที่ได้ปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม ถูกต้องตามความรู้เชิงวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ สนองต่อความต้องการของประชาชนและผู้ใช้บริการ แล้วพื้ๆ น้อยๆ พยาบาลทั้งหลายจะเกิดความรู้สึกปิติจากการกระทำดังกล่าว

๒.๑๘ สรุป

วิชาชีพพยาบาลนั้น เป็นอาชีพที่จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น วิศวกร แพทย์พยาบาล ทนายความ เป็นสัมมาชีพคือเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมายและศีลธรรม และเป็นวิชาชีพเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยการศึกษา การฝึกฝนเป็นการพิเศษ มีความรับผิดชอบสูง อาชีพดังกล่าวนี้ เช่น (๑) อายุรแพทย์หรือหมอยา เป็นแพทย์ประเภทประกอบยาให้กับคนไข้ (๒) ศัลยแพทย์ เป็นแพทย์ที่ทำหน้าที่ศัลยกรรม วิชาชีพพยาบาล เป็นอาชีพเกี่ยวข้องของการการดูแลรักษาพยาบาลคนไข้ เช่น การตรวจเช็คสภาพอาการ เพื่อบันทึกผลให้คุณหมอความเปลี่ยนแปลงของสภาพอาการคนไข้ ค่อยช่วยเหลือฟื้นฟูสุขภาพของคนไข้ ให้กำลังใจ และใช้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาคนไข้ เป็นต้น อาชีพพยาบาลเป็นอาชีพที่น่ายกย่อง เนื่องจากเป็นผู้ที่ต้องคอยดูแลรักษาพยาบาลคนไข้ และทนต่อแรงกดดันจากที่ทำงานและคนไข้ เพราะคนไข้ส่วนมากจะมีอารมณ์หงุดหงิดง่าย พยาบาลจึงต้องติดต่อสภาพแรงกดดันดังกล่าวและเข้าใจคนไข้ว่า คนไข้มีความเครียด ผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลจึงเป็นผู้ที่น่ายกย่อง และเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย มักจะสวมชุดพยาบาลสีขาว และสวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานจะต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จาก สภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาล

พยาบาลเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย มักจะสวมชุดพยาบาลสีขาวและสวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จาก สภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมา และสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทยทั้งที่สังกัดกระทรวง สาธารณสุขและเอกชน ชื่ออาชีพพยาบาล (Nurse) นิยามอาชีพ ผู้ปฏิบัติอาชีพพยาบาล ทำหน้าที่ให้การรักษาพยาบาล และดูแลผู้ป่วยทั้งทางกายและจิต ผู้ได้รับบาดเจ็บหรือทุพพลภาพ

รักษาและป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ วางแผน และให้บริการด้านพยาบาล และทำหน้าที่ช่วยแพทย์ ในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล พยาบาลนั้นอาจเรียกว่า นางพยาบาล หรือบุรุษพยาบาลเป็นวิชาชีพที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาผู้ป่วย พยาบาลพบได้ทั่วไปทำงานตามโรงพยาบาล คลินิก หรือสถานพยาบาลอื่นๆ พยาบาลเป็นวิชาชีพที่ก่อนจะปฏิบัติงานจะต้องผ่านการสอบขึ้นทะเบียนความรู้จากสภาการพยาบาลก่อนจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์ โดยพยาบาลสามารถที่จะดูแลผู้ป่วยได้ตามหลักการพยาบาลที่ได้เรียนมาเป็นเวลา ๔ ปี สำหรับพยาบาลวิชาชีพ และสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรพยาบาลมีมากมายในประเทศไทยทั้งที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขและเอกชน

ดังนั้น พยาบาลที่มีความรู้ดี จะต้องมีความชำนาญในการให้การพยาบาล มีความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ และมีความรับผิดชอบสูง ด้วยเหตุนี้ วิชาชีพพยาบาลจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ในโลกและเป็นสิ่งที่สังคมต้องการ การประกอบอาชีพพยาบาลจึงมีคุณค่ามาก คุณค่าอันเป็นเนื้อแท้ของการพยาบาลเอง เพราะพยาบาลนั้นมีประโยชน์แก่สังคม ช่วยเหลือสังคมและดูแลผู้ป่วย และคุณค่าของพยาบาลที่ได้จากการประกอบวิชาชีพนี้ เป็นคุณค่าของตัวพยาบาลเองที่ทำหน้าที่ของตนอย่างดี ซึ่งผู้ประกอบอาชีพพยาบาลจะต้องเป็นผู้รักในอาชีพนี้ และเห็นคุณค่าว่าเป็นอาชีพที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ จึงเลือกประกอบอาชีพพยาบาลนี้ด้วยใจรัก และมีความมุ่งมั่นที่จะนำเอาวิชาความรู้ให้บริการแก่สังคมอย่างเต็มความสามารถ เรียกได้ว่าเป็นผู้ประกอบอาชีพด้วยใจรัก และด้วยความเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความทุกข์จากโรคร้ายต่างๆ ให้หายจากโรค มีสุขภาพแข็งแรงเป็นปกติ และมีความสุขในการดำเนินชีวิต

บทที่ ๓

พรหมวิหารในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ ๓ นี้ จะศึกษาเกี่ยวกับพรหมวิหารในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีประเด็นต่างๆ คือ (๑) ความเป็นมาของพรหมวิหาร ๔ (๒) ความหมายของพรหมวิหาร ๔ (๓) องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ (๔) ลักษณะของพรหมวิหาร ๔ (๕) การปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ (๖) การเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน (๗) การรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธในสมัยพุทธกาล (๘) การรักษาพยาบาลของหมอชีวกโกมารภัจตามแนวทางพรหมวิหาร ๔ (๙) อานิสงค์ของพรหมวิหาร ๔ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ ความเป็นมาของพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหารธรรมหรือพรหมวิหาร ๔ นั้น อาจกล่าวได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอนในระหว่างการบำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังข้อมูลที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มฆเทวสูตร^๑ มหาสุทฺถสนสูตร^๒ และมหาโควินทสูตร^๓ เป็นต้น แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านี้สามารถทำให้บรรลุผลได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผลและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผล อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ในเมตตาสหคตสูตร^๔ ว่า

“เมตตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด อนึ่ง อุเบกขาเจโตวิมุตติ ภิกษุทั้งหลายในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคต สาวกของตถาคตหรือผู้ที่ฟัง จากคำสอนของตถาคตนี้

จากพุทธพจน์ดังกล่าวทำให้สามารถศึกษาได้ว่า ด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงได้ถูกรวบรวมไว้ เป็นหมวดธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมีโอกาสแสดง

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๘/๓๗๓-๓๘๑.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖-๒๕๗.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๒/๑๙๔.

^๔ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๕/๑๗๖-๑๗๗.

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสมบูรณ์ ทั้งแบบแยกส่วนและแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรองค์ทรงนำการเจริญพรหมวิหาร ๔ มาใช้ตอบปัญหาแก่วาสฏฐมานพและภาร์ทวาชมานพ ซึ่งมาทูลถามพระพุทธรองค์เรื่องทางไปสู่พรหมโลกว่า การละนิวรรณ์ ๕ ให้จิตใจสงบ การเจริญเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต เป็นเหตุให้ ไปเกิดในพรหมโลก และทรงแนะนำให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญา ๔ ตระกูล เพื่อป้องกัน และ คุ่มครองรักษาตน^๕ เป็นต้น หลังจากสมัยพุทธกาลหลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร ๔ ยังคงเป็นหมวดธรรมหนึ่ง ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากจากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากการนำพรหมวิหาร ๔ มาเผยแพร่ และอธิบายขยายความไว้ในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาของพระอรธกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

ในสมัยประมาณปีพุทธศักราช ๕๐๐ มลทินปัญหาหน้าอาณิสส ๑๑ ประการ ของเมตตาทาภาวมา อธิบายขยายความไว้ในเมตตานิสังสปัญหาว่า อาณิสส ๑๑ ประการ ของเมตตาทาภาวมา เป็นคุณสมบัติของเมตตาทาภาวมาไม่ใช่คุณสมบัติของบุคคล ต่อมาคัมภีร์วิมุตติมรรคได้นำองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ มาอธิบายขยายความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายประเด็น เช่น การนำภาวะจิตขณะมีองค์ธรรมแต่ละข้อมาอธิบายเปรียบเทียบกับความรู้สึกของมารดาบิดาที่มีต่อบุตรคนเดียวของตนในสถานการณ์ต่างๆ เป็นต้น และปีพุทธศักราช ๙๕๖ คัมภีร์วิสุทธิมรรคนำพรหมวิหาร ๔ มา แสดงไว้ในฐานะเป็นกัมมัญฐานหมวดหนึ่งในปริจเฉทที่ ๙ พรหมวิหารนิเทศ สำหรับยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่เป็นไปอย่างเร่งรัด และคนในสังคมมีค่านิยมในการบริโภคและค่านิยมในวัตถุ การเจริญสมถกัมมัญฐานจึงไม่เหมาะกับสภาพแวดล้อมของสังคมยุคปัจจุบัน การนำพรหมวิหาร ๔ มาเผยแพร่และอธิบายขยายความในฐานะหมวดธรรมหนึ่ง ซึ่งพุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีการนำองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มาแยกศึกษา วิเคราะห์และเผยแพร่ทำให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติตาม เช่น การนำเมตตาซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ มาเผยแพร่ภายใต้ชื่อต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น ความรักสากล เมตตาเยยพทุกษา เป็นต้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นสรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแพร่อบรมสั่งสอนในระหว่างการบำเพ็ญบารมี การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้น ไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตถประโยชน์ได้เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และพรหม

^๕ พระครูพินิจรัตนกร (อนุสรณ์ ฐานทตโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘-๑๐.

วิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมหนึ่งซึ่งพระอรรถกถาจารย์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา สนใจและให้ความสำคัญตลอดมา ทำให้พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งถูกนำมาถ่ายทอด และอธิบายขยายความให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งยุคปัจจุบัน

๓.๒ ความหมายของพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ มีหลายความหมาย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านให้ความหมายแตกต่างกัน เช่นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงเรียบเรียงหนังสือชุดรวมธรรมะ ตอนที่ว่าด้วยพรหมวิหาร ๔ สามารถสรุปความได้ว่า “พรหมวิหาร ๔” เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์ เตือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้นได้เห็นเขามีสุข ไม่มีทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็ อุเบกขา คือ ดูอยู่เฉยๆ^๖ เป็นต้น

พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายว่า “พรหมวิหาร ๔” เป็นคุณธรรมอันประเสริฐ เนื่องจากพรหมวิหาร ๔ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อสัตว์อื่น เพราะต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่นและเป็นคุณธรรมที่ปราศจากโทษ เหมือนพวกพรหมและพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ด้วยจิตปราศจากโทษ มุ่งแสวงหาประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง คือเมตตา ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง คือกรุณา พลอยยินดีต่อสมบัติ ของสัตว์ทั้งปวง คือมุทิตา และยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางๆ คืออุเบกขา^๗ เป็นต้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า “พรหมวิหาร ๔” หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพัตติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ ต้องมีไว้เป็นหลักใจกับความประพัตติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ ทั้งหลายโดยชอบ มีดังนี้ (๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่ไมตรีและ คิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย (๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์^๘ เป็นต้น

^๖ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕-๒๐๓.

^๗ พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗๕.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แอนด์ โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง “พรหมวิหาร ๔” ในหนังสือมณีแห่งปัญญา ตอนคุณธรรมสำหรับนักบริหาร สามารถสรุปความได้ว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ เพราะเมตตาจะทำให้รู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงาน และจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณาจะทำให้เปิดใจกว้างรับฟังปัญหา ของคนอื่น มุทิตาทำให้ส่งเสริมการทำงานมีโอกาพัฒนาความรู้ ความสามารถจนได้เลื่อน ตำแหน่งสูงขึ้น และ อุเบกขาจะทำให้มีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ โดยรู้เท่าทัน คนร่วมงานทุกคน^๙ เป็นต้น

พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาгал อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายของ “พรหมวิหาร ๔” ว่าเป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย^{๑๐} คือ

๑. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุมานได้ตามลำดับ

๒. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปรรณนาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุข และวางใจเป็นกลางเมื่อช่วยไม่สำเร็จ

๓. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองโดยมุ่งให้ผู้นำหรือ ผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบ ความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ เป็นต้น

แก้ว ชิตตะชบ ได้ให้ความหมายของ “พรหมวิหาร ๔” ไว้ว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มี ๔ อย่าง^{๑๑} คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรรณนาจะให้เป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

^๙ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, หน้า ๔๓-๔๕.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาгал อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๑๑} แก้ว ชิตตะชบ, **รวมวิชาธรรมศึกษาขั้นตรี**, (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขาหรือความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ความใส่ใจอันอื่นที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลาง ในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจร เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณา เห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉย สงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของเขา เป็นต้น

दन्ये चोद्यथा दत्तं हि कथं भवति “พรหมวิหาร ๔” หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของ พรหม หลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง หลักธรรมนี้เป็นธรรมสำหรับทุกๆ คน เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ หัวหน้าหน่วยงานในองค์กรต่างๆ แพทย์และพยาบาลซึ่งพรหมวิหารธรรม^{๑๒} มีดังนี้

๑. เมตตา ความรักใคร่เอ็นดู หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข ความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองตามสมควรแก่สภาพ

๒. กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง ความปรารถนาจะช่วยผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ยาก เห็นอก เห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓. มุทิตา ความมีจิตพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ เช่น การเลื่อนฐานะ ตำแหน่ง และยศ เป็นต้น

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ซึ่งหมายถึงความ วางใจไว้เป็นกลาง เป็นต้น

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่

^{๑๒} ดนัย โขทัยธา, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเอส พรินติ้งเฮาส์. ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัฏฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ ดังนั้นการนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ มาประยุกต์ใช้ในอาชีพพยาบาล จะต้องประกอบไปด้วย (๑) ความมีเมตตา คือความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (๒) ความกรุณา คือปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (๓) มุทิตา คือการแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ และ (๔) อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลาง ไม่ยินดีเกินไปเมื่อผู้อื่นมีสุข และไม่เสียใจเกินไปเมื่อผู้อื่นได้รับทุกข์

๓.๓ องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ นั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นหลักธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติ ให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. **เมตตา** หลักความเมตตาเป็นการช่วยเหลือเผื่อกันไว้ ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึงกัน ทำให้เกิดความรักความเคารพเป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อมีเมตตากันย่อมคิดที่จะเกื้อกูลกันให้มีความสุข เมตตาเป็นคุณธรรมเครื่องปราบและทำลาย ความโกรธ ความพยาบาท ความผูกโกรธ อันเป็นเสมือนไฟคอยเผาผลาญจิตใจให้มอดดับไป นักวิชาการหลายๆ ท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของเมตตา^{๑๓} ไว้ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่า “เมตตา” คือ ภาวะของจิตใจที่มีเยื่อใยไมตรีจิต มิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุขประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยาบาทซึ่งเคียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มขื่น มองดูด้วย สายตาอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้ายที่ เป็นภัยเวรทั้งปวง^{๑๔}

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตฺโต) ให้ความหมายของเมตตาว่า “เมตตา” คือ ความเมตตา (ความรัก) คือความปรารถนาดีมิใช่ไตร่ ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข มีกรุณาคือความสงสาร อยากจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง มีจิตใจอันแผ่ไมตรี คิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหน้า^{๑๕}

^{๑๓} พระครูพินิจรัตนการ (อนุสรณ์ ฐานทตฺโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. หน้า ๑๔.

^{๑๔} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๓.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตฺโต), **ธรรมบุญ: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

แก้ว ชิตตะขบ ให้ความหมายเมตตาไว้ว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ความปรารถนาให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า^{๑๖}

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า เมตตานั้นหมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรีจิตแก่สรรพสัตว์ทุกชีวิต ต้องการให้พวกเขาอาศัยอยู่บนโลก มนุษย์ด้วยความอบอุ่นร่มเย็น ต้องการให้ความช่วยเหลือให้ทุกคนได้รับประโยชน์และมีความสุขโดย เสมอภาคกันและทั่วกัน มีการแสดงพฤติกรรมต่อบุคคลด้วยการแสดงความช่วยเหลือ ช่วยให้มี ความสุขและช่วยให้พ้นทุกข์ตามความสามารถและกำลังของตน

๒. **กรุณา** หลักความกรุณานั้น เป็นการแสดงความกรุณาต่อบุคคลอื่นเมื่อเห็นบุคคลอื่นเดือดร้อน พยายามหาทางช่วยเหลือบรรเทาให้ความทุกข์ของบุคคลอื่นนั้นลดน้อยลงหรือพ้นไปจาก ความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น ผู้ที่มีความกรุณาอ้อมพุดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานน่าฟังไม่กล่าววาจาหยาบคาย มีจิตใจอ่อนโยน ไม่มีความแข็งกระด้างหรือโหดร้ายทารุณ ความหมายของกรุณา ท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของกรุณา^{๑๗} ไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า “กรุณา” คือ ความกรุณา ความสงสาร คิดอยากช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในการอันจะปลดเปลื้องบำบัด ความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ทั้งหลาย^{๑๘}

พระภาสกร ฐิริวฑฒโน ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า “กรุณา” คือ กรุณาความสงสาร ความปรารถนาให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของ ปวงสัตว์ทั้งหลายทั้งในตนเองและผู้อื่น ด้วยความที่มนุษย์ทั้งปวงล้วนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติแห่งการ กระทำ และผลของการกระทำ กล่าวคือ กฎแห่งกรรมนั่นเอง^{๑๙}

แก้ว ชิตตะขบ ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า “กรุณา” คือ ความหวั่นใจเมื่อ เห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของผู้อื่นหรือความสงสาร คิดจะช่วยเหลือ

^{๑๖} แก้ว ชิตตะขบ, **รวมวิชาการธรรมศึกษาขั้นตรี**, (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^{๑๗} พระครูพินิจรัตนการ (อนุสรณ์ ฐานทตโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. หน้า ๒๐.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๑.

^{๑๙} พระภาสกร ฐิริวฑฒโน, **โพธิปักขิยธรรมวิเคราะห**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://pantown.com/board.php?id=97068&area=1&name=board2&topic=456&action=view> [๖ กันยายน ๒๕๖๑].

ให้พันทุกข์ ความใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือนร้อนของปวงสัตว์ทั้งหลาย^{๒๐}

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า กรุณานันหมายถึง ความสงสารและปรารถนาให้บุคคลอื่นปราศจากทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อน มีการให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความแบ่งปันให้บุคคลอื่นตามกำลังของตน มีใจที่จะปลดเปลื้องและบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง รับรู้ความเดือดร้อนแทนคนอื่นเสมือนรับรู้ความทุกข์ของตนเอง

๓. **มูทิตา** หมายถึง ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็แช่มชื่นเบิกบานใจด้วย เห็นเขาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนไม่กีดกันริษยา^{๒๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของ “มูทิตา” ไว้ว่า ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป^{๒๒}

พระภัสสร ภูริวฑฒโน ได้ให้ความหมายของมูทิตาไว้ว่า “มูทิตา” หมายถึง ความพลอยยินดี เมื่อตนเองและผู้อื่นสัตว์อื่นประกอบกรรมดี มีจิตใจผ่องใส บันเทิง และได้รับผลเป็น ความสุขอันเนื่องแต่กรรมดีที่เขาได้เคยประกอบไว้ กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป^{๒๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของมูทิตาไว้ว่า มูทิตา หมายถึง ความเป็นผู้มีมีความยินดีพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คือ เมื่อผู้อื่นได้รับความสำเร็จ มีความสุข ความเจริญก้าวหน้า ก็พลอยชื่นชมยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ไม่มีความอิจฉาริษยาในความสำเร็จของผู้อื่น ด้วยการพูดแสดงความยินดีบ้าง ส่งบัตรอวยพรไปแสดงความยินดีบ้างมอบขวัญมอบกระเช้าดอกไม้ แสดงความยินดี^{๒๔} เป็นต้น

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ความหมายของมูทิตา นั้นหมายถึง ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี มีความเจริญก้าวหน้าพลอยชื่นชมยินดีต่อ ความสำเร็จของผู้อื่น มีจิตใจแจ่มใสเบิกบานโดย

^{๒๐} แก้ว ชิตตะขบ, **รวมวิชาการธรรมศึกษาชั้นตรี**, (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๙๓.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๑,

^{๒๓} พระภัสสร ภูริวฑฒโน, โพร็อกซิมธรรมวิเคราะห์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.pantown.com/board.php?id=9706&area=1&name=board2&topic=456&action=view> [๙ กันยายน ๒๕๖๑].

^{๒๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต: **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

บริสุทธิ์ มีความจริงใจพลอยยินดีปรีดาปราโมทย์ บันเทิงใจไม่มีความอิจฉาริษยาผู้อื่น มุทิตาจึงเป็น
หลักธรรมคำสอนที่แสดงให้เห็นลักษณะของบุคคลที่ใจกว้างไม่คับแคบ

๔. **อุเบกขา** หมายถึง ความว่างใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง ความว่างใจเฉย
ได้ ไม่ยินดียินร้าย เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุ และรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไป
ตามธรรม หรือตามควรแก่เหตุ นั้น ความรู้จักว่างใจเฉยดู เมื่อเห็นเขาได้รับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อ
เขาควรต้องได้รับผลอันสมควรแก่ความรับผิดชอบของเขาเอง ความวางที่เฉยคอยดูอยู่ในเมื่อคนนั้นๆ
สิ่งนั้นๆ ดำรงอยู่หรือดำเนินไปตามควรของเขาตามควรของมัน ไม่เข้าข้างไม่ตกเป็นฝ่าย ไม่สอดใส่
ไม่จู้จี้สาระแน และไม่ก้าวก่ายแทรกแซง^{๒๕}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่า “อุเบกขา”
ในพรหมวิหาร คือ ความมีใจมัธยัสถ์เป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติด
หรือปฏิเสธ ความยินดีร้าย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบ
สมบัติและประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุกๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของตน จะมีสุขจะพ้น
จากทุกข์จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้^{๒๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของอุเบกขาไว้ว่า
“อุเบกขา” คือ ความว่างใจเป็นกลาง จะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิต
เรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลาย กระทำ
แล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตาม
ธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนเองได้ดีแล้ว
เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ความรับผิดชอบของตน^{๒๗}

สุภาพร พิศาลบุตร ได้กล่าวถึงความหมายของอุเบกขาไว้ว่า “อุเบกขา” คือ การรู้จักวาง
เฉยหรือการวางใจเป็นกลางปราศจากอคติ เช่น เมื่อทราบว่าเป็นเพื่อนสอบตกก็ไม่ควรแสดงความดีใจ
หรือเสียใจเพราะเพื่อนคนนั้นอาจจะทำตนเอง ถ้าเพื่อนมีความขยันอาจไม่สอบตก ดังนั้น ควร
ช่วยเหลือเพื่อนโดยการทวนวิชาหรือให้คำแนะนำในการเรียน^{๒๘}

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ความหมายของ อุเบกขา คือ ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่
วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์ บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติด

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๒๖.

^{๒๖} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศปารมี ทศพิราชาธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๕.

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๒๘} สุภาพร พิศาลบุตร, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: วีรตันเอดีดูเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๒.

หรือปฏิเสธ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและ ปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เปรียบเหมือนความรู้สึก ของมารดาบิดา ซึ่งเอาใจใส่แต่พอประมาณต่อ บุตรของตน

๓.๔ ลักษณะของพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหารธรรม คือ หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่จะเป็นนักปกครอง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น นอกจากรู้ถึงองค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมแล้วยังต้องศึกษาถึงลักษณะและการใช้ พรหมวิหารธรรมอย่างถูกต้องด้วย ลักษณะของพรหมวิหาร พรหมวิหารธรรมมีลักษณะที่แสดงถึงหลักธรรม แนวปฏิบัติของผู้ใหญ่ ผู้นำ ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ แพทย์และพยาบาล เป็นต้น ลักษณะพรหมวิหารธรรมแยกได้ ๔ ลักษณะด้วยกัน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

๑. ลักษณะของเมตตาพรหมวิหาร ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวไว้ว่า เมตตา มีอันเป็นไป โดยอาการประพาศสิ่งที่เป็น ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นลักษณะมีอันน้อมนำเข้ามาซึ่งสิ่งที่เป็น ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นกิจ มีอันกำจัดซึ่งความอาฆาตเป็นผลปรากฏ มีอันได้เห็นภาวะที่น่า เจริญใจของสัตว์ทั้งหลายเป็นบรรทัดฐาน มีความสงบแห่งพยาบาลเป็นสมบัติ มีการเกิดความห่วงใย ด้วยค้นหาเป็นความ วิบัติของเมตตา^{๒๙}

ดังนั้น เมตตาพรหมวิหารนั้น คือ การแสดงออกทางจิตใจ เน้นการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ ผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งหลาย มุ่งกำจัดความอาฆาต พยาบาท และที่สำคัญบุคคลควรข่มจิตใจของตน ไม่ให้เกิดความลำเอียงรักแบบเสนาหา โดยไม่มีสติที่จะรัก จะชอบ เพียงแต่พึงพอใจตาม รูปลักษณะ ภายนอกเพียงเท่านั้น มิได้ตรึงตรองอย่างรอบคอบแต่ประการใด

๒. ลักษณะของกรุณาพรหมวิหาร ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวไว้ว่า กรุณา มีอันเป็นไป โดยอาการช่วยบรรเทาทุกข์แก่สัตว์ ทั้งหลายเป็นลักษณะ มีอันไม่รังดูตายต่อทุกข์ของสัตว์อื่นเป็นกิจ มีการไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น เป็นผลปรากฏ มีความระงับซึ่งการเบียดเบียนสัตว์เป็นสมบัติ มีการเกิด ความโศกเศร้าเป็นความ วิบัติของกรุณา^{๓๐} ดังนั้น ความกรุณา คือ ความไม่เบียดเบียนเป็นบรรทัด ฐาน ส่วนความสุขเป็นรส ซึ่งผู้ ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรนั้นควรมี เพราะถ้ามีแล้วผู้ปฏิบัติงานก็จะรู้ว่าไม่ ควรเบียดเบียนเพื่อน ร่วมงานจะได้ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในองค์กรและถ้าผู้ปฏิบัติงานมีกรุณาแล้วก็จะ นำความสุข ความสงบมากให้กับองค์กรเช่นเดียวกัน

^{๒๙} สวัสดิ์ ทองมีเพชร, การพัฒนาคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖.

^{๓๐} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ผู้แปล, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วิญญูณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๐.

ดังนั้น ความกรุณา คือ ความไม่เบียดเบียนเป็นบรรทัดฐาน ส่วนความสุขเป็นรส ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรนั้นควรมี เพราะถ้ามีแล้วผู้ปฏิบัติงานก็จะรู้ว่าไม่ควรเบียดเบียนเพื่อน ร่วมงาน จะได้ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในองค์กรและถ้าผู้ปฏิบัติงานมีกรุณาแล้วก็จะนำความสุข ความสงบมากให้กับองค์กรเช่นเดียวกัน

๓. ลักษณะของมูทิตาพรหมวิหาร มูทิตาเปรียบเหมือนมารดาบิดา ผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตน มีความชื่นชมและพูดว่า “สาธุ” ฉนั้นใด เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสงบนิ่งแห่งจิตในมูทิตานี้ เรียกว่า ปัจจุภูมฐานความชื่นชม เป็นลักษณะความไม่หวาดกลัวเป็นรส ความสิ้นไปแห่งความไม่ชอบ เป็นปทัฏฐฐานของมูทิตา^{๓๑}

ดังนั้น มูทิตาพรหมวิหาร คือ ความชื่นชม ไม่ริษยา ในความสำเร็จของผู้อื่น ทั้งจะต้องเป็นผู้มีน้ำใจให้กับผู้ร่วมงานโดยไม่หวังสิ่งใด ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่อิจฉาอันเป็นลักษณะของมูทิตาอย่างแท้จริง

๔. ลักษณะของอุเบกขาพรหมวิหาร อุเบกขา มีอันเป็นไปโดยอาการเป็นกลางๆ ในสัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ มีอันเห็นภาวะที่สม่าเสมอกันในสัตว์ทั้งหลายเป็นกิจ อันสงบความเสียใจและความดีใจเป็นผลปรากฏ มีอันพิจารณาเห็นภาวะที่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้มีการเป็นของแห่งตนเป็นบรรทัดฐาน ซึ่งมีอาการเป็นอย่างนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีการเป็นของแห่งตน สัตว์เหล่านั้นจักได้ประสบความสุขก็ดี จักพ้นจากทุกข์ก็ดี จักเสื่อมจากสมบัติก็ดี จักเสื่อมจากสมบัติที่ตนมีอยู่แล้วก็ดี เพราะความชอบใจของใครเล่า (นอกจากกรรมเท่านั้น) มีการสงบแห่งความเสียใจและความดีใจเป็นสมบัติ มีอันเกิดความเพิกเฉยเพราะความไม่รู้อันอาศัยคามคุณเป็นวิบัติของอุเบกขานี้^{๓๒}

ดังนั้น อุเบกขาพรหมวิหาร คือ ความวางเฉย ความมีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ และมีลักษณะอาการเป็นกลางๆ ในสรรพสัตว์ มีภาวะสม่าเสมอกันในสรรพสัตว์ สงบระงับความเสียใจและความดีใจ พิจารณาเห็นภาวะที่สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีการเป็นของๆ ตน^{๓๓} นอกจากนี้ อุเบกขา มีความสงบแห่งความเสียใจและความดีใจเป็นสมบัติ มีอันเกิดความ เพิกเฉย เพราะความไม่รู้อันอาศัยคามคุณเป็นความวิบัติของอุเบกขานี้

^{๓๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **วิมุตติมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๑.

^{๓๒} พระครูพินิจรัตนการ (อนุสรณ์ ฐานาทฺโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. หน้า ๓๒.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕๔.

๓.๕ การปฏิบัติพรหมวิหาร ๔

ก่อนจะกล่าวถึงการปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ก็ควรทราบถึงคุณสมบัติของพระพรหม และคุณสมบัติของมนุษย์ที่ปฏิบัติแล้ว ก็มีคุณสมบัติเทียบเท่ากับพรหม คุณสมบัติของพระพรหม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คุณสมบัติอันเป็นหลักธรรม ๔ ประการนี้ รวมกันเข้ากลายเป็นพระพรหม คุณสมบัติของมนุษย์ที่ปฏิบัติได้แล้วก็เทียบเท่ากับพรหม ก็คือพรหมวิหาร ๔ การที่มุ่งศึกษานี้ จะเห็นได้ว่า ปัจเจกชนที่ประพฤติตามพรหมวิหาร ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีส่วนในการสร้างสรรค์โลกและอภิบาลโลก อย่างไรก็ตาม เมื่อทราบถึงคุณสมบัติอันเป็นหลักธรรมของพระพรหม และคุณสมบัติของมนุษย์ที่ทำให้เป็น “พรหม” แล้วควรเข้าใจการปฏิบัติของพรหมได้ง่ายขึ้น และการปฏิบัติของพรหม ต้องปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ หรือปฏิบัติธรรม ๔ ประการ^{๓๔} คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทีฆนิกาย มหาวรรค อธิบายถึงพรหมวิหาร ๔ ประการ^{๓๕} คือ

๑. ต้องปฏิบัติตั้งอยู่ในความเมตตา คือ มีความรักความปรารถนาดีต่อประชาชนหรือผู้ได้บังคับบัญชา ตลอดถึงคนทุก ๆ คน อยากให้เขามีความสุขและประสบประโยชน์ทั่วหน้ากัน

๒. ต้องปฏิบัติตั้งอยู่ในความกรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบาปัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. ต้องปฏิบัติตั้งอยู่ในความมุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองตลอดจนถึงคนทุกๆ คนประสบความสำเร็จ งอกงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีอนุโมทนาด้วย

๔. ต้องปฏิบัติตั้งอยู่ในอุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง ไม่พลอยทับถมซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นมีทุกข์ มีโทษที่ประกอบ ขึ้นเอง เพราะการกระทำ (กรรม) ของตนเองและได้ช่วยแก้ไขโดยธรรมแล้ว ไม่สามารถที่จะช่วย ได้เพราะสุตวิสัยที่จะแก้ไข ก็ต้องวางใจเป็นกลาง สม่่าเสมอมั่นคงดุจดั่งจั่ง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและวางตน ปฏิบัติตนไปตามความเที่ยงธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้กล่าวถึงการการปฏิบัติในหลักพรหมวิหารธรรม หรือพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ เพราะเป็นความปรารถนา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ไม่มีอะไรแตกต่างในความเป็นชีวิต ทั้งผู้อื่น สัตว์อื่นและตนเอง คือ ผู้ใดจะให้อะไรใคร ผู้ นั้น จะต้องมีเสียก่อน ผู้ไม่มีจะให้ก็ให้ไม่ได้ จะปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขก็เช่นกัน ถ้าตนเองไม่เป็นสุข จะมีความสุขที่ไหนไปแผ่ให้คนอื่น เมตตาที่ถูกต้องจะต้องออกจากใจที่อ่อนละมุน เป็นใจที่สงบจากความทุกข์ความร้อน สงบจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจที่กำลังทุกข์ร้อนด้วยความโลภ

^{๓๔} พระไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), “การประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

ความโกรธ ความหลง จะไม่มีพลังเมตตาเลย ตรงกันข้ามกลับมีแต่ความไม่เมตตาแม้แต่กับ ตนเอง เพราะทำให้ตนเองร้อน ไม่มีความสุข คนใจดีคนเดียวสามารถทำให้เกิดความรุ่มเย็นเป็นสุขได้มากมาย เช่นเดียวกับคนไม่ดีคนเดียว ก็สามารถทำให้เกิดความทุกข์ความร้อนได้ มากมาย เมตตาต้องอาศัย ปัญญา เพราะปัญญาเท่านั้นที่จะช่วยพิจารณาได้ถูกต้อง ว่าควรแสดง เมตตาต่อผู้ใดอย่างไร เมื่อใดจึง จะเป็นคุณไม่เป็นโทษ การลงโทษบุตรธิดา กระทำผิดเพื่อให้สำนึก ก็เป็นเมตตากรุณาของมารดาบิดา การไม่ลงโทษกลับเป็นการไม่เมตตากรุณา

๒. กรุณา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางกาย เพราะเป็นเรื่องการช่วยเหลือ คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ มีทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ แต่ที่จริงเมตตาและกรุณาไปด้วยกันแยกกันไม่ออกที่เป็นธรรม เป็นพรหมวิหารธรรม อย่างยิ่ง คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ เห็นใครทุกข์ อย่างนี้จึงดูตาย ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อช่วยนั้น คือ กรุณา ช่วยให้พ้นทุกข์และต้องช่วยให้ถูก อย่างให้ผิดศีล อย่าให้เป็นการเบียดเบียนใครดัง พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “การให้ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง” คือเป็นการช่วยที่เหนือการช่วยทั้งปวง เป็นการช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ ใจที่มีธรรมเพียงไรจะพ้นจากความทุกข์มีความ สงบสุข เยือกเย็นเพียงนั้น ผู้ใช้ธรรมคือปฏิบัติเป็นตัวอย่างไรให้เห็น บอกเล่า สั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามและ เกิดธรรม

๓. มุทิตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ พลอยยินดีด้วยกับตนเองและผู้อื่นได้ดีมีสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความดีอีก ชั้นหนึ่ง ถ้ารู้จักคิดให้ถูก ให้รู้จักตั้งใจสงวนรักษาความดีความสุขที่ได้นั้นไว้ และเพิ่มพูนให้ยิ่งขึ้น ไม่ทะเยอทะยานให้ยิ่งขึ้นจนเกินไป เช่นได้ดีเพียงนั้นแล้วก็ยินดีกับการได้ดีเพียงนั้นของตน อย่าไม่พอใจเพราะต้องการยิ่งไปกว่านั้น การพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ผลดีที่จะเกิดขึ้นนั้นเรา เองจะเป็นผู้ได้รับก่อนใครทั้งหมด ความพลอยยินดีด้วยความริษยาให้ความร้อนเย็นผัดกัน ขณะที่ใจเกิดความยินดี เราเองนั้นแหละสบาย ขณะที่ใจเกิดความยินร้ายริษยา เราเองนั้นแหละทุกข์ร้อน ฉะนั้น การพลอยยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขจึงเป็นสิ่งที่ควร

๔. อุเบกขา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ วางใจเฉย วางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย เมื่อสุดวิสัยจะเมตตากรุณา ได้แล้ว ก็ยังไม่เกิดผลดี ยังช่วยให้เขาเป็นสุข พ้นจากความทุกข์ไม่ได้ จึงใช้อุเบกขาปลงใจลงให้ ได้ว่าทำได้ที่สุดความสามารถแล้ว ได้เมตตากรุณาถูกต้องแล้ว ผลเป็นเช่นไรก็ จำต้องอุเบกขา ถ้าไม่อุเบกขาปลงใจให้ดีขึ้นร้อนเร่าเพราะปรารถนาจะช่วยเขาให้ได้ผล เช่นนี้เป็น การผิด เป็นการขาดเมตตากรุณาในตนเอง^{๓๖} อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งใน คราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจ ให้หัดคิดถึงกรรมและผลของ กรรมของแต่ละบุคคล

^{๓๖} พระไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), “การประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, หน้า ๑๓-๑๔.

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ตรัสไว้ว่า การปฏิบัติในหลักพรหมวิหารธรรม หรือพรหมวิหาร ๔ ประการ^{๓๗} คือ

๑. เมตตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ ภาวะของจิตที่มีเอื้อโยไมตรีจิตคิดเกื้อกูล ด้วยประโยชน์ปราศ จากอาฆาตพยาบาท ซึ่งเครียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบ แข่มชื่น มอง ด้วยสายตาดำอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความ มุ่งร้ายที่ เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นภายในจิต วิธีอบรม คือ ระวังใจมิให้โกรธแค้น ชัดเคือง อาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็ พยายาม สงบระงับเสีย หัดคิดว่าตัวเองรักสุข ต้องการความสุขฉันใด คนอื่นสัตว์อื่นทั้งปวงก็ฉันนั้น เมื่อทำ ความสงบอาฆาตพยาบาทและทำไมตรีจิตมิตรใจให้เกิดขึ้นได้แล้ว ควรหัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไป แก่ คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยใจที่คิดปรารถนาสุขประโยชน์ ดังเช่น คิดว่า “จงอย่ามีเวร อย่ามีเบียดเบียน อย่ามีทุกข์ มีสุขรักษาตนให้สวัสดิ์เถิด”

ภาวะของจิตที่มีความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข ย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่ เป็นที่รักอยู่ เป็นปรกติ แต่ยังเจือด้วยราคะเสนหาบ้าง เจือด้วยอาฆาตพยาบาทในผู้อื่นสัตว์อื่น บ้างนี้ จึงนับว่าเป็น ภาวะของจิตที่เป็นสามัญธรรมดา พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนธรรมให้ ปรับปรุงสิ่งที่มิใช่เป็นสามัญ ธรรมดาให้เป็นธรรม คือ เป็นคนเกื้อกูลขึ้นมา ให้รักใคร่ปรารถนาสุขดังกล่าว ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากอาฆาตพยาบาท ให้บริสุทธิ์ จากราคะเสนหาด้วย เพราะอาฆาตพยาบาทที่เป็นศัตรูที่ห่างของเมตตา ราคะเสนหาเป็นศัตรูที่ใกล้ ของเมตตา ความรักใคร่ที่เป็นสามัญธรรมดาของโลกย่อมเจือด้วยสิ่งทั้งสองนั้น ทางปฏิบัติอบรมจึง ต้องอบรมสิ่งที่มิใช่เป็นธรรมดาโลกให้เป็นธรรมขึ้นมาและเป็นเครื่องคุ้มครองโลก ดังภาษิตกล่าวว่า

“โลกิยตถมฤกา เมตตา เมตตาธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลก” ฉะนั้น จึงได้มีพุทธสุภาษิต ตรัสสอนไว้ให้ยกตนเป็นพยาน หรือเป็นอุปมาแปลความหมายว่า “ตนเองหากคิดค้นด้วยใจไปทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบว่าใครจะเป็นที่รัก ไปกว่าตนในที่ไหนๆ ตนของคนอื่นทั้งหลายก็เป็นที่รักมากมายของเขา เหมือนอย่างนั้น เพราะ เหตุนั้นผู้ที่รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น” และให้ยกคนที่เป็นที่รักเป็นอุปมา ว่า “พึงแผ่จิตถึง สัตว์ทั้งปวงด้วยเมตตา เหมือนอย่างเห็นคนผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วเกิดไมตรีจิต มิตรรักใคร่ ฉะนั้น”

ดังนั้น จึงควรหัดแผ่เมตตาเข้ามาให้ตนเองก่อน แล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่น ตั้งต้นแก่คนที่เป็นที่รัก เพราะจะแผ่ไปง่าย แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็นคนกลางๆ แล้วจึงแผ่ไปในคนที่ศัตรูไม่ชอบใจกัน และให้เว้นคนที่ก่อให้เกิดราคะเสนหาแก่คนที่ตายไปแล้ว การแผ่เข้ามาในตนเองจะต้องมี ตนเป็น

^{๓๗} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕-๑๙๘.

พยานอ้างอิงดังกล่าวข้างต้น พิจารณาจะเห็นได้ว่าตนเองจะต้องมีสุขเพราะจิตใจสงบ ปราศจาก
 อาฆาตพยาบาทเสียก่อน อาฆาตพยาบาทนั้นเหมือนไฟที่เผาใจตนเองให้ร้อน และแผ่ความร้อนไปถึง
 คนอื่นด้วย ฉะนั้น ตนเองจึงเป็นบุคคลที่ควรเมตตา และแผ่เมตตาเข้ามาดับไฟที่เผาใจนี้ลงเสียก่อน
 ประพรมลงไปด้วยน้ำ คือ เมตตา ซึ่งควรจะเปลี่ยนจิตใจภาวะที่ร้อนมาสู่ภาวะที่เย็นสนิทด้วยมิตรภาพ
 ไฉนเมตตา จึงเป็นธรรมเครื่องที่ใจตนเองให้อยู่เป็นสุขและแผ่ความเย็น ความสุขออกไปถึงผู้อื่น
 อีกด้วย

ความเมตตาไม่เพียงมีขอบเขต ไม่เพียงมีระยะเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นไร ณ ที่แห่งใด
 ในกาลไหน เมตตาพึงมีได้อย่างเต็มเปี่ยมโดยปราศจากเพราะเมตตาไม่จำเป็นต้องอาศัย ทรัพย์สินของ
 เมตตาเป็นเรื่องของจิตใจโดยบริสุทธิ์แท้ เมื่อมีจิตใจก็มีเมตตาได้ด้วยกันทุกคน และพึงมีเมตตาอย่างยิ่ง
 ด้วยกันทุกคน เพราะไม่เป็นการต้องลงทุนลงแรงอย่างใดเลย เพียงแต่น้อมใจลงให้อ่อนละมุน ไม่ใจ
 แข็งใจดำ แม้เมื่อรู้เห็นอยู่ว่าเขาเป็นทุกข์ เพียงแต่น้อมใจลง ประารถนาให้เขาเป็นสุขโดยทั่วกันเท่า
 นั้นเองก็เป็นการแสดงเมตตาแล้ว

๒. กรุณา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางกาย เพราะเป็นเรื่องการช่วยเหลือ คือ ภาวะจิตที่
 ห้วนใจไปเพราะความทุกข์ร้อนของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วย
 ทำความทุกข์ของเขาให้หมดสิ้นไป จึงมีโอกาสนี้ที่ตนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัด
 ความทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติมใคร เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มี
 ในจิต วิธอบรม คือ ระวางใจไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และหัดใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ก็ต้องการความ
 ช่วยเหลือฉนั้นใด ผู้อื่นสัตว์อื่นก็ฉนั้นนั่น ดังนี้ แล้วก็หัดใจให้ไม่นิ่งดูตาย ให้ชวนช่วยช่วยเปลื้องทุกข์ของ
 ผู้อื่นตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำได้ หัดแผ่จิตใจที่กรุณาออกไปแก่คนและสัตว์ทั้งหลายโดย
 เจาะจง หรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “จงพ้นความทุกข์เดือดร้อน ฉะนั้น”

ภาวะของจิตใจที่ต้องการความช่วยเหลือในเมื่อมีทุกข์ ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดาแต่ยัง
 เจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังความโสโกโทมนัส เมื่อใด
 เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบต้องการให้ตนเอง และคนผู้เป็นที่รักของ
 ตนพ้นทุกข์เท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น
 มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ทีตนรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไป ตลอดจนถึงไม่มี
 จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากวิหิงสาความเบียดเบียน และให้ความสงบ โสโกโทมนัสเพราะทุกข์
 ของคนที่เป็นที่รักด้วย เพราะว่าวิหิงสาเป็นศัตรูที่ห่างของกรุณา ส่วนความโสโกโทมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้
 ของกรุณา จึงได้มีพุทธภาษิตตรัสสอนไว้ให้ยกตนเป็นพยานหรือ เป็นอุปมาเช่นเดียวกับในข้อเมตตา
 และให้ยกคนตกยากเป็นอุปมาว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวง ด้วยความกรุณาเหมือนอย่างเห็นคนตก
 ยากมีความลำบากก็เกิดความกรุณาขึ้น ฉะนั้น”^{๓๘}

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๘-๒๐๑.

๓. มุทิตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยาเห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาด้วย ตัดความยินร้ายไม่ ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้ มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระวังใจมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพรั่งพร้อมต่างๆ ของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดีเมื่อได้สมบัติที่ชอบใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อคนอื่นเขาได้จึงไปปรียาเขา ควรจะพลอยยินดีกับเขา พิจารณาให้เห็นโทษ ของความริษยา เช่นว่า “อริ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุทำลายโลก เมื่อทำมุทิตาจิตให้ เกิดขึ้นได้ ก็หัดแผ่เช่นนี้ออกไปแก่คนสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปด้วยความคิดว่าจงอย่าวิบัติจากสิ่งที่ได้แล้ว ฉะนั้น”

ภาวะของจิตที่ยินดีในเวลาได้สมบัติต่างๆ ย่อมมีอยู่ในเมื่อตนหรือคนเป็นที่รักได้สมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตมหา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ตนรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ โดยให้ปราศจากริษยา ทั้งปราศจาก โสมนัสที่เจือกิเลสตัดด้วย เพราะว่ารริษยาเป็นศัตรูที่ห่างของมุทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรู ที่ใกล้ของมุทิตา ฉะนั้นก็พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอุปมาเช่นเดียวกับในสองข้อข้างต้น และยกให้บุคคลผู้เป็นที่รักขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอุปมาดังพระพุทธสุภาษิตที่ตรัสสอนไว้ว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยมุทิตาเหมือนอย่างเห็นบุคคลผู้เป็นที่รักเป็นที่พอใจก็บันเทิงยินดี ฉะนั้น”

๔. อุเบกขา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ก็ไม่ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุกๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุข จะมีทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้ คือ วางได้แก่ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้เฉย คือ ไม่จัดแจงวุ่นวายปล่อยให้ไปไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระวังระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้ายทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจหัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม หัดคิดวางลงไปให้แก่กรรมเหมือนอย่างให้กรรมรับผิดชอบเอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้อุเบกขาได้ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปด้วยความคิดว่า “ทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทรับผลกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่วก็ต้องรับผลกรรมของกรรมนั้น”

ภาวะจิตเป็นอุเบกขานี้ ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดาในเวลาปกติ ยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย แต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ (อัญญาณ) และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมมากขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์

ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิใช่ในเวลาที่ไม่มีเรื่องอะไรมากระทบจิตเท่านั้น แม้มี เรื่องมากระทบจิตให้ ยินดียินร้ายก็จะระงับได้ ทำให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้(ญาณ) เพราะความยินดี (ราคะ) และ ความยินร้าย (ปฏิฆะ) เป็นศัตรูที่ห่างของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วย ความไม่รู้ (อัญญาณูเบกขา) เป็นศัตรูที่อยู่ใกล้ของอุเบกขา ฉะนั้น พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรือ อุปมา ดังเช่นว่า ตนไม่ชอบให้ใคร อื่นเพ่งเล็งขบใจอยากได้อะไรของตนและไม่ชอบให้ใครอื่น หมายมั่นป้องร้ายฉันทใด ตนก็ไม่ควรไปคิด ยินดียินร้ายดังนั้นแก่คนอื่น ควรจะมีใจมัธยัสต์คือกลาง เป็นฉันทนั้นและให้ยกบุคคลที่เป็นกลางๆ ขึ้นเป็นอุปมา ดังพระพุทธศาสนสุภาษิตไว้ว่า “พึงแฝงจิต ถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยอุเบกขา เหมือนอย่างเห็น บุคคลผู้มีใจเป็นที่ชอบใจ มิใช่เป็นที่ไม่ชอบใจก็มี อุเบกขา ฉะนั้น”^{๓๑๔}

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า การปฏิบัติพรหมวิหารทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้ปฏิบัติควรยึดปฏิบัติ โดยเริ่มแรกให้ปฏิบัติด้วย จิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตา ซึ่งมีอาการเป็น ความคิดเกื้อกูลต่อผู้อื่น จากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่า เขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติ ช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณา ซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งใดเห็นมีสุขไม่มีทุกข์ก็พลอยยินดี บันเทิงใจ คือ มุทิตา ซึ่งมีอาการพลอยยินดีและเพราะไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปนั้น อุเบกขา คือ อยู่ดู เฉยๆ คือ อุเบกขา ซึ่งมีอาการมัธยัสต์เป็นกลาง

๓.๖ การเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน

การเจริญเมตตาในชีวิตประจำวัน คือ เป็นการแผ่ความรัก ความปรารถนาดี ที่ปราศจาก ความพยาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ทุกคนย่อมมีอยู่ในตน และในคนที่เป็นที่ รักอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ความปรารถนาดีเหล่านั้น ส่วนใหญ่ยังเจือด้วยราคะ สินหาซึ่งเป็นศัตรูใกล้ของเมตตา ดังนั้น การเจริญเมตตาในชีวิตประจำวันจึงต้องทำการปรับปรุงความ ปรารถนาดีดังกล่าว ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและคน ซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัดไม่มี ประมาณ ดังปรากฏ ในเมตตาอัปมัญญานิทเทศว่า “มีจิตสหระศด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เป็นไฉน ภิกษุมีจิตสหระศด้วยเมตตาแผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนคนเห็นคนผู้หนึ่งผู้เป็นที่รักเป็นที่ ชอบใจแล้วพึงรักใคร่ฉะนั้น” อย่างไรก็ตามกุศลธรรมและอกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นตามเหตุ ปัจจัย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงมีการเจริญเมตตา” ซึ่งเป็นการทำภาวะ จิตอันประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งหลายให้งอกงามมากขึ้น จึงต้องเริ่มต้นจากการสร้าง เหตุปัจจัย คือ ต้องพิจารณาให้เห็นโทษของโทสะและอนิสงส์ของขันติก่อน เนื่องจากโทสะเป็นศัตรู ใกล้ของเมตตา

^{๓๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑-๒๐๔.

ดังนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติมีโทสะเกิดขึ้น จะไม่สามารถเจริญเมตตาให้เกิดขึ้นได้ และเมื่อบุคคลมีโทสะเกิดขึ้นย่อมต้องการแสดงออก จึงต้องอาศัยขันติช่วยในการระงับโทสะ ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการเจริญเมตตาจึงต้องพิจารณาให้เห็นโทษของโทสะและอานิสงส์ของขันติ ต่อจากนั้นให้ระวังใจมิให้โกรธแค้นขัดเคืองอาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้น ก็พยายามสงบระงับเสีย โดยคิดว่าตนเองรักสุข ต้องการสุขฉันใดคนอื่นสัตว์อื่นทั้งปวงก็ฉันนั้น และตนเองปรารถนาสุขแก่คนที่รักที่พอใจฉันใด ก็ควรปรารถนาสุขแก่คนอื่นสัตว์อื่นด้วยฉันนั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ ก็ไม่พบใครที่ไหนซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเลย สัตว์เหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น” การกระทำดังกล่าวนี้ จะช่วยให้เมตตาจิตเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะว่าการระลึกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตนเอง ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจและยอมรับได้ง่าย เนื่องจากเป็นประสบการณ์ตรง^{๕๐}

การเจริญกรุณาในชีวิตประจำวัน คือ เป็นความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งจะต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ เพียงแต่ยังเจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังมีความโทมนัสในเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น การเจริญกรุณาในชีวิตประจำวันจึงต้องอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ตนรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปจนถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ดังปรากฏในกรณียาอัปมัญญานิเทศว่า “มีจิตสหระคตด้วยกรุณาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เป็นไหน ภิกษุผู้มีจิตสหระคตด้วยกรุณาแผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่งผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้วพึงสงสารฉะนั้น” และให้ปราศจากวิหิงสาความคิดเบียดเบียน และให้สงบความโสภโทมนัส เพราะทุกข์ของคนเป็นที่รักด้วย เพราะว่ามีวิหิงสาเป็นศัตรูไกลของกรุณา ส่วนความโสภโทมนัสเป็นศัตรูใกล้ของกรุณา

ดังนั้น การเจริญกรุณาในชีวิตประจำวัน จึงสามารถกระทำได้โดยการระวังใจมิให้คิดเบียดเบียนใคร และหัดใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันใด ผู้อื่น สัตว์อื่นก็ฉันนั้น และอบรมให้มีกรุณาต่อผู้อื่นสัตว์อื่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ หัดใจให้ไม่นิ่งดูตาย ขวนขวาย ช่วยเหลือทุกข์ของผู้อื่นตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำให้ คือพร้อมที่จะช่วยเหลือถึงแม้ว่าจะมีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็ตาม จนกระทั่งเกิดความเคยชินกลายเป็นอุปนิสัยประจำตัว เพราะกรุณาไม่ใช่เพียงการคิดหรือพูดว่า จงพ้นทุกข์เถิดเท่านั้น นอกจากนี้จะต้องพิจารณาดูจิตใจขณะนั้นๆ ว่าเป็นกรุณาหรือเป็นความโสภเพราะว่าความโสภเมื่อเกิดขึ้น ไม่มีลักษณะในการ

^{๕๐} พระครูพินิจรัตนการ (อนุสรณ์ ฐานทดโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. หน้า ๓๗-๓๘.

ทำลาย กิเลสเหมือนกรุณา แต่เป็นลักษณะของความทุกข์หรืออาจจะเป็นความโกรธในบุคคลที่ประทุษร้ายบุคคลที่ตนรัก

การเจริญมูทิตาในชีวิตประจำวัน คือ ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย โดยปราศจากความริษยาเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นประจำ เพียงแต่ยังเจือด้วยริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้สมบัติและแม้ในสมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตันทา ดังนั้น การเจริญมูทิตาในชีวิตประจำวันจึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยังรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ดังปรากฏในมูทิตาอัปมัณฺญานิทเทศว่า “มีจิตสหจรด้วยมูทิตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เป็นโณน ภิกษุมิจิตสหจรด้วยมูทิตาไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่งผู้เป็นที่รักชอบใจแล้วพลอยยินดีฉะนั้น” โดยให้ปราศจากความริษยา และโสมนัสที่เจือกิเลสตันทาเพราะว่าริษยาเป็นศัตรูไกลของมูทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูใกล้ของมูทิตา

ดังนั้น การเจริญมูทิตาในชีวิตประจำวัน สามารถกระทำได้โดยการระวางใจมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพรั่งพร้อมต่างๆ ของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวางเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดีเมื่อตนได้สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง โณนเมื่อคนอื่นเขาได้จึงจะไปริษยาเขา ควรจะพลอยยินดีกับเขา ในขณะที่เดียวกันก็ต้องไม่มีความโลภอยากได้สิ่งที่ผูกพันมาถึงตนเจือปน (พหาสะ) เพราะว่าเมื่อตั้งความหวังแล้วไม่ได้ตามหวังก็จะกลายเป็นความโกรธ ในทางปฏิบัติท่านจึงให้ตรวจดูจิตว่าที่เราว่ามูทิตานั้นมีพหาสะแทรกอยู่ไหม ถ้าหากว่ามีพหาสะแทรกอยู่ก็ต้องพยายามขจัดความรู้สึกอันนั้นออกไป มูทิตาจึงจะเป็นมูทิตาที่บริสุทธิ์ และอบรมให้มีมูทิตาต่อผู้อื่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพื่อให้มูทิตาเจริญขึ้น มากขึ้นที่ละเล็กที่ละน้อย จนกระทั่งแผ่กว้างออกไปไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ มูทิตาที่แท้จริงต้องประสานสอดคล้องกันทั้งกาย วาจา และใจ^{๔๑}

การเจริญอุเบกขาในชีวิตประจำวัน คือ ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลายเห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติด หรือปฏิฆะ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุ อันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ ในเวลาปรกติยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย เพียงแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ (อัญญาณ) และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย ดังนั้นการเจริญอุเบกขาในชีวิตประจำวันจึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีเฉพาะในเวลาที่ไม่มีการกระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตให้ยินดียินร้ายก็ระงับได้ ทำใจให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

(ญาณ) เพราะว่าความยินดี (ราคะ) และความยินร้าย (ปฏิฆะ) เป็นศัตรูไกลของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วยความไม่รู้ (อัญญาณอุเบกขา) เป็นศัตรูใกล้ของอุเบกขา ดังปรากฏในอุเปกขาอัปมัณฺญานิทเทศฐ “มีจิตสทรคตด้วยอุเบกขาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เป็นไฉน ภิกษุมิจิตสทรคตด้วยอุเบกขาแผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่งผู้เป็นที่ชอบใจก็ไม่ใช่ ไม่เป็นที่ชอบใจก็ไม่ใช่แล้วเป็นผู้มีอุเบกขานั้น”

ดังนั้น การเจริญอุเบกขาในชีวิตประจำวัน สามารถกระทำได้โดยการระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจ หัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม เพราะว่าอุเบกขามีหน้าที่ในการขจัดอคติออกไปจากจิต แต่เนื่องจากอุเบกขามีข้อก้ำกัอยู่ ๒ อย่าง คือ ความยินร้าย (ปฏิฆะ) ทำให้ตั้งเงื่อนไขไว้ก่อนว่า คนนั้นไม่ดี คนนี้ไม่ดี และความยินดี (ราคะ) ทำให้กำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนว่าคนนั้นดี เมื่อความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้นแล้วก็จะเกิดจิตที่วางเฉยไม่ได้ ถ้าหากว่าคนที่ถูกตนกำหนดเงื่อนไขว่าคนนั้นไม่ดี เกิดความวิบัติก็จะเกิดความลึกลงใจซึ่งอาศัยปฏิฆะ แต่ถ้าหากว่าคนที่ตนกำหนดเงื่อนไขไว้ว่าดี ประสบความวิบัติตนก็จะเกิดโสกะความโศกเศร้าเสียใจ เกิดชิงชังต่อคนซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความเดือดร้อน การที่จะให้เกิดอุเบกขาขึ้นจึงต้องมองให้เห็นตามหลักของกัมมัฏสะกตา คือ การที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตน เขาจะเป็นปิยชนคนที่รักหรือจะเป็นคนที่ไม่ชอบก็ตาม การที่เขาประสบความวิบัติ เป็นผลมาจากการกระทำของเขา เราควรจะทำใจให้เป็นอุเบกขา คือ รู้จักวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ในความวิบัติของบุคคลนั้น^{๔๒}

๓.๗ การรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าทรงรอบรู้ธรรมทั้งปวง และทรงรอบรู้การแพทย์ในการรักษาโรคไม่มีใครเทียบได้ การมีพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ต่อผู้ประสบทุกข์ด้วยการรักษาผู้ป่วยทั้งทางกายและทางใจ จึงได้พระนามว่า ผู้รักษาพยาบาลชาวโลกทั้งปวง “สัพพโลกัสส กิเลสโรคคิจจณโก” เพราะทรงเป็นผู้เยียวยาโรคคือกิเลสให้แก่สัตว์โลกทั้งปวงเป็นหมอยา (ภิสกโก) เป็นหมอผ่าตัด (สลลทโต) ดังคำอธิบายคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธองค์ในกาแพทย์^{๔๓} ดังนี้

๑. มีลักษณะเป็น “ภิสกโก สลลทโต” มีความหมายว่า เป็นทั้งหมอยาและหมอผ่าตัด เช่น ตัวอย่างการเปรียบเทียบการผ่าตัดผู้ถูกลูกธนูอาบยาพิษยิงใส่ โดยบาดแผลเหมือนกับอายตนะภายในทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ยาพิษเปรียบเหมือนกับอวิชชา ลูกธนูเปรียบเหมือนความโลภความอยาก และมีดที่หมอนำมาใช้ผ่าตัดเปรียบเหมือนกับธรรม การที่หมอผ่าตัดพยายาม

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๔๓} พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๕๙-๖๐.

ศึกษาบาดแผลเพื่อที่จะเอาหัวธนูออกนั้น เปรียบได้กับความพยายามและความตั้งใจของพระพุทธองค์ ที่จะช่วยเหลือผู้กำลังมีทุกข์^{๔๔}

๒. มีลักษณะเป็น “เวชช” มีความหมายว่า แพทย์ ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงพยาบาล อาบน้ำให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคท้องร่วง นอนจมปัสสาวะและอุจจาระของตนอยู่โดยไม่มีผู้ใดพยาบาล เพราะไม่เคยทำประโยชน์ให้แก่ภิกษุอื่นมาก่อน จึงทรงรดน้ำและให้พระอานนท์ทำความสะอาดพร้อม ทั้งยกขึ้นบนเตียง แล้วทรงบัญญัติให้ภิกษุพึงพยาบาลกันเอง^{๔๕}

๓. มีลักษณะเป็น “สัพพโรคตักิจจโก” มีความหมายว่า ผู้บำบัดสรรพโรคทั้งปวง ปรากฏ ในกัจจายนวรรคที่ ๕๔ ว่าด้วยบุพจริยาของพระโมฆราชเถระว่า ท่านได้ฟังเทศนาของพระพุทธองค์ แล้วเลื่อมใสบรรลุนิพพานเป็นพระสาวก แล้วกล่าวสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้พ้นจากกิเลสและ รักษาโรคทุกอย่างให้หายได้^{๔๖}

๓.๗.๑ องค์ประกอบของการพยาบาลผู้ป่วยตามแนวทางพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบของการพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ๓ ประการ คือ (๑) ผู้ป่วย (๒) ความเจ็บป่วย และ (๓) พยาบาลหรือผู้พยาบาล^{๔๗} ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) **ผู้ป่วย** หมายถึง ผู้ที่มีความเจ็บป่วยทางกายหรือเจ็บป่วยทางใจหรือเจ็บป่วยทั้งทาง กายและทางจิตใจอันเนื่องมาจากโรคร้ายไข้เจ็บหรือความผิดปกติของสภาวะกายและใจ

๒) **ความเจ็บป่วย** หมายถึง ภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ปกติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ความเจ็บป่วยอาจมีสาเหตุเริ่มแรกจากความผิดปกติของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย หรือความผิดปกติของจิตใจ

๓) **พยาบาลหรือผู้พยาบาล** คือผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือดูแลผู้ป่วย เพื่อให้คืนสู่สภาพ ของมนุษย์ในภาวะปกติที่สมบูรณ์ ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็นการพยาบาลทางกาย และการ พยาบาลทางใจ ดังมีรายละเอียดต่อไป

ในการพยาบาลผู้ป่วยนั้นมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือผู้ป่วย ความเจ็บป่วย และผู้ พยาบาล ตามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งการพยาบาลผู้ป่วยได้ ๒ ด้าน คือ การพยาบาลผู้ป่วยทาง กาย และการพยาบาลผู้ป่วยทางด้านจิตใจ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการพยาบาลผู้ป่วยทางกายและ ทางด้านจิตใจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

^{๔๔} ชู.อป. (ไทย) ๓๓/๔๑/๓๑๗.

^{๔๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๑.

^{๔๖} ชู.อป. (ไทย) ๓๓/๓๕๔/๒๘๖.

^{๔๗} ประไพ เพิ่มภักดิ์, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, **ปริญาพุทธศาสตร**

๑) การพยาบาลผู้ป่วยทางกาย ในการพยาบาลผู้ป่วยทางกายนั้น ปรากฏรายละเอียดใน คิลานวัตถุคคา^{๔๘} และทุติยอุปัฏฐานกสูตร^{๔๙} ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะของผู้ป่วยที่ดีและไม่ดี และหน้าที่ ของผู้ทำหน้าที่ พยาบาลผู้ป่วยที่ดีและไม่ดี ว่าเป็นอย่างไร การพยาบาลทางกาย คือ การปรนนิบัติทางกาย ผู้วิจัย พบว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำในการพยาบาลผู้ป่วยด้วยพระองค์เอง ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในคิลานสูตร มีดังนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปเยี่ยมมฤคชูปาหาร ตามศาลาโรงไข (คิลานศาลา) หรือ ตามที่พักอาศัย ทรงพบภิกษุอาพาธรูปหนึ่งถูกทอดทิ้ง นอนเกลือกกลิ้งอยู่กับอุจจาระและปัสสาวะของ ตนเอง ไม่มีภิกษุใดมาช่วยรักษาพยาบาล เพราะภิกษุนั้นไม่มีอุปการคุณแก่ภิกษุทั้งหลาย พระองค์จึง ทรงพยาบาลภิกษุนั้น โดยรับสั่งกับพระอานนท์ซึ่งติดตามไปด้วยว่า “อานนท์เธอไปตักน้ำมาเราจะ อาบน้ำให้ภิกษุนี้” เมื่อพระอานนท์ไปตักน้ำมาถวาย พระพุทธองค์ทรงสงน้ำพระภิกษุรูปนั้นจน ร่างกายสะอาด หลังจากนั้นได้รับสั่งว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดาไม่มีบิดา ผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวก เธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็จงพยาบาล ภิกษุไข้เถิดถ้ามีอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้า มีอาจารย์ อาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีสัทธวิhariก (ศิษย์, ผู้อยู่ด้วย) สัทธวิhariกพึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอันเต วาสิก (ศิษย์, ภิกษุผู้ขออยู่ร่วมสำนัก) อันเตवासิก พึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่า เธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ผู้ร่วมอาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้ นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌาย์อาจารย์ สัทธวิhariก อันเตवासิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ หรือผู้ร่วม อาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุไข้ นั้น ถ้าไม่พยาบาล ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๕๐}

จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำในการพยาบาลผู้ป่วยด้วยพระองค์เอง ไม่แสดง อาการรังเกียจแม้แต่น้อย และทรงตรัสว่า ภิกษุใดที่ต้องการจะดูแลและให้การพยาบาล พระองค์ก็จง ให้การพยาบาลภิกษุไข้เถิด และทรงให้ยกย่องภิกษุผู้พยาบาลไข้ด้วย^{๕๑} ยังตรัสสั่งให้ภิกษุช่วย รักษาพยาบาลกันและกันในเวลาเจ็บไข้ เพราะภิกษุสงฆ์ไม่มีมารดาบิดาที่จะคอยรักษาพยาบาล และ เมื่อรูปใดไม่เอาใจใส่ซึ่งกันและกันก็ทรงปรับอาบัติทุกกฏ

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๓.

^{๔๙} อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๔/๒๐๔-๒๐๕ .

^{๕๐} ประไพ เพิ่มภสิกรณ, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงคุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ดีที่ควรพยาบาลภิกษุไข้และผู้พยาบาลที่ไม่ดีไม่ควรพยาบาลภิกษุไข้ไว้^{๕๒} คือ (๑) คุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ดีประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ (๒) คุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ไม่ดีประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ

๑) คุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ดีประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

- (๑) สามารถจัดยา
  - (๒) รู้จักของแสลงและไม่แสลง คือ น าของแสลงออกไป น าของไม่แสลงเข้ามาให้
  - (๓) ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อามิสสินจ้าง แต่พยาบาลด้วยจิตเมตตา
  - (๔) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ น้ำลายหรือของที่คนไข้เอาเจียนออกมาไปทิ้ง
  - (๕) สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญ
- แก้แล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมกถา

๒) คุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ไม่ดีประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

- (๑) ไม่สามารถจัดยา
  - (๒) ไม่รู้จักของแสลงและไม่แสลง คือ นำของแสลงเข้าไปให้ นำของไม่แสลงออกไป
  - (๓) พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อามิสสินจ้าง ไม่มีจิตเมตตา
  - (๔) รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่เอาเจียนออกมาไปทิ้ง
  - (๕) ไม่สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญ
- แก้แล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมกถา เป็นบางครั้งบางคราว

สรุปได้ว่า ในการพยาบาลด้วยการปรนนิบัติทางกาย พระพุทธองค์ให้การพยาบาลผู้ป่วยด้วยตนเอง ดังกรณีที่น่าปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกดังกล่าวมาคือ พระพุทธองค์ทรงสงวนน้ำให้พระภิกษุอาพาธที่นอนเกลือกกลิ้งอยู่กับอุจจาระและปัสสาวะของตนเอง และกรณีพระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาทรงประจวรหนักด้วยพระโรคชรา ซึ่งมีพระอาการเพิ่มหนักแล้ว พระพุทธองค์ทรงยกพระหัตถ์ตั้งพระทัยอธิษฐานจิตบำบัดโรคาพาธแล้วทรงลูบลงที่พระเศียรของพระพุทธบิดา พระองค์ทรงเช็ดพระพักตร์ของพระบิดาด้วยน้ำที่พระสารีบุตรนำมาถวาย พระอาพาธก็ทุเลาลงด้วยพระบารมี และพระเจ้าสุทโธทนะได้สำเร็จอรหันต์ในบั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพ และพระองค์ยังตรัสถึงคุณสมบัติของผู้พยาบาลที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ อธิบายและสรุปถึงพุทธวิธีการดูแลผู้ป่วยได้ ๓ ประการ คือ มือเอื้อมปากอ้า หน้ายิ้ม (การจับต้องโดยไม่รีรอหรือรังเกียจ ด้วยความนุ่มนวล และด้วยความเต็มใจ รวมทั้งพูดคุยกษักถามอาการเจ็บป่วยนั้นๆ ด้วยความห่วงใยบนใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเต็มใจและเป็นกันเอง) จากคุณสมบัติของผู้พยาบาลดังกล่าว นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดจริยธรรม หรือจรรยาบรรณของผู้พยาบาล กล่าวคือ ผู้ที่ประกอบวิชาชีพพยาบาลในกาลต่อมานั้นเอง

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๖ /๒๔๒.

๓.๗.๒. การพยาบาลทางด้านจิตใจ

การพยาบาลทางด้านจิตใจ เมื่อกล่าวถึงการพยาบาลผู้ป่วยทางจิตใจ ผู้วิจัยพบว่าพระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้นำในการ พยาบาลผู้ป่วยทางด้านจิตใจ ๒ ประการ คือ (๑) ด้วยการสนทนาธรรม และ(๒) ด้วยการแสดงธรรม ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในนกุลปิตสูตร มีดังนี้

๑) การพยาบาลด้วยการสนทนาธรรม

ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เกสกพาววัน นกุลปีตาคหบดีเข้าเฝ้าพระองค์แล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นผู้ชรา สูงอายุ เป็นผู้เฒ่าล่วงกาลมามาก ผ่านวัยมา มาก มีกายกระสับกระส่าย เจ็บป่วยประจำ พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ข้าพระองค์ก็ไม่ได้เห็นเป็นนิตย์ขอพระผู้มีพระภาคโปรดให้อโวกา สั่งสอนข้าพระองค์ด้วยเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุกแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานด้วยเถิด” พระพุทธรองค์จึงแสดงธรรมโปรด แก่คหบดีผู้สูงวัยว่า พึงตั้งใจไว้เสมอว่า ถึงแม้ว่ากายจะกระสับกระส่ายอยู่ก็ตาม แต่จิตจักไม่ กระสับกระส่ายตามไปด้วย ครั้นเมื่อคหบดีผู้สูงวัยท่านนั้น ได้ฟังอมตะธรรมนั้นแล้วก็เกิดความยินดี มีอินทรีย์ผ่องใส และสีหน้าบริสุทธิผุดผ่องขึ้นมากทันที แล้วคหบดีก็เข้าไปหาพระสารีบุตร^{๕๓}

พระสารีบุตรถามว่า “อินทรีย์ผ่องใส สีหน้าผุดผ่อง วันนี้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้ามาใช้ หรือไม่”

คหบดีตอบว่า “ใช่” พระสารีบุตรถามอีกว่า “เพราะเหตุไร คหบดีไม่ถามพระองค์ให้ยิ่ง กว่า ว่าบุคคลเช่นไร เป็นผู้มียกกระสับกระส่าย และมีจิตกระสับกระส่าย และบุคคลเช่นไร ชื่อว่าเป็น ผู้มียกกระสับกระส่าย แต่ไม่ชื่อว่ามียกกระสับกระส่ายไปด้วย”

คหบดี ตอบว่า “ท่านผู้เจริญ การที่กระผมมายังสำนักของท่านนี้ก็เพื่อต้องการจะทราบ ความหมายเนื้อความของพระภาชิตนี้จากท่าน จึงขอโอกาสนี้จากท่านช่วยอธิบายเนื้อความ แห่งพระ ภาชิตนี้ให้แจ่มแจ้ง แก่กระผมด้วยเถิด”

พระสารีบุตรจึงอธิบายให้คหบดีผู้สูงวัยนั้น เข้าใจว่า ผู้มียกกระสับกระส่ายและมีจิต กระสับกระส่ายคือ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาและไม่เข้าใจในชั้นัน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน เป็นต้น และผู้ที่ชื่อว่ามียกกระสับกระส่าย แต่ไม่ชื่อว่ามียกกระสับกระส่ายไปด้วยคือ ผู้ที่ได้ศึกษา และเข้าใจในชั้นัน คือ รูป เวทนา เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ ความไม่ใช่ตัวตน เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้ เมื่อได้ฟัง พระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว นกุลปีตาคหบดี พอใจมาก และชื่นชมในคำกล่าวของพระสารีบุตรเป็น อย่างมาก^{๕๔}

^{๕๓} ประไพ เพิ่มภักดิ์, “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๔๓.

^{๕๔} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๓.

๒) การพยาบาลด้วยการแสดงธรรม

นอกจากให้การพยาบาลผู้ป่วยทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ แล้วพระองค์ยังแสดงอมตะธรรม ด้วยการแสดงธรรม โดยพระองค์ทรงกล่าวสนทนาธรรมกับพระมหากัสสปะ ทรงแสดงถึงอานุภาพของโพชฌงค์ ๗ ประการ ที่ทำให้พระมหากัสสปะหายจากอาพาธ ซึ่งเป็นปฐมคิลานสูตร หลังจากที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหากัสสปะก็หายขาดจากโรคนั้นได้ในทันที^{๕๕}

ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งสมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนักที่ภูเขาคิชฌกูฏ พระองค์ตรัสถามท่านมหาโมคคัลลานะว่า “โมคคัลลานะ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ” หลังจากที่พระองค์ทรงถาม พระมหาโมคคัลลานะว่า “เธอพอทนได้หรือ พอยังอึดภาพให้เป็นไปได้หรือ ความรู้สึกเจ็บปวด ความรู้สึกเป็นทุกข์ทุเลาลงหรือ ไม่กำเริบขึ้นหรือ”

พระมหาโมคคัลลานะทูลตอบว่า “ข้าพระองค์ไม่สบายจะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลา ไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อพระมหาโมคคัลลานะ ตอบว่า ตนเองทนไม่ได้เลย คงมีชีวิตต่อไปไม่ได้ และรู้สึกว่าทุกข์ทรมานอย่างมาก อาการกลับหนักขึ้นไม่ทุเลาลงเลย พระองค์จึงตรัสว่า “โมคคัลลานะ โพชฌงค์ ๗ ประการนี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน” โพชฌงค์ ๗ ประการ^{๕๖} คือ

- (๑) สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความระลึกได้)
- (๒) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ การเพินธรรม)
- (๓) วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความเพียร)
- (๔) ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความอิมใจ)
- (๕) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความสงบกายสงบใจ)
- (๖) สมာธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความตั้งจิตมั่น)
- (๗) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความมีใจเป็นกลาง)

พระพุทธองค์จึงตรัสสอนโพชฌงค์ ๗ ประการนั้นแก่พระมหาโมคคัลลานะเช่นเดียวกับที่ตรัสสอนพระมหากัสสปะ และเมื่อพระมหาโมคคัลลานะได้ฟังจบลงแล้ว ก็ปลื้มใจและชื่นชมยินดียิ่งในโพชฌงค์ธรรมนั้นว่าโพชฌงค์นี้ดีนัก โดยตรัสแก่พระองค์ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์ดีนัก ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์ดีนัก” พระมหาโมคคัลลานะก็หายขาดจากโรคนั้นได้ในทันที ซึ่งเป็นทุติยคิลานสูตร

^{๕๕} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๕/๑๒๘.

^{๕๖} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๕/๑๓๐.

นอกจากให้การพยาบาลผู้ป่วยทางด้านร่างกายและด้านจิตใจแล้ว พระพุทธองค์ยังแสดง อมตะธรรม โดยทรงกล่าวสนทนารวมกับพระมหากัสสปะ และพระมหาโมคคัลลานะ โดยทรงสาธยาย ถึงอานุภาพของโพชฌงค์ ๗ ประการ แล้วสามารถรักษา พระมหากัสสปะ และ พระมหาโมคคัลลานะ ให้หายจากอาพาธรุนแรงนั้นได้ และเมื่อพระองค์ทรงพระ ประชวรเป็นไข้หนัก พระมหาจุนทะก็ได้ สาธยายพระคุณของโพชฌงค์ ประการถวาย พระองค์แล้วก็ หายจากพระประชวรนั้นเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้การสวดโพชฌงค์เป็นมนต์โอสถที่ใช้รักษาอาการป่วย ไข้ให้หายได้

๓.๗.๓ การรักษาพยาบาลด้วยธรรมโอสถ

หลักธรรมหรือพระธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าที่ใช้รักษาโรคทางใจ^{๕๗} การเกิดโรคทางใจ พระพุทธศาสนากล่าวว่า เกิดจากกิเลส ตัณหา ครอบงำจิตใจ สาเหตุหลักที่เป็นรากเหง้าของกิเลส ทั้งหลายมีอยู่ ๓ ประการ^{๕๘} คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญมีอยู่มาก แต่จะนำมาบางส่วน คือ

๑) **หลักไตรลักษณ์** คือ ลักษณะ ๓ ประการ แห่งสังขารธรรมทั้งหลาย ที่มุ่งแสดงลักษณะ ของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น คือ

(๑) อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมสลายไป

(๒) ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้น เกิดขึ้นแล้วสลายตัว ภาวะที่กดตัน ผ่น และขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยปรุงแต่งให้ มีสภาพเปลี่ยนแปลง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ภาวะ ที่ไม่สมบูรณบกพร่อง ก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

(๓) อนัตตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

๒) **โพชฌงค์ ๗** คือ หลักธรรมที่สำคัญและเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มี ๗ ประการ^{๕๙} คือ

(๑) สติสัมโพชฌงค์ ความระลึกได้ หมายถึง ความสามารถระลึกนึกถึง หรือกุ่มจิต ไว้กับ สิ่งที่จะพึงเกี่ยวข้องหรือต้องใช้ต้องทำในเวลานั้น ในโพชฌงค์นี้สติมีความหมายตั้งแต่การมีสติ กำกับตัวใจอยู่กับสิ่งที่กำหนดพิจารณาเฉพาะหน้า จนถึงการหวนระลึกรวบรวมเอาธรรม ที่ได้สดับ เล่าเรียนแล้ว หรือสิ่งที่จะพึงเกี่ยวข้องต้องทำ มานำเสนอต่อปัญญาที่ตรวจตรองพิจารณา

(๒) ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเป็นธรรมสอดส่องความจริง หมายถึง การใช้ปัญญา สอบสวนพิจารณาสิ่งที่สติกำหนดไว้ หรือธรรมที่สติระลึกกรรมมานำเสนอนั้นตามสภาวะ เช่น ไตรตรอง ให้เข้าใจความหมาย จับสาระของสิ่งที่พิจารณานั้นได้ ตรวจตราเลือกเฟ้นเอาธรรม หรือสิ่งที่เกื้อกูลแก่

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๐๔.

^{๕๘} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๘.

^{๕๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๒/๑๑๐., ดูเพิ่มเติมในหนังสือพุทธธรรม, หน้า ๓๒๐.

ชีวิตจิตใจ หรือสิ่งที่ใช้ได้เหมาะสมที่สุดในกรณีนั้นๆ มองเห็นอาการที่สิ่งพิจารณานั้น เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เข้าใจตามสภาวะที่เป็นไตรลักษณ์ ตลอดจนปัญญาที่มองเห็นอริยสัจจ์

(๓) วิริยสัมโพชฌนค ความเพียร หรือพลังความเข้มแข็งของจิต หมายถึง ความแกล้วกล้า กระตือรือร้นในธรรมหรือสิ่งที่ปัญญาเห็นได้ อาจหาญในความดี มีกำลังใจ สุกิจ บากบั่น รุดไปข้างหน้า ยกจิตไวได้ ไม่ให้หุดห่อ ถดถอย หรือท้อแท้

(๔) ปตีสัมโพชฌนค ความอิมใจ หมายถึง ความเอิบอิม ปลาบปลื้ม ปรีดีเปรม ต็มด้า ซาบซึ้ง แซ่มชื่น ซาบซ่าน พูใจ

(๕) ปสสัทธิสัมโพชฌนค ความสงบกายสงบใจ หมายถึงความผ่อนคลายกายใจ สงบ ระวัง เรียบเย็น ไม่เครียด ไม่กระสับกระส่ายเบาสบาย

(๖) สมานีสัมโพชฌนค ความมีใจตั้งมั่น หรือแน่วแน่อยู่กับสิ่งนั้นๆ หมายถึง ความมีอารมณ์หนึ่งเดียว จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ทรงตัวสม่ำเสมอ เดินเรียบ อยู่กับกิจไม่วอกแวก ไม่สาย ไม่ฟุ้งซ่าน

(๗) อุเบกขาสัมโพชฌนค ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามความเป็นจริง หมายถึง สามารถวางที่เฉยเรียบนิ่งดูไป เมื่อจิตแน่วแน่อยู่กับงานและสิ่งต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี ตามแนวทางที่จัดวางไว้ หรือ ที่มันควรจะเป็นไม่สอดสแ ไม่แทรกแซง

๓) **พรหมวิหาร ๔** คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหรือคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวาง มี ๔ ประการ^{๖๐} คือ

(๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

(๒) กรุณา คือ ความปรารถนาให้พ้นจากทุกข์

(๓) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

(๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมดาที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยความรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแกเหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว

๓.๗.๔ การรักษาพยาบาลด้วยพระธรรมโอสถ

วิธีการรักษาพยาบาลโรคด้วยพระธรรมโอสถ พระพุทธเจ้าทรงนำพระธรรมโอสถมารักษาโรคให้กับภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ ซึ่งจะนำมากล่าวพอสังเขปดังนี้ พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเวฬุวันวิหาร ทรงประชวรหนักได้รับทุกขเวทนาแรงกล้า ครั้งนั้น พระมหาจุนทะสวดสาธยายโพชฌนค ๗ ให้

^{๖๐} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑-๒๒, ดูเพิ่มเติมในหนังสือพุทธธรรม, หน้า ๑๔๘.

พระองค์ฟัง พระองค์ทรงพิจารณาตามธรรมนั้นไปด้วย ครั้นพระมหาจุนทะแสดงธรรมจบลงก็ทรงหายจากพระประชวร พระองค์ตรัสกับพระมหาจุนทะว่า “จุนทะโพชฌงค์ตึ๊ง จุนทะโพชฌงค์ตึ๊ง”^{๖๑} พระมหากัสสปะอาพาธหนักอยู่ ณ ปปผลิคูหา ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พักทรงแสดงธรรม “โพชฌงค์ ๗” ให้พระมหากัสสปะฟัง พระมหากัสสปะน้อมจิตพิจารณาตามไปด้วย ครั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมจบลง พระมหากัสสปะก็หายจากอาพาธ และอาพาธนั้นพระมหากัสสปะก็ละได้แล้ว พระมหาโมคคัลลานะอาพาธหนัก อยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พัก พระองค์ทรงแสดงธรรม “โพชฌงค์ ๗” ให้พระมหาโมคคัลลานะฟังพระมหาโมคคัลลานะน้อมจิตพิจารณาตามไปด้วย ครั้นทรงแสดงธรรมจบลงพระโมคคัลลานะก็หายจากอาพาธ และอาพาธนั้นพระมหาโมคคัลลานะละได้แล้ว^{๖๒}

พระพุทธเจ้าและพระสาวกบางรูป ฟังสวดสาธยายธรรมโพชฌงค์ ๗ แล้ว สามารถรักษาโรคได้ทันทีนั้น ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น เป็นบุคคลที่ผ่านการฝึกอบรมศีล สมาธิ และปัญญาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกประการแล้ว พระพุทธเจ้าแม้จะไตร่ตรองธรรมแล้ว ครั้นเวลาที่ทรงพระประชวร พระองค์ก็ต้องให้พระอุปัฏฐากสาธยายธรรมให้พระองค์ฟัง ทำไมไม่ทรงสวดสาธยายธรรมหรือกำหนดพิจารณาตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะขณะเจ็บป่วยที่มีโรครุมเร้าอย่างหนักหนัก ผู้ป่วยย่อมจะไม่มีเรี่ยวแรงสวดได้เอง ประการหนึ่งและประการที่สอง หากมีผู้มาสวดสาธยายให้ฟังเท่ากับว่าผู้แสดงได้ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำปรุงแต่งให้เสร็จหมด โดยที่ผู้ป่วยไม่ต้องมีภาระในการไปกำหนดและนึกคิดพิจารณาตรวจตราวิเคราะห์เอง ซึ่งจะง่ายและสะดวกต่อการน้อมจิตเพื่อไปกำหนดเพ่งพิจารณาตามดูในธรรมแต่ละข้อๆ เท่านั้น ปัจจุบันพุทธบริษัทที่ศึกษาธรรมนิยมนิมนต์พระมาสวดโพชฌงค์ ๗ ให้ผู้ป่วยฟัง เพื่อมุ่งหวังส่งเสริมกำลังใจและให้หายจากโรค พระศิริมานนทอาพาธหนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบแล้ว ทรงมอบให้พระอานนทไปเยี่ยมแทนพร้อมกับโปรดให้พระอานนทนำสัญญา ๑๐ ไปสวดสาธยายให้พระศิริมานนทฟัง พระศิริมานนทฟังธรรมนี้แล้วอาพาธหนักนั้นก็สงบงับในทันที^{๖๓}

พระอนุรุทธะอาพาธหนักอยู่ ณ ปาอันธวัน เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นภิกษุจำนวนหนึ่งไปเยี่ยมถึงที่พักเห็นพระอนุรุทธะได้รับทุกขเวทนาอย่างรุนแรง แต่ไม่ได้แสดงอาการทรมานทรมาย จึงถามถึงหลักธรรมที่ใช้อยู่ในขณะนั้นพระอนุรุทธะตอบว่า ท่านมีจิตตั้งมั่นอยู่ใน “สติปัฏฐาน ๔” ทุกขเวทนา

^{๖๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๖๒} ศศิธร เขมาภรณ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, *ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๖๓} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๐/๑๒๘-๑๓๑.

ทางกายที่เกิดขึ้น จึงไม่สามารถครอบงำจิตท่านได้”^{๖๔} พระอัสสชิอาพาธหนัก ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พักทรงทราบข่าว พระอัสสชิมีความทรมานทรมานเพราะคิดว่าตนนั้นเสื่อมจากสมาธิ พระองค์ตรัสบอกว่าจะอย่าได้ยึดถือสมาธินั้นเลย หากมีศีลบริสุทธิ์ดีแล้วไม่ควรที่จะทรมานทรมานอะไรอีก ตรัสสอนให้พิจารณาเรื่องชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทรงสอนให้พิจารณา กำหนดรู้อัตตา ๓ อย่าง คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่น่าหมกมุ่น ไม่น่าเพเลียดเพเลียด หลังจากตายไปก็ให้กำหนดรู้อัตตาในอาการเช่นนี้^{๖๕} ธนัญชานิปราหมณปวยหนัก จึงให้คนไปนิมนต์พระสารีบุตรให้โปรดอนุเคราะห์มาเยี่ยมด้วย พระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมถึงที่บ้าน ทราบว่าธนัญชานิปราหมณมีจิตอยากไปสู่พรหมโลก จึงได้แสดงธรรมด้วยพรหมวิหาร ๔ อันเป็นหนทางไปสู่พรหมโลก ระหว่างฟังธรรมจิตของธนัญชานิปราหมณอมพิจารณาตาม มีความประสงค์จะไปเกิดในพรหมโลก หลังจากนั้นไม่นานธนัญชานิปราหมณก็สิ้นชีวิตลง หลังจากตายแล้วได้ไปสู่พรหมโลกตามที่จิตมุ่งหมายไว้^{๖๖}

คบดีผู้สูงวัยชื่อนกุลปตา ถูกโรคร้ายไข้เจ็บป่วยอยู่เสมอได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก เกิดความทุกข์ใจรำคาญใจอย่างยิ่ง ครั้นมีโอกาสเข้เฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้กราบทูลขอพรถึงวิธีการแก้ไขเยียวยารักษาโรคที่เป็นอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบอกกุลปตาไปดังนี้ว่า ฟังตั้งใจไว้อยู่เสมอว่าถึงแม้กายจะกระสับกระส่าย แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย ท่านได้ฟังอมตะธรรมนั้นแล้วก็เกิดความยินดี มีอินทรีย์ผ่องใสและสีหน้าบริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นทันที^{๖๗} อนาถปณทิกคหบดีแห่งกรุงสาวัตถีป่วยหนัก ครั้งนั้นพระสารีบุตรและพระอานนทไปเยี่ยมที่บ้าน จากนั้นจึงแสดงธรรมให้พิจารณาเห็นว่า อายุขณะภายนอก ๖ อายุขณะภายใน ๖ วิญญาณ ๖ สัมผัส ๖ เวทนา ๖ ธาตุ ๖ ชั้น ๕ อรูปฌาน ๔ โลกนี้ โลกหน้า และอารมณ์รับรู้ทางอายตนะ ๖ เป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น อนาถปณทิกคหบดีเกิดปีติซาบซึ้งในธรรมถึงกับร้องไห้ เนื่องจากได้ฟังธรรมที่ละเอียดประณีตลึกซึ้ง จากนั้นได้กล่าวขอรับรองให้มีการแสดง ธรรมชั้นสูงที่ละเอียดลึกซึ้งเช่นนี้แก่กุศลอื่น ๆ ได้รับฟังต่อไป เพราะบุคคลผู้ฉลาดมีปัญญาธรรมและเข้าใจได้ยังมีอยู่มาก อนาถปณทิกคหบดีสิ้นชีวิตลงอย่างสงบ ได้ไปเกิดในเทวโลกชั้นดุสิต^{๖๘}

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิด ซึ่งความดำริที่เป็นอกุศล ดังนี้

^{๖๔} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๙๐๘/๔๔๐-๔๔๑.

^{๖๕} ส. ข. (ไทย) ๑๗/๘๘/๑๖๓-๑๖๖.

^{๖๖} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๔๔๙-๔๕๓/๕๖๘-๕๗๒.

^{๖๗} ส. ข. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๓.

^{๖๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๓/๔๓๓-๔๔๑.

๑. โโรคโกละ ทรงสอนให้เป็นผู้รู้จักพอ รู้จักการถือสันโดษ และรู้จักการให้ทาน^{๖๙}
๒. โรคโทสะ ทรงสอนให้เป็นผู้มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และรู้จักการให้อภัย^{๗๐}
๓. โรคโมหะ ทรงสอนให้เป็นผู้รู้จักการศึกษา (สุตะ) การเจริญสติสัมปชัญญะ และการหมั่นเจริญภาวนา^{๗๑}

ธรรมหมวดอิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา องค์ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า นำมาใช้เป็นเครื่องในการทำให้มีอายุยืนได้ หากผู้ที่มีความต้องการที่จะใช้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อิทธิบาท ๔ อันบุคคลใดบุคคลหนึ่งเจริญทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่น สัมสม ปราภวติแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปราภวติ ก็จะมีชีวิตอยู่ไปได้ตลอดกับ หรือมากกว่ากับ”^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้อรรถาธิบายไว้สรุปได้ว่า ผู้ที่ต้องการมีอายุยืน ข้อแรกต้องประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจที่จะอยู่เพื่อทำสิ่งที่ดีสำหรับตนหรือผู้อื่น เมื่อเกิดฉันทะก็คิดอยากทำสิ่งนั้นเสมอจดจ่ออยู่ในสิ่งนั้น ทำให้เกิดสมาธิมีกำลังใจ ต่อสู้ด้วยความเพียรพยายามอันเป็นธรรมข้อที่สอง คือ วิริยะ เมื่อใดวิริยะก็มาสู่ธรรมข้อที่สาม คือ จิตตะ ความใส่ใจที่จะอยู่กับเรื่องที่เกิดขึ้น ไม่นสนใจอารมณ์อื่นสมาธิจึงเกิด ชีวิตเป็นสุขเนื่องจากได้ทำสิ่งที่พอใจอย่างแท้จริง ข้อสุดท้ายวิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาไตรตรอง ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่อง สมองและความคิดไม่ผอ^{๗๓}

อิทธิบาท ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่ทำให้อายุยืน การปฏิบัติตามหลักอายุวัฒนะสำเร็จได้ต้องหลีกเลี่ยงเหตุที่ตัดรอนชีวิตให้สั้นลง ดำรงคุณธรรมพร้อมกับการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ที่สำคัญคือต้องถือหลักความไม่ประมาทเป็นแก่นนำไว้ด้วย^{๗๔} พระพุทธเจ้าทรงกล่าวผู้ที่ปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะทำให้ไม่แก่อย่างชนิดที่เรียกว่าถาวรได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ชรา คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวย่น ความเสื่อมอายุ เพราะชาติเกิดชราและมรณะจึงเกิด เพราะชาติดับชราและมรณะจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ สัมมาทิฎฐิ เชื่อว่าเป็นปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ^{๗๕} พุทธวิธีตามหลักอายุวัฒนะธรรม แสดงหนทางในการปฏิบัติเพื่อชะลอความแก่ไว้เป็น ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับโลกิยะ เป็นระดับของการนำหลักปฏิบัติทางโลกมาใช้ช่วยบรรเทาหรือชะลอ ความแก่ในช่วงระยะเวลา

^{๖๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๓-๘๖/๗๒-๗๘., ขุ. อิติ. อ. (บาลี) ๔๗-๔๘.

^{๗๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕-๒๗๙., อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๑/๒๖๕-๒๖๙.

^{๗๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๓-๘๖/๗๒-๗๘., ขุ. อิติ. อ. (บาลี) ๕๔.

^{๗๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๙/๑๒๗., ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๕-๑๔๖/๑๘๔-๑๘๕.

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **อายุยืนอย่างมีคุณค่า**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓/๓๗-๔๕.

^{๗๔} ศศิธร เขมาภรณ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๗๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๗/๕๓.

หนึ่ง เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อไป (๒) ระดับโลกุตระ เป็นระดับของการนำหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นหลักปฏิบัติตามหลักธรรมชั้นสูงมาปฏิบัติ เพื่อดับความแกลไม่ให้มีขึ้นอีก หมายถึง เมื่อมีจิตหลุดพ้น จิตสามารถอยู่เหนือความแกล ความแกลไม่ครอบงำจิตให้ทุกข์ได้ ที่สำคัญคือไม่ต้องมาเกิดพบกับความแกลอีก เรียกว่าเป็นการก้าวพ้นความแกลได้อย่างถาวร

๓.๘ การรักษาพยาบาลของหมอชีวกโกมารภัจตามแนวทางพรหมวิหาร ๔

ก่อนจะกล่าวถึงการรักษาพยาบาลชีวกโกมารภัจ จะได้กล่าวประวัติความเป็นมาพอสังเขปดังนี้ หมอชีวกโกมารภัจสำเร็จการศึกษาวิชาแพทย์จากสำนักตักสิลา และเป็นนายแพทย์ที่มีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล ซึ่งได้รับการโปรดเกล้าจากพระเจ้าพิมพิสารพระราช แห่งแคว้นมคธ^{๗๖} ได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแพทย์หลวงประจำราชสำนัก ต่อมาหมอชีวกได้ถวายการรักษาโรคพระพุทธรเจ้า เป็นหมอประจำพระองค์และพระสงฆ์สาวกด้วย ชีวกประวัติมีดังนี้

๓.๘.๑ ประวัติของหมอชีวกโกมารภัจ

กำเนิดของหมอชีวกโกมารภัจนั้น มีกล่าวไว้ในพระวินัยปิฎก จีวรขันธกะ มหาวรรค ว่า เป็นบุตรชายของนางสาลาวดี (ไม่ได้กล่าวถึงบิดา) เธอเป็นผู้มีรูปงามผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่ง เธอประกอบอาชีพเป็นหญิงงามเมือง ซึ่งมีหน้าที่ในการฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี ผู้ที่ต้องการจะพาเธอไปร่วมอภิรมย์เสพสุข ต้องจ่ายค่าตัวคนละ ๑๐๐ กหาปณะ (มาตราเงินสมัยโบราณนั้น ๑ กหาปณะเท่ากับ ๔ บาท) ต่อมานางสาลาวดีเธอได้ตั้งครุภรณ์เมื่อครบกำหนดคลอดจึงได้คลอดบุตรชาย จึงสั่งให้หญิงรับใช้นำทารกใส่กระดิ่งเกาๆ ไปทิ้งที่กองขยะ ในตอนเวลาเช้าเจ้าชายอภัยโอรสของพระเจ้าพิมพิสารกำลังจะเสด็จเข้าสู่พระราชวัง แต่ได้ทอดพระเนตรเห็น ผุงการuml่อมอะไรอยู่ เจ้าชายอภัยจึงตรัสถามคนทั้งหลายว่า ผุงการuml่อมอะไร คนเหล่านั้นทูลว่า ผุงการuml่อมทารกพระเจ้าข้า และตรัสถามต่อว่า เขายังมีชีวิตอยู่หรือ ยังมีชีวิตอยู่พระเจ้าข้า จึงรับสั่งให้นำทารกไปในราชวังและมอบให้แม่นมดูแล แล้วตั้งชื่อทารกนั้นว่า “ชีวกโกมารภัจ” เพราะบังถึง คำว่า “ชีวก” คือยังมีชีวิตอยู่ และบังถึงคำว่า “โกมารภัจ” คือเป็นผู้ที่เจ้าชายรับสั่งให้เลี้ยงไว้^{๗๗}

ชีวกโกมารภัจเป็นเด็กดี มีความสุขภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ ทั้งยังเฉลียวฉลาด จึงเป็นที่โปรดปรานของเจ้าชายอภัยยิ่งนัก แต่เมื่อชีวกโกมารภัจเจริญวัยรู้เดียงสาแล้วเขาก็สงสัยว่า ทำไมตนไม่เคยรู้จักมารดาของตนเลย ซึ่งผิดกับเด็กทั้งหลายที่มีอายุไล่เลี่ยกัน เด็กเหล่านั้นมีทั้งบิดามารดา และได้ยินได้ฟังเรื่องของตนเองจากคนในวัง จึงอยากจะทำทราบเรื่องของตนตามความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดความสงสัย ต่อมาเมื่อมีโอกาสเข้าเฝ้าเจ้าชายอภัยตามลำพังจึงกราบทูลถามว่า ใครคือบิดามารดาของ

^{๗๖} ศศิธร เขมาภรณ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, หน้า ๔๖.

^{๗๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๖/๑๘๐-๑๘๑.

เกล้ากระหม่อมพระเจ้าข้า เจ้าชายอภัยตรัสว่า แม่ตัวเราก็ไม่รู้จักมารดาของเจ้า แต่ว่าบิดาของเจ้าคือเรา เพราะเจ้าถูกเขาเอาไปทิ้งไว้ที่กองขยะแห่งหนึ่งเมื่อเจ้าแรกเกิด เราพบเจ้าจึงเก็บมาเลี้ยงไว้ตั้งแต่นั้นมาจนถึงบัดนี้ เจ้าจึงเหมือนเป็นลูกของเรา^{๗๘}

ชีวกโกมารภัจเป็นคนฉลาดจึงสามารถเรียนได้เร็ว มีความทรงจำแม่นยำดีมากและเรียนจำได้แล้วก็ไม่ลืม เขาได้ศึกษาอยู่เป็นเวลา ๗ ปี ช่วงเวลานั้นสามารถเรียนรู้ได้จนหมดภูมิของท่านอาจารย์ การที่เขาสามารถเรียนวิชาแพทย์ได้รวดเร็วเช่นนี้ พระอรรคกถาจารย์ได้กล่าวไว้ในอรรถกถาจิวรขันธ์กะว่า เป็นเพราะเทวานุภาพ คือ ท้าวสักกเทวราชทรงมีเทวดาริว่า ชีวกโกมารภัจผู้นี้ในอนาคตอันใกล้จักเป็นพุทธอุปัฏฐากผู้ที่มีความสนิสนมเป็นอย่างดีเยี่ยมของพระพุทธเจ้า ดังนั้นท้าวสักกเทวราชทรงสอนการประกอบเภสัช (หลักการปรุงยา) ให้ชีวกโกมารภัจโดยการสั่งอยู่ในร่างของอาจารย์และสอนการปรุงยาให้ชีวกโกมารภัจเป็นอย่างดี ชนิดที่ยาขนานเดียวสามารถบำบัดโรคให้หายได้หมดทุกโรค ยกเว้นโรคสืบเนื่องจากวิบากกรรม (เรียกว่า กรรมวิปากชาอาพาธ) ของแต่ละคน ชีวกโกมารภัจมีความรู้กว้างขวางทั้งด้านคัมภีร์แพทย์โบราณที่เรียกว่า “โรคนิทาน” อันเป็นวิชาว่าด้วยสมุฐาน คือ ที่เกิดของโรค ทั้งด้านเวชศาสตร์ คือ ตำรารักษาโรค และทั้งเวชกรรม คือ การรักษาโรค^{๗๙} เป็นต้น เมื่อเรียนวิชาการแพทย์สิ้น ๗ ปแล้ว ชีวกคิดว่าเมื่อไรเราจักสำเร็จเสียทีจึงเข้าไปถามอาจารย์ได้รับคำตอบว่า “เธอจงถือเสียม เทียวไปรอบเมืองตักสิลानी เป็นระยะทางด้านละ ๑ โยชน ตรวจดูว่า สิ่งใดใช้เป็นยาไม่ได้ให้ขุดเอาสิ่งนั้นมาให้อาจารย์ดู” ชีวกปฏิบัติตามคำอาจารย์แล้วไม่พบว่า มีสิ่งใดที่ใช้เป็นยาไม่ได้ จึงกลับมาเรียนให้อาจารย์ทราบ อาจารย์จึงบอกว่า “พ่อชีวก เธอศึกษาสำเร็จแล้ว เหนือนี้ก็พอที่เธอจะครองชีพได้” อาจารย์ได้ให้เสียมเดินทางแก่ชีวก หมอชีวกกราบลาอาจารย์ออกเดินทางกลับนครราชคฤห์^{๘๐}

๓.๘.๒ ผลงานทางการแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจ

๑) รักษาโรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีเมืองสาเกต หมอชีวกโกมารภัจเดินทางถึงเมืองสาเกตเสียมที่อาจารย์ให้มาหมด จึงใช้วิชาการแพทย์รักษาโรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีที่เมืองสาเกตที่ป่วยมานาน ๗ ป ด้วยการทุบเนยใสหนึ่งชองมือกับทั้งยานันยถุเพียงคราวเดียวโรคก็หายขาด นับเป็นความสำเร็จในการรักษาครั้งแรก ได้รับความขอบคุณจากภรรยาเศรษฐีและญาติๆ และได้รับรางวัลเป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ กหาปณะ พรอมทั้งทาส ทาสี และธมมา เมื่อถึงนครราชคฤห์ได้ เข้าเฝ้าถวาย

^{๗๘} เกศินี ลิมบุญสืบสาย, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๗๙} เรื่องเดียวกันหน้า ๒๐.

^{๘๐} ศศิธร เขมาภรณ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, หน้า ๔๗.

รางวัลที่ได้ทั้งหมดแด่เจ้าชายอภัย และกราบทูลความเป็นมาของการไปศึกษาวิชาการแพทย์ให้ทรงทราบ เจ้าชายอภัยทรงรู้สึกชื่นชมหมอซิวัก พระองค์ไม่ทรงรับรางวัลที่หมอซิวักทูลถวาย ตรัสว่า “ขอทรัพย์ทั้งหมดนี้จึงเป็นของเจ้าเกิด” ทรงให้หมอซิวักสร้างบ้านอยู่ในเขตพระราชฐานของพระองค์อีกด้วย^{๘๑}

๒) รักษาพระโรคพระเจ้าพิมพิสาร ครั้งหนึ่งหมอซิวักโกมารภักได้รักษาโรคริดสีดวงทวารหรือโรคคันทาพาธแก่พระเจ้าพิมพิสาร หมอซิวักตักเอายาด้วยปลายเล็บเดียวเท่านั้น ตรวจดูพระอาการแล้วทายาที่ใช้เล็บตักมาเพียงครั้งเดียวโรคก็หายขาด พระเจ้าพิมพิสารทรงชื่นชมในความสามารถของหมอซิวัก ทรงแต่งตั้งให้เป็นหมอลหลวงของพระองค์และพระพุทธรเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก^{๘๒}

๓) เศรษฐีชาวราชคฤห์ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะมานาน ตามประวัติเศรษฐีเป็นคนดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมอซิวักโกมารภักได้รักษาด้วยการวางยาสลบถลกหนึ่งศีรษะแล้วฝารอยประสานกะโหลกศีรษะออกพบพยาธิสองตัว คือ ตัวเล็กและตัวใหญ่ เอาคีมคีบออกมาเย็บหนึ่งศีรษะปิดแนวประสานกะโหลกศีรษะ และทายาสมานแผลให้ หลังจากนั้น ให้เศรษฐีนอนตะแคงด้านขวานอนตะแคงด้านซ้าย และนอนหงาย เป็นเวลาอย่างละ ๑ สัปดาห์ แผลที่ผ่าตัดหาย โรคหายเป็นปกติภายใน ๓ สัปดาห์ เศรษฐีถวายทรัพย์ แด่พระเจ้าพิมพิสารแสนกหาปณะและให้รางวัลหมอซิวักแสนกหาปณะ^{๘๓}

๔) ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐีชาวพาราณสี หมอซิวักโกมารภักได้รักษาบุตรเศรษฐีซึ่งเป็นนักเล่นกีฬาหกกะเมน (กายกรรม) ป่วยเป็นโรคเนื้องอกในลำไส้ อาหารไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะไม่สะดวก ทำให้ซูบผอมเศร้าหมอง มีผิวพรรณซูบซีดเหลืองขึ้นๆ ทุกวัน เนื้อตัวสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น หมอซิวักเดินทางไปยังนครพาราณสีได้เข้าเยี่ยมตรวจดูอาการ สั่งให้คนทั้งหลายออกไปภายนอกปิดม่าน ยกเว้นภรรยาของบุตรเศรษฐีนั้นให้ยืนอยู่ที่เฉพาะหน้า จากนั้นหมอซิวักก็ทำการผ่าตัดหน้าท้อง นำลำไส้ออกแสดงให้ภรรยาดูว่า “สามีของเธอไม่สบาย เพราะโรคเนื้องอกนี้เองทำให้ข้าวยากูหรือข้าวสวยไม่สามารถจะย่อยได้อุจจาระหรือปัสสาวะก็ไม่สะดวก เมื่อตัดเนื้องอกออกแล้วก็สอดลำไส้เข้าตามเดิม เย็บที่ผ่าแล้วทายาสมานแผลให้ ต่อมาไม่นานนักบุตรเศรษฐี ก็หายเป็นปกติ ท่านเศรษฐีให้รางวัลแก่หมอซิวักเป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ กหาปณะ แล้วหมอซิวักก็เดินทางกลับนครราชคฤห์^{๘๔}

^{๘๑} เรื่องเดียวกันหน้า, ๔๘.

^{๘๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๑๑/๑๘๕-๑๘๖.

^{๘๓} วิ. ม. (ไทย) ๕/๓๓๒/๑๘๖-๑๘๗.

^{๘๔} วิ. ม. (ไทย) ๕/๓๓๓/๑๘๐.

๕) ถวายพระโอสถถ่ายแด่ พระพุทธเจ้า สมัยหนึ่งพระวรกายของพระพุทธเจ้า หมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ พระองค์ตรัสแก่พระอานนทว่า “อานนทกายของเราตลาคตหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ ตลาคตต้องการจะฉนยาถ่าย” พระอานนทจึงไปปรึกษากับหมอชีวกโกมารภัจจ์ได้รับคำแนะนำว่า “ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์เจ้าจงโปรดทำพระกายของพระผู้มีพระภาคให้ชุ่มชื้นสักสองสามวัน” พระอานนททำตามนั้นแล้ว ลำดับนั้นหมอชีวกพิจารณาว่า การที่เราจะทูลถวายพระโอสถถ่ายที่หยาบแด่พระผู้มีพระภาคนั้นไม่สมควรเลย จึงเอาก้านบัวมา ๓ ก้าน อบด้วยยาต่างๆ ที่ประณีตแล้วทูลถวายพระตลาคตจึงจะสมควร ครั้นทำเสร็จแล้วก็ได้ทูลถวายก้านบัวก้านที่หนึ่ง แต่พระผู้มีพระภาคและกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้พระภาคทรงสูดก้านบัวก้านที่หนึ่งนี้ การสูดก้านที่ ๑ นี้ จักยังผลให้พระองค์ทรงถ่ายถึง ๑๐ ครั้ง แล้วทูลถวายก้านที่ ๒ แด่พระผู้มีพระภาคและกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้าขอพระผู้พระภาคทรงสูดก้านบัวก้านที่ ๒ การสูดก้านที่ ๒ นี้ จักยังผลให้พระองค์ทรงถ่ายถึง ๑๐ ครั้ง แล้วได้ทูลถวายก้านบัวก้านที่ ๓ แด่พระผู้มีพระภาคและกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้พระภาคทรงสูดก้านบัวก้านบัวก้านที่ ๓ นี้ การสูดก้านบัวก้านที่ ๓ นี้ จักยังผลให้พระองค์ทรงถ่ายอีก ๑๐ ครั้ง ด้วยวิธีนี้พระผู้มีพระภาคจักถ่ายถึง ๓๐ ครั้ง^{๔๕}

ขณะเดินทางกลับหมอชีวกเกิดความวิตกว่า พระผู้มีพระภาคจักถ่ายไม่ครบ ๓๐ ครั้ง ถ้าทรงถ่าย ๒๙ ครั้งแล้วหากทรงสร่งพระวรกายแล้ว ก็จักทรงถ่ายอีกหนึ่งครั้ง อย่างนี้ก็จักทำให้พระองค์ทรงถ่าย ๓๐ ครั้งพอดี พระผู้มีพระภาคทรงทราบความวิตกของหมอชีวก ตรัสสั่งกับพระอานนทว่า “อานนท ถ้อยคำนั้นเธอจงเตรียมน้ำร้อนไว้” เมื่อพระองค์ทรงถ่ายครบ ๒๙ ครั้งแล้วทรงสร่งพระวรกายแล้ว ทรงถ่ายอีกหนึ่งครั้งรวมเป็นการถ่ายครบ ๓๐ ครั้งพอดี ต่อมาหมอชีวกได้ไปในพุทธสำนักถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้พระภาคทรงงดพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักต่างๆ จนกว่าพระวรกายจะเป็นปกติ ต่อมาไม่นาน พระวรกายของพระผู้มีพระภาคก็ปกติ^{๔๖}

๓.๙ อานิสงค์ของพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ แปลว่า ธรรมเป็นที่อยู่ของพรหม คำว่า “พรหม” แปลว่า ประเสริฐ คุณธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นผู้ประเสริฐ คือ เป็นมนุษย์ประพฤติธรรม ๔ ประการนี้ ก็เป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐโดยคุณธรรม ถ้าตายจากมนุษย์ก็เป็นเทวดาผู้ประเสริฐโดยบุญญาธิการ คือไปเกิดบนชั้นพรหม นอกจากความประเสริฐโดยธรรมในสมัยที่เป็นมนุษย์แล้ว ต้องแผ่

^{๔๕} ศศิธร เขมาภริตน์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, หน้า ๕๐.

^{๔๖} วิ. ม. (ไทย) ๕/๓๓๖/๑๙๔-๑๙๗.

เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต^{๘๗} ตลอดทิศทั้ง ๔ แม้ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วย

เมตตา แปลว่า ความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ จึงจะตรงกับคำว่าเมตตาในที่นี้ ถ้าหวังผลตอบแทนจะเป็นเมตตาที่เจือด้วยกิเลส ไม่ตรงต่อเมตตาในพรหมวิหารนี้ ซึ่งลักษณะของเมตตาควรสร้างความรู้สึกร่วมอารมณ์ไว้ตลอดวันว่า เราจะเมตตาสงเคราะห์เพื่อนที่เกิดแก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่เรามีเราก็มีเสมอเขา ความสุขที่เรามีเราก็สบายใจไปกับเขา รักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

กรุณา แปลว่า ความสงสาร ความปรานี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความสงสารปรานีนี้ก็ไม่หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ที่มีความทุกข์ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์ ลักษณะของกรุณา การสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ โดยธรรม ว่าผู้ที่จะสงเคราะห์นั้นขัดข้องทางใด หรือถ้าหาให้ไม่ได้ก็ชี้ช่องทาง

มุทิตา แปลว่า ผู้จิตอ่อนโยนไม่มีความอิจฉาริษยาเจือปน มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา คิดอยู่เสมอว่าถ้าคนทั้งโลกมีความโชคดีด้วยทรัพย์ มีปัญญาเฉลียวฉลาดเหมือนกันทุกคนแล้ว โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุขสงบ ปราศจากอันตรายทั้งปวง คิดยินดีโดยอารมณ์พลอยยินดีนี้ไม่หวังผลตอบแทน การแสดงออกถึงความยินดีในพรหมวิหารคือไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น

อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย การวางเฉยต่ออารมณ์ที่มากระทบความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึง เฉยโดยธรรม คือ ทรงความยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อผู้ใดผู้หนึ่ง

นอกจากนี้พรหมวิหาร ๔ ประการ ยังให้อานิสงส์เป็นความสุขแก่ผู้ปฏิบัติอีกถึง ๑๑ ประการ ในสมัยหนึ่งพระศาสดาตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายและทรงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อได้สั่งเสพเจริญเมตตาเจโตวิมุตติทำให้มาก ทำให้เป็นดังยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ไม่ให้ฟุ้งซ่าน สั่งสมเริ่มไว้ด้วยดีแล้ว” พึงหวังอานิสงส์ ๑๑ ประการ^{๘๘} คือ

๑. กลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดาย่อมรักษา

^{๘๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^{๘๘} อรรถกถาอรกชาดก ขุททกนิกาย ชาดก, มก, (ไทย) ๕๗/๑๘๘/๑๑๗.

๗. ไฟ ยาพิษ ศัสตรา ไม่ล่วงเกิน

๘. จิตได้สมาธิเร็ว

๙. สีหน้าผ่องใส

๑๐. ไม่หลงทำกาลกิริยา

๑๑. เมื่อยังไม่บรรลุนิยามเข้าถึงพรหมโลกชั้นสูง

ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ผู้มีคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขานี้ ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ (๑) นอนหลับเป็นสุข เหมือนนอนหลับในสมาบัติ (๒) ตื่นขึ้นมีความสุข ไม่มีความขุ่นมัวในใจ (๓) นอนฝันก็ฝันเป็นมงคล (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ เทวดา พรหม และภูตผีทั้งหลาย (๕) เทวดา พรหม จะรักษาให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง (๖) จะไม่มีอันตรายจากเพลิง สรรพาวุธ และยาพิษ (๗) จิตจะตั้งมั่นในอารมณ์สมาธิเป็นปกติ สมาธิที่ได้ไว้แล้วจะไม่เสื่อม มีแต่จะเจริญยิ่งขึ้น (๘) มีดวงหน้าผุดผ่องเป็นปกติ (๙) เมื่อจะตายจะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ (๑๐) ถ้ามิได้บรรลุมรรคผลในชาตินี้ผลแห่งการเจริญพรหมวิหาร ๔ จะส่งผลให้ไปเกิดในพรหมโลก และ(๑๑) มีอารมณ์แจ่มใส จิตใจปลอดโปร่ง ทรงสมาบัติวิปัสสนา และทรงศีลบริสุทธิ์ เป็นต้น

๓.๑๐ สรุป

พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอนในระหว่างการบำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ ในการรักษาพยาบาลภิกษุที่เจ็บไข้ และคลุหุสที่เจ็บป่วยในพุทธกาลเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวก และรวมทั้งหมอชีวกโกมารภัจด้วย ล้วนเกิดจากพรหมวิหาร ๔ คือ มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทั้งสิ้น ดังนั้น ผู้ที่ประกอบอาชีพหมอและพยาบาลจะต้องปฏิบัติในพรหมวิหาร ๔ นี้เช่นกัน ผู้มีคุณธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมก่อให้เกิดความสุขในภพนี้และภพหน้า และย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ (๑) นอนหลับเป็นสุข เหมือนนอนหลับในสมาบัติ (๒) ตื่นขึ้นมีความสุข ไม่มีความขุ่นมัวในใจ (๓) นอนฝันก็ฝันเป็นมงคล (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ เทวดา พรหม และภูตผีทั้งหลาย (๕) เทวดา พรหม จะรักษาให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง (๖) จะไม่มีอันตรายจากเพลิง สรรพาวุธ และยาพิษ (๗) จิตจะตั้งมั่นในอารมณ์สมาธิเป็นปกติ สมาธิที่ได้ไว้แล้วจะไม่เสื่อม มีแต่จะเจริญยิ่งขึ้น (๘) มีดวงหน้าผุดผ่องเป็นปกติ (๙) เมื่อจะตายจะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ (๑๐) ถ้ามิได้บรรลุมรรคผลในชาตินี้ผลแห่งการเจริญพรหมวิหาร ๔ จะส่งผลให้ไปเกิดในพรหมโลก และ(๑๑) มีอารมณ์แจ่มใส จิตใจปลอดโปร่ง ทรงสมาบัติวิปัสสนาและทรงศีลบริสุทธิ์

บทที่ ๔

แนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล

ในบทที่ ๔ นี้ จะศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล ซึ่งประเด็นต่างๆ คือ (๑) การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล (๒) พรหมวิหาร ๔ (๓) ประยุกต์ใช้เมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล (๔) ประยุกต์ใช้หลักกรุณาธรรมในวิชาชีพพยาบาล (๕) ประยุกต์ใช้มุทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล (๖) ประยุกต์ใช้อุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล (๗) อคติ ๔ (๘) ประยุกต์ใช้หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาล มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์ หมายถึง การปรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์สมัยใหม่ โดยการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งแล้วนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนเสริม เพื่อช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ด้วยมิติทางศีลธรรมในศาสนา ซึ่งใช้กับการศึกษาในรูปแบบธรรมประยุกต์หรือที่เรียกว่า ธรรมวิทยาหรือธรรมโมโลยี^๑ การประยุกต์ใช้ คือ การนำหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทไปปรับใช้ในวิชาชีพพยาบาล ให้ดำเนินไปตามแนวทางแห่งความสุขความสงบร่มเย็นได้มั่นคงของการประกอบวิชาชีพพยาบาล และการนำความรู้ในวิชาชีพพยาบาลเชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในสถานศึกษาพยาบาลและโรงพยาบาล

การให้การพยาบาลผู้ป่วยเป็นงานปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลในการช่วยเหลือชีวิตมนุษย์ พยาบาลต้องมีจิตเมตตาและกรุณาเป็นพื้นฐาน มีความเห็นอกเห็นใจผู้ป่วย มีความเอื้อเฟื้อเข้าใจและเห็นใจผู้ป่วย ดังนั้น ผู้มีหน้าที่ให้การพยาบาลผู้ป่วยจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมสูง และจะต้องมีหลักธรรมมาปรับใช้ในการให้การพยาบาลผู้ป่วยนั้น หลักธรรมสำหรับผู้มีหน้าที่ให้การพยาบาลนั้น ต้องปฏิบัติในหลักพรหมวิหาร ๔ และต้องเว้นจากหลักอคติ ๔ มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒ พรหมวิหาร ๔

หลักพรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจ พระพรหม มี ๔ อย่าง^๒ คือ

^๑ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

๑. เมตตา คือความปรารถนาดี ไม่ตรี ต้องการที่จะช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา คือ มีความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา คือ มีความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข ใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือมองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยวางตน และปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผลและความเที่ยงธรรม

๔.๓ ประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ การใช้หลักเมตตาธรรมในการทำหน้าที่ของพยาบาลด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้และเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อให้เขาได้รับความสุขและมีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บที่เขากำลังเผชิญอยู่ เป็นการนำความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ในการรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้จะต้องมีหลักปฏิบัติ คือ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม มีรายละเอียดดังนี้

๑. **เมตตากายกรรม** คือ การช่วยเหลือผู้ป่วยหรือคนไข้ด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นไม่รังเกียจผู้ป่วยทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. **เมตตาวจีกรรม** คือ การช่วยบอกแจ้งผู้ป่วยหรือคนไข้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน พูดมีเหตุผล ไม่พูดให้ร้ายผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยเดือดร้อน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. **เมตตามโนกรรม** คือ การตั้งจิตปรารถนาดีแก่ผู้ป่วยหรือคนไข้ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เป็นการคิดดีต่อกัน คิดเชิงบวกไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ถ้าพยาบาลคิดเชิงบวกแล้วปฏิบัติต่อผู้ป่วย มีความเห็นใจก็จะเกิดความสุใจทั้งพยาบาลและผู้ป่วย

การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปปรับใช้ในวิชาชีพพยาบาลนั้น เพื่อให้การพยาบาลดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้อง ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น มีความมั่นคงในการประกอบวิชาชีพพยาบาล เป็นที่พึ่งของผู้ป่วยหรือคนไข้และเป็นกำลังใจให้ผู้ป่วยมีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายที่เขา กำลังประสบอยู่ให้หายจากโรคร้ายนั้น

๔.๓.๑ วิธีใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักเมตตาธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลจะต้องใช้พรหมวิหารธรรมหรือพรหมวิหาร ๔ ประการ^๓ คือ

มีความเมตตา มีความปรารถนาให้ผู้ป่วยได้รับสุข มีความกรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้ป่วยพ้นทุกข์ มีความมุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้ป่วยได้ดี มีความอุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย เพื่อนำวิธีการใช้มาสร้างความสุขให้กับคนไข้หรือผู้ป่วย ด้วยวิธีใช้หลักเมตตาเพื่อเป็นคุณธรรมของวิชาชีพพยาบาลและการรักษาพยาบาลผู้ป่วย เพราะเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งอาการของจิตมีความเมตตาที่ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและคนที่เป็นที่รักของตนอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ความปรารถนาดีเหล่านี้ ส่วนใหญ่ยังเจือด้วยราคะ การนำเมตตามาเป็นคุณธรรมประจำใจสามารถทำได้ด้วยการปรับปรุงความปรารถนาดีดังกล่าวให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ มีความเกื้อกูลกว้างขวางออกไปไม่ให้คับแคบเฉพาะตนและคนอันเป็นที่รักของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่เมตตากว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีขีดจำกัด อย่างไรก็ตามกุศลธรรมและอกุศลธรรมย่อมเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย การมีสภาวะจิตอันประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายจึงต้องเริ่มต้นจากการสร้างเหตุปัจจัย คือ ต้องพิจารณาให้เห็นโทษของโทสะและการขาดเมตตา ดังนั้น การชี้แนวทางให้พยาบาลนำหลักเมตตามาใช้เป็นคุณธรรมประจำใจก็เพื่อให้ระวังมิให้โกรธแค้นขัดเคืองอาฆาตพยาบาทผู้ป่วย โดยให้พยาบาลคิดว่าตัวเราเป็นผู้ป่วยและมีความปรารถนาจะหายป่วย เมื่อพยาบาลปรารถนาจะให้ตนเองหายป่วยก็ควรปรารถนาให้ผู้ป่วยหายป่วยด้วยเช่นกัน จึงควรมอบความรัก ความปรารถนาดีให้กับผู้ป่วยในโรงพยาบาลนั้น

๔.๓.๒ โทษของการขาดเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

โทษของการขาดเมตตาธรรม คือ เป็นโทษในวิชาชีพพยาบาลที่ขาดความเมตตาต่อผู้ป่วย เมื่อขาดเมตตาก็จะเต็มไปด้วยการปองร้าย ความโกรธพยาบาท ต้องการทำลายผู้ที่ทำให้โกรธ และเป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์สุขของตนเป็นใหญ่ แสวงหาประโยชน์ตนทั้งทางที่ดีและไม่ดี โดยไม่คำนึงว่าผู้อื่นจะเสื่อมเสียประโยชน์อย่างไร และนอกจากนี้แล้วการขาดเมตตาเมตตายังทำให้เกิดความรักไม่บริสุทธิ์ คือ มีความปรารถนาดีที่เกิดขึ้นกับคนอื่น เป็นความรักในลักษณะที่มีความเยื่อใย อาลัย ความปรารถนา การเรียกร้องต้องการ การได้รับการตอบแทนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ถ้าไม่มีการตอบแทนก็จะกลายเป็นความโกรธ เพราะว่าเป็นความรักมีราคะซึ่งมุ่งอยู่ที่ความสวยงาม ความน่ารัก น่าใคร่ น่ายินดี น่าปรารถนาของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นลักษณะของคนที่ขาดเมตตา คือ บุคคลที่เต็มไปด้วยการปองร้าย ความโกรธพยาบาท ต้องการทำลายผู้ที่ทำให้โกรธและมีความเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างเห็นแก่ประโยชน์สุขของตนเป็นใหญ่ แสวงหาประโยชน์ตนทั้งทางที่ดีและไม่ดี โดยไม่คำนึงว่าผู้อื่นจะเสื่อมเสียประโยชน์อย่างไร

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

ดังนั้น เมื่อวิชาชีพพยาบาลและอาชีพอื่นๆ ของคนในสังคมเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เช่นนี้ ก็จะเป็นสังคมที่มีแต่การแสวงหาประโยชน์ ทั้งในทางที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เมื่อถูกขัดผลประโยชน์ก็จะทำลายกันและฆ่ากัน เป็นเหตุให้สังคมมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ก่อให้เกิดผลเสียต่างๆ ตามมา วิธีการปฏิบัติให้มีเมตตาเกิดขึ้น ต้องอบรมให้มีเมตตาต่อผู้อื่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพื่อให้เมตตาเจริญเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละจนมีมาก ไม่ว่าจะนึกถึงใคร หรือพบเห็นใคร ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ก็ประกอบด้วยเมตตาจริงๆ ต่อผู้ป่วยจริงๆ จึงจะเป็นพยาบาลที่มีเมตตาและมีคุณธรรมประจำใจ เพราะเมตตาไม่ใช่เพียงการคิดหรือการพูดว่าจจะเป็นสุขเป็นสุขเถิดเท่านั้น และจะต้องระวังว่า เมตตา คือ ความรู้สึกปรารถนาดีนี้ จะต้องเป็นความรู้สึกปรารถนาดีที่มีความบริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน ไม่มีความเยื่อใยอาลัย ไม่มีความปรารถนา การเรียกร้องอยากได้และต้องการ การได้รับการตอบแทนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และไม่เกี่ยวข้องกับความรักแบบลิเนหา เพราะความรักแบบลิเนหาต้องการผลตอบแทน ถ้าไม่มีการตอบแทนก็มีความโกรธผู้ป่วย

๔.๓.๓ ประโยชน์ของเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

ประโยชน์ของเมตตาธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลจะต้องมีความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้ายคิดทำลายผู้อื่น ดังเปรียบเทียบจิตของมารดาบิดาเมื่อมองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความปรารถนา ดังนั้น การที่พยาบาลมีเมตตาจึงสร้างความสัมพันธ์ในทางช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้ป่วย เพื่อสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น เพราะว่าเมตตาธรรมของพยาบาลเป็นวิถีชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี และความเป็นมิตรต่อผู้ป่วย เมื่อสุขภาพเป็นปกติ คนป่วยอยู่ดีเป็นปกติไม่มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ และวิถีชีวิตของผู้ป่วยก็มีคุณค่าขึ้น การดำเนินชีวิตในเรื่องต่างๆ ก็ดีขึ้น การเจริญพรหมวิหาร ๔ ทำให้พยาบาลมีจิตใจอันดีงาม โดยคุณสมบัติขององค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ จะทำให้พยาบาลมีความต้องการกระทำสิ่งดีงามต่างๆ ซึ่งเกิดจากวิถีชีวิตที่มีคุณค่า ทำหน้าด้วยความเต็มใจ เพราะพยาบาลมีความรัก และความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยเป็นจรรยาบรรณอันดีงาม เมตตาทำให้บรรทัดฐานที่ถูกสร้างขึ้นประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น บรรทัดฐานนี้จึงสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพราะเป็นบรรทัดฐานที่ตรงกับความรู้สึกและความต้องการของคนไข้หรือผู้ป่วยทั้งหลายที่มาใช้บริการ

๔.๔ ประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์ใช้คุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ การปฏิบัติงานของพยาบาลด้วยความสงสาร คิดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อให้เขาพ้นจากทุกข์ทั้งปวง หรือใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็ทางทุกข์กายและทางทุกข์ใจ

๔.๔.๑ วิธีใช้หลักคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องมีความกรุณา^๔ มีความสงสารที่จะช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ให้ผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้ให้พ้นจากความทุกข์ บนพื้นฐานจิตใจอันบริสุทธิ์ และการประพฤติปฏิบัตินั้นให้สำเร็จ ซึ่งจะยังให้ตนเกิดมูทิตา คือ ความอิมเอิบและยินดีต่อความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้ป่วยนั้น การใช้หลักคุณธรรมเป็นคุณธรรมของพยาบาล เนื่องจากกรุณา คือ ความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของมนุษย์และปวงสัตว์ ซึ่งอาการของจิตนี้ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ เพียงแต่ยังเจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่นและสัตว์อื่นเพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังมีความโทมนัสในเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก ในภาวะของจิตนี้ยังคับแคบอยู่ เพราะต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น ดังนั้น การนำกรุณามาเป็นคุณธรรมของพยาบาลจึงต้องอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป ไม่มีมีจิตคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปจนถึงไม่มีขีดจำกัด เช่น เราเห็นคนผู้หนึ่งผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้วรู้สึกสงสาร และช่วยให้เขาพ้นจากทุกข์นั้น

นอกจากนี้ การนำกรุณามาเป็นคุณธรรมจำใจจะต้องระวังใจมิให้คิดเบียดเบียนใครและฝึกจิตให้คิดว่า เมื่อพยาบาลเองมีทุกข์ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันใด ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นก็เช่นกัน และอบรมให้มีกรุณาต่อผู้อื่นและสัตว์อื่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฝึกจิตมิให้หนึ่งดูตาย ขวนขวายช่วยเปลื้องทุกข์ของผู้ป่วยตามความสามารถหรือตามที่สมควรจะทำได้ คือ พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้ป่วยถึงแม้ว่าจะมีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็ตาม จนกระทั่งเกิดความเคยชินและกลายเป็นอุปนิสัยประจำตัวพยาบาล กรุณาไม่ใช่เพียงการคิดหรือการพูดว่าจงพ้นทุกข์เถิดเท่านั้น นอกจากนี้จะต้องพิจารณาจิตใจขณะนั้นๆ ว่า เป็นกรุณาหรือเป็นความโศก เพราะว่าการโศกเมื่อเกิดขึ้นไม่ได้ทำลายกิเลสเหมือนกรุณา แต่เป็นลักษณะของความทุกข์ หรืออาจจะเป็นความโกรธในบุคคลที่ประทุษร้ายคนไข้หรือผู้ป่วย

๔.๔.๒ โทษของการขาดคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล

โทษของการขาดคุณธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลขาดความกรุณา ไม่ให้การช่วยเหลือผู้ป่วยหรือคนไข้เต็มที่ เนื่องจากกรุณามีข้าศึกไกล ได้แก่ วิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียน เมื่อพยาบาลขาดกรณาก็จะเต็มไปด้วยการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน คือ เมื่อเห็นผู้ป่วยได้รับความเดือดร้อน เป็นต้นแทนที่จะมีจิตคิดใคร่ช่วยเหลือให้พ้นจากความเดือดร้อน กลับซ้ำเติมให้เขาเหล่านั้นให้ได้รับความเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กรณายังมีข้าศึกใกล้ คือ โทมนัสหรือโศกจิต คือ จิตที่ประกอบด้วยความโศก เมื่อขาดกรณาจะพบว่าในบางกรณีเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

แทนที่จะรีบเร่งช่วยเหลือ เช่น เห็นอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันแทนที่จะเข้าไปช่วยเหลือ หรือโทรศัพท์แจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้รับมาช่วยเหลือ กลับเข้าไปยืนมองดูด้วยความเศร้าสลดใจ ซึ่งอาการดังกล่าวนี้ไม่ใช่กรุณา แต่เป็นโศกจิตเป็นทุกข์ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิต ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างวิหิงสากับกรุณา เนื่องจากลักษณะของวิชาชีพอพยาบาลที่ขาดกรุณา คือ เต็มไปด้วยการเบียดเบียนซ้ำเติมกัน เมื่อเห็นผู้ป่วยได้รับความเดือดร้อนหรือโศกเศร้า เมื่อเห็นผู้ป่วยได้รับความเดือดร้อน โดยไม่เข้าไปให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไข ดังนั้น พยาบาลที่ขาดกรุณาจึงหาความสงบสุขได้ยาก เพราะไม่มีความคิดสงสารคอยช่วยเหลือกัน ในทางตรงกันข้ามมีแต่ความโกรธแค้น เกลียดชัง อาฆาตกัน เนื่องมาจากการไร้น้ำใจ เอารอดเอาเปรียบซ้ำเติมกัน หรือมีแต่ความโศกเศร้าเสียใจ เมื่อประสบความทุกข์ความเดือดร้อนโดยไม่คิดหาทางแก้ไข หรือเตรียมการป้องกันไว้สำหรับเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นอีกในอนาคต ยกตัวอย่างเช่น เกิดอุบัติเหตุรถชนกันและมีผู้ได้รับบาดเจ็บ แต่ผู้ที่เห็นเหตุการณ์นั้นมองดูด้วยความโศกเศร้าแต่ไม่เข้าไปให้ความช่วยเหลือ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งก็ฉวยโอกาสนั้นปลดทรัพย์สินของผู้ประสบอุบัติเหตุที่ได้รับบาดเจ็บไปเป็นของตัวเองโดยไม่มี ความละอายใจ

๔.๔.๓ ประโยชน์ของกรุณาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

ประโยชน์ของกรุณาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลจะต้องมีความสงสาร มีกิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในผู้ป่วยหรือคนไข้ทั้งหลายต้องการช่วยเหลือ ปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้ป่วย กรุณาเป็นหลักจริยศาสตร์สังคมที่ทำให้พยาบาลช่วยเหลือผู้ป่วยเมื่อถึงคราวที่ตกทุกข์ได้ยาก เพราะหากพยาบาลเกิดความรู้สึกดังกล่าว และคอยช่วยเหลือผู้ป่วยเมื่อประสบพบเห็นบุคคลอื่นตกทุกข์ได้ยาก การให้ความช่วยเหลือเนื่องจากความรู้สึกกรุณาจะสามารถใช้สร้างความสัมพันธ์กันของบุคคลและสังคมรวมถึงครอบครัวด้วย เกิดเป็นวิถีชีวิตที่มีคุณค่าในสังคม นอกจากนี้กรุณาจะทำให้พยาบาลช่วยเหลือผู้ป่วย ดังนั้น หากมีสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือมีข้อผิดพลาดใดเกิดขึ้นระหว่างพยาบาลกับผู้ป่วยก็จะเข้ามาช่วยแก้ไขหรือให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ข้อผิดพลาดนั้นได้รับการแก้ไข เป็นการสร้างวัฒนธรรมอันดีงามของวิชาชีพพยาบาลในอีกรูปแบบหนึ่งให้เกิดขึ้น เพื่อสืบทอดกันต่อไปจนกระทั่งกลายเป็นบรรทัดฐาน เพื่อช่วยเหลือคนผู้ป่วยซึ่งประสบกับความเดือดร้อนต่างๆ ดังนั้น เมื่อคนป่วยประสบกับความเดือดร้อนต่างๆ ย่อมจะได้รับการช่วยเหลือจากพยาบาลด้วยบรรทัดฐานที่ถูกสร้างขึ้น และเป็นบรรทัดฐานที่มีความยุติธรรมสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่พยาบาลและผู้ป่วยด้วย

๔.๕ ประยุกต์ใช้มุทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์มุทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องมีความพลอยยินดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมื่อผู้ป่วยหายป่วยและมีความสุขในชีวิตในการดำเนินชีวิตต่อไป ซึ่งสามารถปฏิบัติหน้าที่การงานของตนได้ตามปกติ

๔.๕.๑ วิธีใช้หลักมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องเป็นผู้มีมูทิตา^๕ มีความอึดเอิบ และยินดีในใจที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุขและการพ้นจากทุกข์ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนความสุขหรือความดีนั้นๆ ให้คงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป อันเป็นการกำจัดกิเลสทางใจที่ยังให้เกิดแก่ อุเบกขาต่อไป หลักมูทิตาธรรมเป็นคุณธรรมของพยาบาล เนื่องจากมูทิตา คือ ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีกับผู้อื่นทั้งหลาย โดยปราศจากความอิจฉาริษยาเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ทุกคนย่อมมีอยู่ในตน และในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นประจำ เพียงแต่ยังเจือด้วย ริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้ทรัพย์สมบัติ และแม้ในทรัพย์สมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตัณหา ดังนั้น การนำมูทิตามาเป็นคุณธรรมประจำใจของพยาบาล จึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอัน บริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยังรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไป ตลอดถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่งผู้เป็นที่รักชอบใจแล้ว พลอยยินดีกับเขา ไปด้วยโดยให้ปราศจากความอิจฉาริษยา และโสมนัสที่เจือกิเลสตัณหา เพราะวาริษยาเป็นศัตรูไกล ของมูทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูใกล้ของมูทิตา

นอกจากนี้การนำมูทิตามาเป็นคุณธรรมประจำใจของพยาบาลนั้น ยังต้องระวังใจมิให้อิจฉาริษยาในเมื่อได้เห็นทรัพย์สมบัติ และความพร่างพรอมต่างๆ ของผู้ป่วย เมื่อความอิจฉาริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระงับเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดีเมื่อตนได้ทรัพย์สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง โฉนเมื่อคนอื่นเขาได้จึงจะไปริษยาเขา ควรจะพลอยยินดีกับเขา ในขณะที่เดียวกันก็ต้องไม่มีความโลภอยากได้สิ่งที่ผูกพันมาถึงตนเจือปน เพราะว่าเมื่อตั้งความหวังแล้วไม่ได้ตามหวังก็จะกลายเป็น ความโกรธ ดังนั้น ในทางปฏิบัติท่านจึงให้ตรวจดูจิตว่าที่เราร่วมมูทิตานั้นมีผูกพันแทรกอยู่ไหม ถ้าหากว่ามีผูกพันแทรกอยู่ก็ต้องพยายามขจัดความรู้สึกอันนั้นออกไป มูทิตาจึงจะเป็นมูทิตาที่บริสุทธิ์ และ อบรมให้มีมูทิตาต่อผู้อื่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพื่อให้มูทิตาเจริญขึ้นและมากขึ้นไปที่ละ เล็กทีละน้อย จนกระทั่งกลายเป็นคุณธรรมประจำใจและอุปนิสัยประจำตัวของพยาบาล เพราะมูทิตา ที่แท้จริงนั้นจะต้องประสานสอดคล้องกันทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๔.๕.๒ โทษของการขาดมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

โทษของการขาดมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล เนื่องจากมูทิตา คือ ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย โดยปราศจากความอิจฉาริษยา เมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข ดังนั้น เมื่อพยาบาลขาดมูทิตาก็จะมีลักษณะเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งประสบความสำเร็จก็จะรู้สึกอิจฉาริษยาต่อความสำเร็จเขา เพราะที่ไม่อยากให้เขาประสบความสำเร็จ เทียบเท่ากับตนเองหรือสูงกว่าตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้คนที่อิจฉาริษยาตนเองก็จะเป็นทุกข์เดือดร้อน

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

เพราะการวางใจไว้ผิดและการแสดงออกทางกายวาจา อันเกิดจากการวางใจไว้ผิดย่อมจะก่อผลร้ายให้ เกิดต่อตนเอง และในอีกด้านหนึ่งก็จะเป็นการก่อศัตรูให้เกิดขึ้นต่อตนเองด้วย

๔.๕.๓ ประโยชน์ของมุกติตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

ประโยชน์ของมุกติตา คือ ในวิชาชีพพยาบาลมีมุกติตา ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลายโดย ปราศจากความอิจฉาริษยา เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขปราศจากโรคร้าย มุกติตาจึงเป็นหลักจริยศาสตร์สังคัมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญในการใช้ประสานความ สามัคคีระหว่างบุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่พยาบาลอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะมุกติตาธรรมนี้เป็นความรู้สึกซึ่งเกิดจาก ความปรารถนาระหว่างปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคล หรือสังคัมกลุ่มหนึ่งต่อสังคัมอีกกลุ่มหนึ่ง หรือ ประเทศต่อประเทศ ความรู้สึกซึ่งแสดงออกจากจิตสำนึกโดยการแสดงออก ซึ่งความยินดีในความ สุขความสำเร็จของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ย่อมทำให้ฝ่ายนั้นรู้สึกนิยมชมชอบและเกิดกำลังใจในความสำเร็จของ ตนเป็นทวีคูณ หรือเกิดความรู้สึกอึดอัดใจในความสุขซึ่งตนประสบอยู่เพิ่มทวีคูณยิ่งขึ้นอีก ดังนั้น การแสดงออกซึ่งมุกติตาธรรมแก่บุคคลโดยทั่วไปนั้น นอกจากจะทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีซึ่ง กันและกันในโรงพยาบาลและในสังคัมต่างๆ แล้ว ยังสามารถใช้ประสานรอยร้าวระหว่างพยาบาลกับ ผู้ป่วยหรือบุคคลซึ่งมีข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทกันให้กลับคืนดี และประสานความสามัคคีกลมเกลียวกัน ทำให้เกิดวิถีชีวิตที่มีคุณค่าขึ้นในวิชาชีพพยาบาล และก่อให้เกิดความดีงามระหว่างพยาบาลและผู้ป่วย รวมถึงคนในสังคัมด้วย

๔.๖ ประยุกต์ใช้อุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์อุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ การปฏิบัติงานในวิชาชีพพยาบาล จะต้องวางใจเป็นกลางทั้งต่อหน้าและลับหลัง หรือให้ความยุติธรรมต่อผู้ป่วยและเพื่อนร่วมงาน วางเฉยไม่ตีใจเมื่อเขาถึงความวิบัติหรือประสบความล้มเหลว

๔.๖.๑ วิธีใช้หลักอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักอุเบกขาธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลต้องมีอุเบกขา^๖ รู้จักวางเฉย วางใจเป็น กลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใด ไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรตี ใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจาก ความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

หลักอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ คุณธรรมของพยาบาล เนื่องจากอุเบกขานั้น คือ ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในคนทั้งหลาย และเห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคล

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

ทั้งหลายไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติดหรือปฏิเสธความยินดีร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่บุคคลทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือผลชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ ในเวลาปรกติยังไม่มียะไรมาทำให้เกิดความยินดียินดีร้าย เพียงแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินดีร้ายขึ้นได้โดยง่าย ดังนั้น การนำอุเบกขามาเป็นคุณธรรมประจำใจนั้น จึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิใช่มีเฉพาะในเวลาที่ไม่มียะไรมากระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตให้ยินดียินดีร้ายก็ระงับได้ และทำให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้ เพราะว่าความยินดีและความยินดีร้ายเป็นศัตรูไกลของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วยความไม่รู้นั้นก็ศัตรูใกล้ของอุเบกขา

การนำอุเบกขามาเป็นคุณธรรมประจำใจของพยาบาลนั้น ยังต้องระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินดีร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจ หัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม เพราะว่าอุเบกขามีหน้าที่ในการขจัดอคติออกไปจากจิต แต่เนื่องจากอุเบกขามีข้อบกพร่องอยู่ ๒ อย่าง คือ ความยินดีร้ายทำให้ตั้งเงื่อนไขไว้ก่อนว่าคนนั้นไม่ดีคนนี้ไม่ดี และความยินดีทำให้กำหนดเงื่อนไขไว้ก่อนว่าคนนั้นดี เมื่อความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้นแล้วก็จะเกิดจิตที่วางเฉยไม่ได้ ถ้าหากว่าคนที่ถูกตนกำหนดเงื่อนไขไว้ว่าคนนั้นไม่ดี เกิดความวิตติจะเกิดความลึงโลดดีใจซึ่งอาศัยปฏิเสธ แต่ถ้าหากว่าคนที่ตนกำหนดเงื่อนไขไว้ว่าดี ประสบความวิตติตนก็จะเกิดความโศกเศร้าเสียใจเกิดชิงชังต่อคนอื่น ซึ่งจะทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความเดือดร้อน การที่จะให้เกิดอุเบกขาขึ้นจะต้องมองให้เห็นตามหลักของกรรม คือ การที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตน เขาจะเป็นปิยชนคนที่รักหรือจะเป็นคนที่เราเกลียดก็ตาม การที่เขาประสบความสำเร็จเป็นผลมาจากการกระทำของเขาเอง พยาบาลควรจะทำให้เป็นอุเบกขา คือ รู้จักวางเฉยไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ในความวิตติของบุคคลนั้น ถ้าดีใจก็แสดงว่าถูกอำนาจของความยินดีครอบงำ ถ้าเราเสียใจก็แสดงว่าถูกอำนาจของความยินดีครอบงำเช่นกัน

๔.๖.๒ โทษของการขาดอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

โทษของการขาดอุเบกขาธรรม คือ วิชาชีพพยาบาลไม่รู้จักความวางเฉย กิริยาที่วางเฉยภาวะที่วางเฉยในผู้ป่วยทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในความยินดีหรือความยินดีร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์บุคคลทั้งหลาย กระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือผลชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ดังนั้น พยาบาลที่ขาดอุเบกขาย่อมมีลักษณะไม่วางเฉยว่า สัตว์บุคคลทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สัตว์บุคคลเหล่านั้นจักถึงสุข จักหลุดพ้นจากทุกข์ หรือจักไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้แล้วก็ด้วยผลของกรรมที่พวกเขากระทำ แต่จะไปป่วนวุ่นกับการดำเนินชีวิตของผู้คนมากเกินไป เป็นเหตุให้ตนเองต้องพลอยเดือดร้อนกายใจอยู่เป็นประจำ และเนื่องจากอุเบกขามีข้อบกพร่องได้แก่ เฉยไม่รู้เรื่อง

เฉยใจ เฉยเมย และมีข้าศึกไกล ได้แก่ ความใคร่ ความเคือง หรือชอบใจและชดใจ อุเบกขาจึงมีหน้าที่ ขจัดออกไป ดังนั้น ถ้าบุคคลขาดอุเบกขาย่อมตกอยู่ภายใต้ความลำเอียง ๔ ประการ ได้แก่ ลำเอียง เพราะรักใคร่ ลำเอียงเพราะเกลียดหรือโกรธ ลำเอียงเพราะหลง ลำเอียงเพราะกลัว ความลำเอียงทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นสาเหตุสำคัญทำให้ไม่มีความยุติธรรม จึงไม่สามารถบังเกิดขึ้นภายในสังขมได้ แต่ถ้าหากว่าพยาบาลได้ดำเนินชีวิตของตนไปตามควรแก่กรณีว่า ในกรณีเช่นไรควรใช้เมตตา ในกรณีเช่นไร ควรใช้กรุณา ในกรณีเช่นไรควรใช้มุทิตา ในกรณีเช่นไรควรใช้อุเบกขา ก็จะไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความลำเอียงทั้ง ๔ ประการดังกล่าว การดำเนินชีวิตของพยาบาลก็จะสามารถหาความสงบให้กับจิต ได้โดยให้จิตไปอยู่กับอุเบกขาเสีย ซึ่งเป็นการหยุดจิตชั่วคราว เมื่อพยาบาลแสดงบทบาทไม่ได้หรือ ช่วยเหลืออะไรไม่ได้จิตก็จะวางเฉย

๔.๖.๓ ประโยชน์ของอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

ประโยชน์ของอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องรู้จักความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์บุคคลทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในความยินดีความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือผลชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำอุเบกขา จึงเป็นหลักจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ที่บุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่พยาบาลต้องมีมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้นใช้ปฏิบัติต่อกัน เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งประสบความวิบัติหรือประสบความล้มเหลวในกิจการต่างๆ กล่าวคือ อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นบุคคลภายนอก ก็ตามจะต้องปฏิบัติตนในการวางเฉยไม่ซ้ำเติมเยาะเย้ยถากถางผู้ที่ประสบความวิบัติ หรือประสบความล้มเหลวใดๆ การปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ในเรื่องอุเบกขาธรรมระหว่างพยาบาลกับผู้ป่วยและคนในสังคมนั้น ย่อมเป็นการรักษาความสามัคคีของชุมชนเหล่านั้นเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการวางตัวเป็นกลางของพยาบาลไม่ซ้ำเติมถากถางเยาะเย้ยผู้ป่วย ในเมื่อผู้ป่วยนั้นประสบเคราะห์กรรมอยู่แล้ว ย่อมจะทำให้ผู้ป่วยนั้นมีกำลังใจต่อสู้กับสถานการณ์เหล่านั้นได้ต่อไป และอาจสามารถแก้ไขสถานการณ์เหล่านั้นให้กลับคืนสภาพปกติได้อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าหากพยาบาลมีการเยาะเย้ยถากถางซ้ำเติมผู้ป่วยเคราะห์ร้ายเหล่านี้ ก็จะทำให้เกิดความเครียดซึ่งระหว่างพยาบาลกับผู้ป่วย และอาจเกิดการเบียดเบียนทำร้ายกันได้

ในวิชาชีพพยาบาลนั้น ถ้ามีพรหมวิหารธรรมประจำใจและนำไปประพฤติปฏิบัติแล้ว ก็จะทำให้พยาบาลนั้น พยาบาลผู้ป่วยด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และรักษาธรรมไว้ด้วยอุเบกขา ทั้งในงานวิชาชีพพยาบาลในชีวิตตนเองและผู้ป่วยให้สมบูรณ์แล้ว ในการทำงานก็ทำอย่างเป็นสุขและสนุกกับงานพยาบาลของตนเองในการดูแลผู้ป่วย นอกจากนี้แล้วในวิชาชีพพยาบาลจะต้องเว้นจากอคติ ๔ อย่าง ที่เป็นความลำเอียงไม่เป็นธรรม

๔.๖.๔ อคติ ๔

อคติ ๔ หมายถึง ความลำเอียง ๔ อย่าง คือ ไม่มีความเที่ยงธรรม หรือขาดความยุติธรรม ทุกอาชีพนั้น ไม่ว่าอาชีพพยาบาลก็ต้องการความยุติธรรม เพราะความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ต้องการด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะในสังคมใดๆ ในเรือนจำ ในโรงเรียน ในโรงพยาบาลก็ต้องการความยุติธรรมด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น คนที่จะให้ความยุติธรรมกับผู้อื่นได้จะต้องไม่มีอคติความลำเอียง เพราะหลักอคติ ๔ นี้ เป็นอุปสรรคสิ่งเป็นสิ่งที่ขวางกั้นไม่ให้พรหมวิหาร ๔ เกิดขึ้นในวิชาชีพพยาบาล อคติ ๔ อย่าง^๗ คือ

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ ถ้าชอบใครไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไรก็เห็นด้วยกับเขา เสียทุกอย่างเพราะชอบเขา

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ถ้าชังไม่ว่าเขาจะพูดอะไรทำอะไรก็รู้สึกขวางหูขวางตาไปหมดทุกอย่างเพราะชังเขา

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ไม่มีข้อมูลในเรื่องใดพอมมีคนให้ข้อมูลเท็จในเรื่องนั้นก็มักจะเชื่อเขาและตัดสินใจผิดพลาดเพราะหลงเชื่อเขา

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ถ้าผู้มีอำนาจสั่งให้พูดหรือทำอะไรที่ขัดกับความรู้สึกของตนก็ทำตามเพราะความกลัวภัยจากเขา

อคติ ๔ อย่างที่กล่าวมานี้ เป็นหมวดธรรมที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้ให้การพยาบาลมาก เพราะหากให้การ พยาบาลลำเอียงเพราะเป็นญาติกัน เป็นเพื่อนกัน เป็นศิษย์และอาจารย์กัน เป็นผู้มีอุปการคุณต่อกันแล้ว ผู้มีหน้าที่ให้การพยาบาล จะต้องขจัดความลำเอียงไม่ให้เกิดอคติขึ้นมาได้ คือ ไม่ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลงเชื่อ และลำเอียงเพราะความกลัวภัย พยาบาลจะต้องให้การพยาบาลโดยปราศจากอคติ ๔ อย่างนี้ ซึ่งเป็นอกุศลกรรม เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่ควรประพฤติ

๔.๗ ประยุกต์ใช้หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาล

นอกจากการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมหรือพรหมวิหาร ๔ แล้ว จะต้องประยุกต์หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาลด้วย เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในวิชาชีพพยาบาลที่พึงประสงค์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาล จรรยาบรรณ คือ การประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่าง กำหนดขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียงและรากฐานของสมาชิกอาชีพเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ เป็นหลักความประพฤติของบุคคลในแต่ละกลุ่มอาชีพเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีคุณธรรมและจริยธรรม จรรยาบรรณต้องใช้ร่วมกับคำว่า วิชาชีพเป็นหลักความ

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

ประเพณีที่ดีงามในแต่ละกลุ่มอาชีพ เช่น ในอาชีพพยาบาล ซึ่งในการที่จะประกอบอาชีพพยาบาลนั้น จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อเป็นหลักปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลที่ดีที่มีต่อผู้ป่วย

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติของพยาบาลที่ดีที่ควรพยาบาลภิกษุป่วยใช้ คุณสมบัติของพยาบาลที่ดีนั้น มี ๕ ประการ^๕ คือ

- ๑) สามารถจัดยา
- ๒) รู้จักของแสดงและไม่แสดง คือ นำของแสดงออกไป นำของไม่แสดงเข้ามาให้
- ๓) ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อาภิสลินจ้าง แต่พยาบาลด้วยจิตเมตตา
- ๔) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่คนไข้เอาเสียนออกมาไปทิ้ง
- ๕) สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อายากรบไปปฏิบัติ ระวังให้อาหาญแก้วกล้า

ปลอบใจให้สดชื่น ระวังด้วยธรรมกถา

จากคุณสมบัติของพยาบาลทั้ง ๕ ประการ ที่กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณของพยาบาล กล่าวคือ ผู้ที่ประกอบวิชาชีพพยาบาลในกาลต่อมา จนถึงปัจจุบันนี้ จรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาลนั้น เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของผู้ประกอบอาชีพพยาบาล ซึ่งจรรยาบรรณนี้จะช่วยควบคุม ๗ ประการ^๖ คือ

๑) ช่วยควบคุมมาตรฐานและประกันคุณภาพและปริมาณที่ถูกต้องในการผลิตและการค้าผลิตภัณฑ์ และบริการจากการประกอบอาชีพ

๒) ช่วยควบคุมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพ ผู้ผลิตและผู้ค้า

๓) ช่วยส่งเสริมมาตรฐานคุณภาพและปริมาณที่ดีมีคุณค่า และเผยแพร่ให้เป็นที่ยอมรับ

๔) ช่วยส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพและผู้ผลิต

๕) ช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาคดโกง ฉ้อฉล เอาเปรียบ ลดการปลอมปน เห็นแก่ตัวและเห็นแก่ได้

๖) ช่วยเน้นให้เห็นชัดเจนนยิ่งขึ้นในภาพพจน์ที่ดีของผู้มีจริยธรรม เสียสละเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

(๗) ช่วยทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิทางกฎหมาย สำหรับผู้ประกอบอาชีพให้เป็นไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า วิชาชีพพยาบาลนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณที่เป็นคุณสมบัติของพยาบาลที่ดี เพราะจะช่วยส่งเสริมจริยธรรมในการประกอบอาชีพของพยาบาล

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๖/๒๔๒.

^๖ อ้อยทิพย์ จงจิระศิริ, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙.

๔.๘ สรุป

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล กล่าวคือ ผู้มีหน้าที่ให้การพยาบาลผู้ป่วย มีการดูแลรักษาผู้ป่วยโดยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อผู้ป่วยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจแล้ว แต่การจะทำอย่างนั้นได้จะต้องอาศัยคุณธรรมภายใน ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงจะนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง และจะต้องเว้นจากอคติที่เป็นความลำเอียง ๔ อย่าง คือ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลงเชื่อ และลำเอียงเพราะความกลัวภัย เมื่อเว้นจากอคติแล้วก็จะมีความเที่ยงธรรมและความยุติธรรมในการประกอบอาชีพพยาบาล ดังนั้น ในวิชาชีพพยาบาลจะต้องมีหลักพรหมวิหารธรรมหรือพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมประจำใจ ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหน้า ในการพยาบาลผู้ป่วย พยาบาลต้องมีความเมตตาเป็นอย่างมาก โดยให้ความเมตตา ให้ความรักใคร่ และปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยวิธีการที่เรียกว่า เอาใจเขามาใส่ใจเรา เสมือนกับว่าผู้ป่วยนั้นเป็นญาติของเราเอง ด้วยการพูดแต่สิ่งที่ดี และพูดให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยเพื่อจะให้เขาหายจากอาการเจ็บป่วย

๒. กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ช่วยบำบัดความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของมนุษย์และปวงสัตว์ ในการพยาบาลผู้ป่วยนั้น เพื่อให้ผู้ป่วยมีความสุข คือ เมื่อเห็นผู้ป่วยเป็นทุกข์จากการเจ็บป่วยก็มีความสงสาร ไม่นิ่งดูดายรีบให้การช่วยเหลือ เพราะอยากให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์ทรมานนั้น และให้ได้รับความสุขสบายใจ เพราะผู้ป่วยไม่มีใครจะเป็นที่พึ่ง พยาบาลจึงให้การพยาบาลช่วยเหลือด้วยความสงสาร

๓. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตมองใสบันเทิงแจ่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ยินดีต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุขและมีความเจริญงอกงาม ในการพยาบาลผู้ป่วยนั้น พยาบาลมีความยินดีที่ผู้ป่วยมีความสุข คือ เมื่อผู้ป่วยได้รับการพยาบาลและการดูแลรักษาแล้วมีอาการดีขึ้นเรื่อยๆ และหายเป็นปกติสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติพยาบาลมีความรู้สึกยินดี และให้กำลังใจกับผู้ป่วยในการดูแลตนเอง

๔. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง คือ มีจิตเรียบตรง เที่ยงธรรมดุจตราซัง ไม่เอนเอียงด้วยความรักและเกลียดชัง พิจารณาเห็นกรรมที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรมรวมถึงรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนเองได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือควรได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของเขาเอง

ในการพยาบาลผู้ป่วยนั้น พยาบาลเมื่อให้การพยาบาลผู้ป่วยที่ได้รับความทุกข์ทรมานทรมานทรมาน มีอาการหนักแน่นแรงมาก ไม่ประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนาหรือหายจากการเจ็บป่วยได้

พยาบาลผู้ให้การพยาบาลต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่น และสามารถให้การพยาบาลต่อไปได้ด้วยความรักตามความรับผิดชอบของตนอย่างเต็มที่ หรือแม้ที่สุดแล้วผู้เจ็บป่วยนั้นต้องเสียชีวิตลง พยาบาลก็ต้องมีความหนักแน่นแจ่มแจ้งกับญาติผู้ป่วยถึงผลของการพยาบาลนั้น ด้วยความเห็นใจและแสดงความเสียใจพร้อมกับปลอบใจญาติๆ อย่างสงบ ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจ ควรให้การพยาบาลรวมถึงให้คำแนะนำต่างๆ แก่ญาติหลังจากผู้ป่วยเสียชีวิตไปแล้ว ดังนั้น พยาบาลวิชาชีพถ้ามีพรหมวิหารธรรมประจำใจเพื่อกำกับความปลอดภัย และในการปฏิบัติพยาบาลจะต้องให้การพยาบาลผู้ป่วยด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อปฏิบัติในหลักพรหมวิหาร ๔ แล้ว การทำงานวิชาชีพพยาบาล การดำเนินชีวิตของพยาบาล ในการทำงานนั้นก็จะทำอย่างมีความสุข และสนุกกับการทำงานของตน ในการดูแลผู้ป่วยตามหน้าที่ของพยาบาลที่ดี

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในบทที่ ๕ นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) ศึกษาการดำเนินงานและจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพพยาบาล (๒) ศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) แนวทางการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล ในบทที่ ๕ นี้ จะสรุปผลวิจัยในประเด็นต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบในด้านสุขภาพกับสังคม การพยาบาลจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ตลอดเวลา เนื่องจากเขาไม่สามารถดูแลตนเองได้ สาเหตุจากปัญหาทางสุขภาพ การบำบัดที่อยู่ในขอบเขตของการพยาบาล คือ ช่วยสนองตอบความต้องการ การดูแลสุขภาพให้บุคคลอื่นทั้งครอบครัว และชุมชนให้มีสุขภาพดีปลอดภัยจากโรคต่างๆ เพื่อให้เกิดความผาสุก หลักการปฏิบัติในการพยาบาลนั้น จะต้องยึดหลักพรหมวิหาร ๔ และจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลด้วย

๕.๑.๑ จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล

จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลนั้น เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้รับบริการ ในการปฏิบัติตัวและการปฏิบัติต่อวิชาชีพของตน พยาบาลควรมีจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล เพื่อจะปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดความผิดพลาดที่จะนำความเสียหายมาสู่วิชาชีพของตน จรรยาบรรณวิชาชีพสำหรับพยาบาลเป็นการประมวลหลักความประพฤติให้บุคคลในวิชาชีพพยาบาล ได้ยึดถือปฏิบัติตามหน้าที่ของตนที่มีต่อผู้ป่วยหรือคนไข้ที่มารับการรักษา ซึ่งสมาคมพยาบาลแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Nurses Association A.N.A.) ได้กำหนดสาระสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลไว้ ๑๑ ประการ คือ

๑) พยาบาลพึงให้บริการพยาบาลด้วยความเคารพในศักดิ์ศรี และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยไม่จำกัดในเรื่อง สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ คุณสมบัติเฉพาะกิจหรือสภาพปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้ป่วย

๒) พยาบาลพึงเคารพสิทธิส่วนตัวของผู้ป่วย โดยการรักษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ป่วยไว้เป็นความลับ

๓) พยาบาลพึงให้การปกป้องคุ้มครองแก่ผู้ป่วย สังคม ในกรณีที่มีการให้บริการ

สุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ถูกกระทำที่อาจเกิดจากความไม่รู้ ขาดศีลธรรม จริยธรรม หรือ การกระทำที่ผิดกฎหมายจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด

๔) พยาบาลมีหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจ และให้การพยาบาลแก่ผู้ป่วยแต่ละราย

๕) พยาบาลพึงดำรงไว้ซึ่งสมรรถนะในการปฏิบัติการพยาบาล

๖) พยาบาลพึงตัดสินใจด้วยความรอบคอบถี่ถ้วนใช้ข้อมูลสมรรถนะและคุณสมบัติอื่น ๆ เป็นหลักในการขอคำปรึกษาหารือ ยอมรับในหน้าที่ความรับผิดชอบ รวมถึงการมอบหมายกิจกรรม การปฏิบัติการพยาบาลให้ผู้อื่นปฏิบัติ

๗) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนใจกิจกรรมการพัฒนาความรู้เชิงวิชาชีพ

๘) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการพัฒนาวิชาชีพและส่งเสริมมาตรฐานการปฏิบัติการพยาบาล

๙) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการที่จะกำหนดและดำรงไว้ซึ่งสถานะภาพของการทำงานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติพยาบาลที่มีคุณภาพสูง

๑๐) พยาบาลพึงมีส่วนร่วมในการปกป้อง ค้ำครองสังคมจากการเสนอข้อมูลที่ผิด และดำรงไว้ซึ่งความสามัคคีในวิชาชีพ

๑๑) พยาบาลพึงร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับสมาชิกด้านสุขภาพอนามัยและบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเพื่อส่งเสริมชุมชนและสนองตอบความต้องการด้านสุขภาพอนามัยของสังคมสำหรับสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยได้กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพของสมาคม พ.ศ. 2528 มุ่งเน้นให้พยาบาลได้ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยกำหนดเป็นความรับผิดชอบต่อประชาชน ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ต่อผู้ร่วมวิชาชีพและต่อตนเอง

๕.๑.๒ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อประชาชน

๑) ประกอบวิชาชีพด้วยความประกอบด้วยความมีสติ ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

๒) ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเสมอภาคตามสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงถึง เชื้อชาติ ศาสนา และสถานภาพของบุคคล

๓) ละเว้นการปฏิบัติที่มีอคติ และการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

๔) พึงเก็บรักษาเรื่องส่วนตัวของผู้รับบริการไว้เป็นความลับ เว้นแต่ด้วยความยินยอมของผู้นั้นหรือเมื่อต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

๕) พึงปฏิบัติหน้าที่โดยใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการวินิจฉัยและการแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยอย่างเหมาะสมแก่สภาพของบุคคล ครอบครัว และชุมชน

๖) พึงป้องกันภัยอันตรายอันจะมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน

๕.๑.๓ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อผู้ร่วมวิชาชีพและวิชาชีพอื่น

- ๑) ให้เกียรติ เคารพให้สิทธิและหน้าที่ของผู้ร่วมวิชาชีพและผู้อื่น
- ๒) เห็นคุณค่าและยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถในศาสตร์สาขาต่าง ๆ
- ๓) พึงรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดี กับผู้ร่วมงานทั้งภายในและภายนอกวิชาชีพ
- ๔) ยอมรับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และชักนำไปปฏิบัติหน้าที่ในทางที่ถูกที่ควร
- ๕) พึงอำนวยความสะดวกให้ความร่วมมือแก่ผู้ร่วมงานในการปฏิบัติภารกิจอันชอบธรรม
- ๖) ละเว้นการส่งเสริมหรือปกป้องผู้ประพฤติผิด เพื่อผลประโยชน์แห่งตนหรือผู้กระทำ

การนั้น

๕.๑.๔ จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาลต่อตนเอง

- ๑) ประพฤติตนและประกอบกิจแห่งวิชาชีพ โดยถูกต้องตามกฎหมาย
- ๒) ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมแห่งวิชาชีพ
- ๓) ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านการประกอบกิจแห่งวิชาชีพ

และส่วนตัว

- ๔) ใฝ่รู้พัฒนาแนวคิดให้กว้าง และยอมรับการเปลี่ยนแปลง
  - ๕) ประกอบกิจแห่งวิชาชีพด้วยความเต็มใจ และเต็มกำลังความสามารถ
  - ๖) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีสติ รอบรู้ เชื่อมั่นและมีวิจารณ์ญาณอันรอบคอบ
- นอกจากการปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลแล้ว พยาบาลจะต้องปฏิบัติในหลักพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาด้วย

๕.๑.๕ พรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอนในระหว่างการทำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ ในการรักษาพยาบาลภิกษุที่เจ็บไข้ และคฤหัสถ์ที่เจ็บป่วยในพุทธกาลเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวก และรวมทั้งหมอชีวกโกมารภัจด้วย ล้วนเกิดจากพรหมวิหาร ๔ คือ มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทั้งสิ้น ดังนั้น ผู้ที่ประกอบอาชีพหมอและพยาบาลจะต้องปฏิบัติในพรหมวิหาร ๔ นี้

พรหมวิหาร ๔ คือธรรมประจำใจอันประเสริฐหรือคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวาง มี ๔ ประการ คือ

- ๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข
- ๒) กรุณา คือ ความปรารถนาให้พ้นจากทุกข์
- ๓) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
- ๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

เมตตา แปลว่า ความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดีโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ จึงจะตรงกับคำว่าเมตตาในที่นี้ ถ้าหวังผลตอบแทนจะเป็นเมตตาที่เจือด้วยกิเลส ไม่ตรงต่อเมตตาในพรหมวิหารนี้ ซึ่งลักษณะของเมตตาควรสร้างความรู้สึกร่วมอารมณ์ไว้ตลอดวันว่า เราจะเมตตาสงเคราะห์เพื่อนที่เกิดแก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่เรามีเราก็มีเสมอเขา ความสุขที่เรามีเราก็สบายใจไปกับเขา และรักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

เมตตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ เพราะเป็นความปรารถนา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ไม่มีอะไรแตกต่างในความเป็นชีวิต ทั้งผู้อื่นสัตว์อื่นและตนเอง คือ ผู้ใดจะให้อะไรใครผู้นั้น จะต้องมิเสียก่อน ผู้ไม่มีจะให้ก็ให้ไม่ได้ จะปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขก็เช่นกัน ถ้าตนเองไม่เป็นสุข จะมีความสุขที่ไหนไปแผ่ให้คนอื่น เมตตาที่ถูกต้องจะต้องออกจากใจที่อ่อนละมุน เป็นใจที่สงบจากความทุกข์ความร้อน สงบจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจที่กำลังทุกข์ร้อนด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง จะไม่มีพลังเมตตาเลย ตรงกันข้ามกลับมีแต่ความไม่เมตตาแม้แต่กับตนเอง เพราะทำให้ตนเองร้อนไม่มีความสุข คนใจดีคนเดียวสามารถทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้มากมาย เช่นเดียวกับคนไม่ดีคนเดียวก็สามารถทำให้เกิดความทุกข์ความร้อนได้มากมาย เมตตาต้องอาศัยปัญญา เพราะปัญญานั้นจะช่วยพิจารณาได้ถูกต้องว่าควรแสดงเมตตาต่อผู้ใดอย่างไร เมื่อใดจึงจะเป็นคุณไม่เป็นโทษ การลงโทษบุตรธิดากระทำผิดเพื่อให้สำนึกก็เป็นเมตตากรุณาของมารดาบิดา แต่การไม่ลงโทษกลับเป็นการไม่เมตตากรุณาต่อบุตรธิดา

กรุณา แปลว่า ความสงสาร ความปรานี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความสงสารปรานีนี้ก็ไม่หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ที่มีความทุกข์ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์ ลักษณะของกรุณา การสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุโดยธรรม ว่าผู้ที่จะสงเคราะห์นั้นขัดข้องทางใด หรือถ้าหาให้ไม่ได้ก็ชี้ทางให้เขา

กรุณา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางกาย เพราะเป็นเรื่องการช่วยเหลือ คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ มีทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ แต่ที่จริงเมตตาและกรุณาไปด้วยกันแยกกันไม่ออกที่เป็นธรรม เป็นพรหมวิหารธรรมอย่างยิ่ง คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ เห็นใครทุกข์อย่างหนึ่งดูตาย ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อช่วยนั้นคือ กรุณา ช่วยให้พ้นทุกข์และต้องช่วยให้ถูก อย่างให้ผิดศีล อย่ายุให้เป็นการเบียดเบียนใครดังพระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “การให้ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง” คือเป็นการช่วยที่เหนือการช่วยทั้งปวง เป็นการช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ ใจที่มีธรรมเพียงไรจะพ้นจากความทุกข์ มีความสงบสุขเยือกเย็นเพียงนั้น ผู้ใช้ธรรมคือปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้เห็น บอกเล่าสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตาม

มุทิตา แปลว่า ผู้จิตอ่อนโยนไม่มีความอิจฉาริษยาเจือปน มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา คิดอยู่เสมอว่าถ้าคนทั้งโลกมีความสุขดีด้วยทรัพย์ มีปัญญาเฉลียวฉลาดเหมือนกันทุกคนแล้ว โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุขสงบปราศจากอันตรายทั้งปวง คิดยินดีโดยอารมณ์พลอยยินดีนี้ไม่หวังผลตอบแทน การแสดงออกถึงความยินดีในพรหมวิหาร คือ ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น

มุทิตา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ พลอยยินดีด้วยกับตนเองและผู้อื่นได้ดีมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความดีอีก ชั้นหนึ่ง ถ้ารู้จักคิดให้ถูก ให้รู้จักตั้งใจสงวนรักษาความดีความสุขที่ได้นั้นไว้และเพิ่มพูนให้ยิ่งขึ้น ไม่ทะเยอทะยานให้ยิ่งขึ้นจนเกินไป เช่นได้ดีเพียงนั้นแล้วก็ยินดีกับการได้ดีเพียงนั้นของตน อย่าไม่พอใจเพราะต้องการยิ่งไปกว่านั้น การพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข ผลดีที่จะเกิดขึ้นนั้นเราเองจะเป็นผู้ได้รับก่อนใครทั้งหมด ความพลอยยินดีด้วยความริษยาให้ความร้อนเย็นผัดกัน ขณะที่ใจเกิดความยินดีเราเองนั้นแหละสบาย ขณะที่ใจเกิดความยินร้ายริษยาเราเองนั้นแหละทุกข์ร้อน ฉะนั้น การพลอยยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุขจึงเป็นสิ่งที่ควรยินดีกับเขา

อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย การวางเฉยต่ออารมณ์ที่มากระทบความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึง เฉยโดยธรรม คือ ทรงความยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งฝ่ายที่ตนรักและเกลียด

อุเบกขา เป็นเรื่องของการปฏิบัติทางจิตใจ คือ วางใจเฉย วางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย เมื่อสุดวิสัยจะเมตตากรุณาได้แล้ว ก็ยังไม่เกิดผลดี ยังช่วยให้เขาเป็นสุข พ้นจากความทุกข์ไม่ได้ จึงใช้อุเบกขาปลงใจลงให้ได้ว่าทำได้ทำสุดความสามารถแล้ว ได้เมตตากรุณาถูกต้องแล้ว ผลเป็นเช่นไรก็จำต้องอุเบกขา ถ้าไม่อุเบกขาปล่อยใจให้ตื่นร้อนร้าวเพราะปรารถนาจะช่วยเขาให้ได้ผล เช่นนี้เป็น การผิด เป็นการขาดเมตตากรุณาในตนเอง อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระมัดระวังใจมิให้ขุ่นลงด้วยความยินดียินร้าย ทั้งในคราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติ เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจ ให้หัดคิดถึงกรรมและผลของกรรมของแต่ละบุคคลที่จะได้รับ

ในวิชาชีพการพยาบาลนั้น จะต้องประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ปรับใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในวิชาชีพพยาบาล เพื่อดำเนินตามแนวทางแห่งความสุขความสงบร่มเย็น ได้มั่นคงของการประกอบวิชาชีพพยาบาล และการนำความรู้ในวิชาชีพพยาบาลเชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในสถานศึกษาพยาบาลและโรงพยาบาลต่างๆ

๕.๑.๖ การประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

การประยุกต์ หมายถึง การปรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์สมัยใหม่ โดยการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งแล้วนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนเสริม เพื่อช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ด้วยมิติทางศีลธรรมในศาสนา ซึ่งใช้กับการศึกษาในรูปแบบธรรมประยุกต์หรือที่เรียกว่า ธรรมวิทยาหรือธรรมโมโลยี การประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ การใช้หลักเมตตาธรรมในการทำหน้าที่ของพยาบาลด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้และเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เพื่อให้เขาได้รับความสุขและมีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บที่เขากำลังเผชิญอยู่ เป็นการนำความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ในการรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งจะต้องปฏิบัติ คือ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม

๑) **เมตตาทายกรรม** คือ การช่วยเหลือผู้ป่วยหรือคนไข้ด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน การให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นไม่รังเกียจผู้ป่วย แม้จะเป็นโรคที่สังคมรังเกียจ

๒) **เมตตาตวจีกรรม** คือ การช่วยบอกแจ้งผู้ป่วยหรือคนไข้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน พุดมีเหตุผล ไม่พูดให้ร้ายผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยเป็นทุกข์ใจ

๓) **เมตตาโมนกรรม** คือ การตั้งจิตปรารถนาดีแก่ผู้ป่วยหรือคนไข้ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เป็นการคิดดีต่อกัน คิดเชิงบวกไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท ถ้าพยาบาลคิดเชิงบวกแล้วปฏิบัติต่อผู้ป่วย มีความเห็นใจก็จะเกิดความสุใจทั้ง ๒ ฝ่าย

การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปปรับใช้ในวิชาชีพพยาบาลนั้น เพื่อให้การพยาบาลดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้อง ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น มีความมั่นคงในการประกอบวิชาชีพพยาบาล เป็นที่พึ่งของผู้ป่วยหรือคนไข้และเป็นกำลังใจให้ผู้ผู้ป่วยมีกำลังใจต่อสู้กับโรคภัยที่ผู้ป่วยกำลังประสบอยู่

๕.๑.๗ วิธีประยุกต์ใช้หลักเมตตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักเมตตาธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลจะต้องมีความเมตตา มีความปรารถนาให้ผู้ผู้ป่วยได้รับสุข เพื่อนำวิธีการใช้มาสร้างความสุขให้กับคนไข้หรือผู้ป่วย ด้วยวิธีใช้หลักเมตตาเพื่อเป็นคุณธรรมของวิชาชีพพยาบาลและการรักษาพยาบาลผู้ป่วย เพราะเมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งอาการของจิตมีความเมตตาที่ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและคนที่เป็นที่รักของตนอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ความปรารถนาดีเหล่านี้ ส่วนใหญ่ยังเจือด้วยราคะ การนำเมตตามาเป็นคุณธรรมประจำใจสามารถทำได้ด้วยการปรับปรุงความปรารถนาดีดังกล่าวให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ มีความเกื้อกูลกว้างขวางออกไปไม่ให้คับแคบเฉพาะตนและคนอื่นเป็นที่รักของตนหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่เมตตากว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีขีดจำกัด อย่างไรก็ตามกุศลธรรมและอกุศลธรรมย่อมเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย การมีสภาวะจิตอันประกอบด้วยความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย จึงต้องเริ่มต้นจากการสร้างเหตุปัจจัย คือ ต้องพิจารณาให้เห็นโทษของโทสะและการขาดเมตตา ดังนั้น การชี้แนวทางให้พยาบาลนำหลักเมตตามาใช้เป็นคุณธรรมประจำใจก็เพื่อให้ระวังมิให้โกรธแค้นขัดเคืองอาฆาตพยาบาทผู้ป่วย โดยให้พยาบาลคิดว่าตัวเราเป็นผู้ป่วยและมีความปรารถนาจะหายป่วย เมื่อพยาบาลปรารถนาจะให้ตนเองหายป่วยก็ควรปรารถนาให้ผู้ผู้ป่วยหายป่วยด้วยเช่นกัน จึงควรมอบความรัก ความปรารถนาดีให้กับผู้ป่วยในโรงพยาบาลที่ตนดูแลพยาบาลอยู่

๕.๑.๘ วิธีประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักคุณธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องมีความกรุณา มีความสงสารที่จะช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ให้ผู้ป่วยหรือผู้เจ็บไข้ให้พ้นจากความทุกข์ บนพื้นฐานจิตใจอันบริสุทธิ์ และการประพฤติปฏิบัตินั้นให้สำเร็จ ซึ่งจะยังให้ตนเกิดมูทิตา คือ ความอímเอิบและยินดีต่อความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้ป่วย การใช้หลักคุณธรรมเป็นคุณธรรมของพยาบาลนั้น เนื่องจากกรุณา คือ ความสงสาร กิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของมนุษย์และปวงสัตว์ ซึ่งอาการของจิตนี้ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ เพียงแต่ยังเจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่นและสัตว์อื่นเพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังมีความโทมนัสในเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก ในภาวะของจิตนี้ยังคับแคบอยู่ เพราะต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น ดังนั้น การนำกรุณามาเป็นคุณธรรมของพยาบาลจึงต้องอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป ไม่ให้มีจิตคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ตนรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปจนถึงไม่มีขีดจำกัด เช่น เราเห็นคนผู้หนึ่งผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้วรู้สึกสงสาร และช่วยให้เขาพ้นจากทุกข์ที่เกิดขึ้น

๕.๑.๙ วิธีประยุกต์ใช้หลักมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักมูทิตาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ พยาบาลต้องเป็นผู้มีมูทิตา มีความอímเอิบและยินดีในใจที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุขและการพ้นจากทุกข์ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนความสุขหรือความดีนั้นๆ ให้คงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป อันเป็นการกำจัดกิเลสทางใจที่ยังให้เกิดแก่อุเบกขาต่อไป หลักมูทิตาธรรมเป็นคุณธรรมของพยาบาล เนื่องจากมูทิตา คือ ความพลอยยินดี กิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีกับผู้อื่นทั้งหลาย โดยปราศจากความอิจฉาริษาเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ทุกคนย่อมมีอยู่ในตน และในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ยังเจือด้วยริษาเมื่อเห็นคนอื่นได้ทรัพย์สมบัติ และแม้ในทรัพย์สมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตัณหา ดังนั้น การนำมูทิตามาเป็นคุณธรรมประจำใจของพยาบาล จึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ตนรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ เหมือนบุคคลเห็นคนผู้หนึ่งผู้เป็นที่รักชอบใจแล้ว พลอยยินดีกับเขาไปด้วยโดยให้ปราศจากความอิจฉาริษา

๕.๑.๑๐ วิธีประยุกต์ใช้หลักอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล

วิธีใช้หลักอุเบกขาธรรม คือ ในวิชาชีพพยาบาลต้องมีอุเบกขา รู้จักวางเฉย วางใจเป็นกลาง เพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจาก

ความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หลักอุเบกขาธรรมในวิชาชีพพยาบาล คือ คุณธรรมของพยาบาล เนื่องจากอุเบกขานั้น คือ ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในคนทั้งหลาย และเห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดีติดหรือปฏิเสธ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่บุคคลทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือผลชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดา ในเวลาปกติยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย เพียงแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย ดังนั้น การนำอุเบกขามาเป็นคุณธรรมประจำใจนั้น จึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิใช่มีเฉพาะในเวลาที่ไม่มีความยุ่งยาก กระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตให้ยินดียินร้ายก็ระงับจิตได้

๕.๑.๑๑ วิธีประยุกต์ใช้หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาล

นอกจากการประยุกต์หลักพรหมวิหาร ๔ แล้ว จะต้องประยุกต์หลักจรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาลด้วย เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในวิชาชีพพยาบาลที่พึงประสงค์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาล จรรยาบรรณ คือ การประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่าง ซึ่งในการที่จะประกอบอาชีพพยาบาลนั้น จะต้องมีความประพฤติครบถ้วน เพื่อเป็นหลักปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลที่ดีที่มีต่อผู้ป่วย พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติของพยาบาลที่ดีที่ควรพยาบาลรักษาผู้ป่วยใช้คุณสมบัติของพยาบาลที่ดี มี ๕ ประการ คือ

- ๑) สามารถจัดยา
  - ๒) รู้จักของแสดงและไม่แสดง คือ นำของแสดงออกไป นำของไม่แสดงเข้ามาให้
  - ๓) ไม่พยาบาลคนไข้เพราะเห็นแก่อำภิสสินจ้าง แต่พยาบาลด้วยจิตเมตตา
  - ๔) ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่คนไข้เอาเจียนออกมาไปถึง
  - ๕) สามารถพูดให้คนไข้เห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ ระวังให้อาเจียนแก่ล้า
- ปลอบชโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมกลา

จากคุณสมบัติของพยาบาลทั้ง ๕ ประการ ที่กล่าวมานี้ เป็นจริยธรรมหรือจรรยาบรรณของพยาบาล จรรยาบรรณของวิชาชีพพยาบาลนั้น เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของผู้ประกอบอาชีพพยาบาล ซึ่งจรรยาบรรณนี้จะช่วยควบคุม ๗ ประการคือ

- ๑) ช่วยควบคุมมาตรฐานและประกันคุณภาพและปริมาณที่ถูกต้องในการผลิตและการค้าผลิตภัณฑ์ และบริการจากการประกอบอาชีพ
- ๒) ช่วยควบคุมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพ ผู้ผลิตและผู้ค้า
- ๓) ช่วยส่งเสริมมาตรฐานคุณภาพและปริมาณที่ดีมีคุณค่า และเผยแพร่ให้เป็นที่ยอมรับรู้จัก
- ๔) ช่วยส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพและผู้ผลิต

๕) ช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาคดโกง ฉ้อฉล เอาไรต์เอาเปรียบ ลดการปลอมปน เห็นแก่ตัวและเห็นแก่ได้

๖) ช่วยเน้นให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในภาพพจน์ที่ดีของผู้มีจริยธรรม เสียสละเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

๗) ช่วยทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิทางกฎหมาย สำหรับผู้ประกอบการอาชีพให้เป็นไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า วิชาชีพพยาบาลนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณที่เป็นคุณสมบัติของพยาบาลที่ดี เพราะจะช่วยส่งเสริมจริยธรรมในการประกอบอาชีพของพยาบาลให้เกิดความเจริญงอกงาม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

งานวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาล เป็นการศึกษาเฉพาะในหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลเท่านั้น ยังมีประเด็นที่น่าศึกษาหลายประเด็น ซึ่งจะเสนอแนะให้ผู้สนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาลนั้น ในสถานศึกษาวิชาชีพพยาบาล โรงพยาบาลของรัฐและเอกชนยังไม่ได้นำหลักพรหมวิหาร ๔ และจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เลยเกิดปัญหาขึ้นบ่อยครั้งระหว่างพยาบาลและผู้ป่วย เช่น พยาบาลพูดจาไม่เพราะหรือตำว่าผู้ป่วยในทางเสียหาย ดังนั้น หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงสาธารณสุข ทั้งในสาธารณสุขจังหวัด อนามัยอำเภอและตำบลต่างๆ ควรจะฝึกอบรมจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ประกอบการวิชาชีพพยาบาลนั้นได้นำไปปฏิบัติในโรงพยาบาลและสถานที่ให้การพยาบาลต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาการให้บริการแก่ผู้มารับบริการก็จะเกิดความดีงามและความสุขระหว่างพยาบาลและผู้ป่วยตลอดไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ สำหรับวิชาชีพพยาบาลนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะเรื่องการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ และจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาลเท่านั้น ยังมีประเด็นที่น่าศึกษาอีกหลายประเด็นด้วยกัน คือ

๑) การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการศึกษาวิชาชีพพยาบาลในอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

๒) การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลในอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ซีดี-รอม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กองแพทย์ทางเลือกกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกกระทรวงสาธารณสุข .

พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บจก. สุขุมวิท มีเดีย มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๔๕.

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชาการธรรมศึกษาขั้นตรี. ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณาจารย์สถาบันบรมราชชนก. การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ. เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร-นนทบุรี : บริษัท ยุทธรินทร์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

ฉวีวรรณ สัตยธรรม. การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร-นนทบุรี :

บริษัท ยุทธรินทร์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

แอลัม พวงจันทร์. พัฒนาการพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : (ม.ป.พ). ๒๕๒๘.

ณรงค์ศักดิ์ ธีระวงษ์และคณะ. งานประชุมวิชาการร่วมระหว่างคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลและ

คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “การรักษาโรคมะเร็งของอโรคยศาล”.

วันที่ ๒๒-๒๔ มิถุนายน, ๒๕๕๒.

ดวงกมล ปิ่นเฉลียว. การพยาบาลมารดาที่ได้รับการผ่าตัดคลอดทางหน้าท้อง การคลอดโดยใช้เข็ม

และเครื่องดูดสุญญากาศ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท เอส พี เอส พรินต์ติ้ง

จำกัด, ๒๕๔๗.

दनัย ไชโยธธา. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔.

ป. ประภัสสร. คัมภีร์พยาธิ ยัมขึ้นเมื่อเจ็บป่วย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้อยทอง, ๒๕๔๗.

- ประยุทธ์ หลงสมบุญรณ์. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระพุทโธษาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- . **การแพทย์ไทย : ทางเลือกในยุคโลกภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๙.
- . **การแพทย์และพยาบาลแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๔.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). อมรา มลิลิตา แพทย์หญิง, เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ แพทย์หญิง และ โกวิท เขมานันทะ อาจารย์. **พุทธธรรมนาสุขภาพดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๐.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ราชบัณฑิต: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ. **วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๘.
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต. **พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. ๒๕๕๗.
- พระมหาสมทรง วชิรปัญญา. **การพยาบาลประยุกต์ร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มาร์เก็ตติ้งการพิมพ์, ๒๕๕๕.
- พระคุณีย์ เมธังกูโร. “**ปาฐกถาเรื่องความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน**”. ในความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน. รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มูลนิธิโกมลคีมทอง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิคีมทอง, ๒๕๔๐.
- พรทิพย์ ศิริบูรณ์พัฒนา. **การพยาบาลเด็ก**. เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร-นนทบุรี : บริษัท ยุทธรินทร์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.

มาลี สนธิเกษตริณ. **คู่มือปฏิบัติการพยาบาล**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘.

ลิวรรณ อุณนาภิรักษ์ และคณะ. **พยาธิสรีรวิทยาทางการพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓.

วัลยา นรากร. **มิติการรักษายาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ทีซี มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๕๐.

วิลาวัลย์ ทศนียา. **การรักษาสุขภาพวิถีพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: A.D. การพิมพ์, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙.

สุปราณี พันธุ์น้อย. **การพยาบาลพื้นฐาน แนวคิดและปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๙.

สวัสดี ทองมีเพชร. **การพัฒนาคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

สายสวาท เผ่าพงษ์. **พัฒนาการพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ประชุมการช่าง จำกัด, ๒๕๔๒.

สุภาพร พิศาลบุตร. **จริยธรรมทางธุรกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: วีรัตน์เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.

สิวลี ศิริไล. **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระครูพินิจรัตนกร (อนุสรณ์ ฐานทตโต). “การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการสร้างสันติสุขในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย**: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

- พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจโร). “ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ). “การประยุกต์พรหมวิหาร ๔ เพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- เกศินี ลิ้มบุญสืบสาย. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ. “โครงการทบทวนกระบวนการค้นคว้าเรื่องความตายและมิติแห่งสุขภาวะ”. รายงานวิจัย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๖.
- ประไพ เพิ่มกสิกรรม. “การพยาบาลผู้ป่วยตามแนวพระพุทธศาสนา”. **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ยงศักดิ์ ตันติปฏิภน และคณะ. “รายงานการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่การปฏิรูประบบสุขภาพการพัฒนาระบบสุขภาพทางเลือกในระบบสุขภาพไทย”. รายงานวิจัย. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๓.
- วสันต์ พันธนอก “รูปแบบวิชาชีพพยาบาลที่พึงประสงค์ในสังคม” วสันต์ พันธนอก, วิจัยระบบสาธารณสุข. นนทบุรี, ๒๕๓๕.
- วิไลลักษณ์ ตันติตระกูล. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ศศิธร เขมาภรณ์. “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- อัษฎางค์ สุวรรณมิตสระ. “ศึกษาไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ออยทิพย์ จงจิระศิริ. “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์”. **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) ออนไลน์

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, **จรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล, [ออนไลน์]**. แหล่งที่มา:

http://www.nursing.go.th/?page_id=1058 [3 มีนาคม 2018].

<https://www.gotoknow.org/posts/490616> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

<https://sites.google.com/site/karnphayabal/nursing/hnathi-hlak-thang-khlinikh-khxng-phyabal-wichachiph> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑).

http://5602479.blogspot.com/2016/04/blog-post_98.html (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑).

<https://sites.google.com/site/karnphayabal/nursing/hnathi-hlak-thang-khlinikh-khxng-phyabal-wichachiph> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑)

http://www.thainurse.org/new/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=57 (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑).

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางปัทมกร ปุรีโส
- เกิด : วันจันทร์ที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
- สถานที่เกิด : ๑๕๑ หมู่ที่ ๑ บ้านรังกา ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- การศึกษา : ปริญญาตรี – พยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา
- : กำลังศึกษา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์การทำงาน : เป็นพยาบาลวิชาชีพประจำห้องผ่าตัด โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- ปีที่เข้าศึกษา : วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
- สำเร็จการศึกษา : วันที่ - มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๕๑ หมู่ที่ ๑ บ้านรังกา ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์